

Bruken av muntlige kilder i to middelalderske krøniker

En sammenlikning av historieverkene til Adam av Bremen og Helmold av Bosau

Sigbjørn Fjæren

Masteroppgave i historie

60 studiepoeng

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Det humanistiske fakultet

Vår 2023

Forord

Når jeg ser tilbake på tiden jeg har jobbet med denne oppgaven, slår det meg hvor raskt den har gått siden jeg begynte. Følgelig vil jeg benytte denne anledningen til å takke de som har vært til hjelp og støtte for meg under hele perioden og underveis. Først vil jeg takke min veileder Anders Winroth, som har gitt verdifulle kommentarer og råd, både med hensyn til det faglige og oppgaveskriving generelt. Hans veiledning og oppmuntring har vært viktige for mitt arbeid og motivasjonen min underveis. Jeg vil også takke alle som har deltatt på gruppeveiledningene vi har hatt med jevne mellomrom under disse to siste semestrene. Kommentarene jeg har fått fra medstudenter og andre vitenskapelige ansatte ved Universitetet i Oslo har vært svært nyttige. Jeg vil også takke en hver bibliotekar jeg har møtt på underveis ved HumSam-biblioteket for deres hjelp med bibliotek tjenestene der. Til slutt vil jeg takke mine foreldre Jan Erik Fjæren og Ellen Lund Fjæren for deres hjelp med korrekturlesning, og for deres støtte under denne perioden.

Sigbjørn Fjæren, Aurskog-Høland, mai 2023

Sammendrag

I denne oppgaven undersøker jeg bruken av muntlige kilder i to middelalderske historieverker, nemlig *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* av Adam av Bremen, og *Chronica Slavorum* av Helmold av Bosau. Oppgaven består av to deler. Den første innebærer en empirisk undersøkelse av hva slags muntlige kilder Adam og Helmold referer til, og hva de kunne fortelle. Den andre delen består av en drøfting av hvorfor forfatterne bruker muntlige kilder på den måten de gjør. I den sammenhenger spør jeg hvorvidt de bruker muntlige kilder ut i fra en konsekvent tilnærming til ulike grader av troverdighet, eller om de bruker dem som talerør for sine egne spesifikke agendaer, og for å støtte opp om de institusjonene de arbeidet for, samt deres støttespillere. I første del har jeg pekt på en rekke eksplisitte referanser til muntlige kilder, som Svein Estridsson og erkebiskop Adalbert i tilfelle med Adam; biskopene Vicelinus og Gerold, og visse eksplisitte referanser til rykter og offentlige taler i tilfelle med Helmold. Adam viste til en god del informasjon om både skandinavisk historie og geografi i referanse til Svein, hvilket skiller seg nevneverdig ut fra de fleste andre eksemplene. Både Adam og Helmold viste derimot til geistlige informanter og tradisjoner for å informere leserne om historien til institusjonene de skrev om og for. I andre del av oppgaven argumenterer jeg for at Adam og Helmold bruker muntlige kilder som talerør for hver deres agendaer, selv om en også kan finne tilfeller der de ellers adresserer visse hensyn til troverdighet, som for eksempel øyevitneskildringer og sosial status. Adams behandling av Svein som muntlig kilde og Helmolds behandling av et rykte om holsteinerne som skal ha blitt mye omtalt i hans nærmiljø, ble ikke bare inkludert av hensyn til informantenes autoritet og troverdighet, men i stor grad for å underbygge hver deres motiver. Adam ville i denne sammenhengen bruke Svein som et middel for å understreke det kirkeadministrative mandatet til Hamburg-Bremerkirken over Norden. Det samme gjør han trolig med hans beretning om tempelet i Uppsala. Helmold brukte negativt ladede rykter og angivelig offentlige taler som et ledd i hans motiver for å oppfordre sine lesere til å opprettholde samarbeidet mellom bispedømmet Lübeck og den sekulære saksiske fyrstemakten.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
1 Innledning	1
1.1 <i>Problemstilling</i>	3
1.2 <i>Oppgavens oppbygging</i>	4
1.3 <i>Avgrensning</i>	4
1.4 <i>Teori</i>	7
1.5 <i>Metode</i>	10
1.6 <i>Kildene</i>	17
1.7 <i>Historiografi</i>	19
Del 1: Referanser til muntlige kilder i de to krønikene	23
2 Muntlige kilder i Adam av Bremen og Helmold av Bosaus krøniker	23
2.1 <i>Adam av Bremen</i>	24
2.1.1 Svein Estridssons beretninger.....	25
2.1.2 Referanser til geistlige informanter og tradisjoner.....	29
2.1.3 Sjøfarere, handelsmenn og andre anonyme informanter.....	33
2.2 <i>Helmold av Bosau</i>	36
2.2.1 Geistlige informanter.....	36
2.2.2 Rykter og andre ubestemmelige informanter.....	38
2.2.3 Taler foran offentlige forsamlinger.....	45
2.3 <i>Konklusjon</i>	48
Del 2: En sammenlikning av tilnærminger til muntlige kilder i Adam av Bremen og Helmold av Bosaus krøniker	50
3 Muntlige kilder som informasjon i krøniker	50
3.1 <i>Grader av nærhet i tid og sted</i>	51
3.1.1 Alder og nærhet i tid og sted.....	52
3.1.2 Rykter og vandrehistorier.....	58
3.2 <i>Sosial status og tilhørighet</i>	61
3.2.1 Sosial status versus personlige egenskaper.....	62
3.2.2 Institusjonell identitet og sosiale minner.....	63
3.3 <i>Konklusjon</i>	68
4 Muntlige kilder som talerør	71
4.1 <i>Kontekst og motiver</i>	72
4.1.1 Agenda og narrativ.....	73
4.2 <i>Muntlige kilder og forfatternes agendaer</i>	76
4.2.1 Adam av Bremen og muntlige kilder som talerør.....	76
4.2.2 Helmold av Bosau og muntlige kilder som talerør.....	82
4.3 <i>Konklusjon</i>	87
5 Konklusjon	90

6	Bibliografi.....	95
6.1	<i>Forkortelser.....</i>	<i>95</i>
6.2	<i>Primærkilder.....</i>	<i>95</i>
6.3	<i>Sekundærkilder.....</i>	<i>97</i>

1 Innledning

Den tyske kanniken og kronikøren Adam av Bremen besøkte angivelig den danske kongen Svein Estridsson (r. 1047-76) en gang på 1060-tallet, kanskje som en utsending fra Hamburg-Bremen erkebispedømme, der han jobbet ved Bremen katedralskole, men de faktiske omstendighetene under dette møtet er i realiteten ikke kjent. Under dette møtet skal Adam ha fått anledning til å forhøre seg om alle slags temaer med den danske kongen, hva angikk de nordiske og slaviske landene, folkene som levde der, og øyene i Nord-Atlanteren.¹ Den danske kongen og den tyske kanniken skal tydeligvis ha diskutert mye og mangt, som kommer frem av de mange referansene Adam gjør til danskekongen i sitt verk *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. I dette historieverket om Hamburg-Bremerkirken og dets biskoper, vier Adam mange sider til å beskrive landene som erkebispedømmet anså som dets misjonsmark. Adam søkte derfor ut flere kilder for å lære om disse områdene.² En av grunnene Adam selv gir for å ha påbegynt dette skriveprosjektet, var den angivelig manglende sammenfatningen av Bremerkirkens historie opp til det punktet. I sin prolog forteller Adam at han lente seg på visse historieverker, men at han lærte mesteparten fra samtaler med «eldre menn».³

Omtrent hundre år senere kan en annen kronikør, Helmold av Bosau, se ut til å uttrykke liknende hensyn i prologen til sitt verk *Chronica Slavorum (Slaverkrøniken)*, der han på nok så figurativt vis sammenlikner skriften med et «lys» som er nødvendig for at det som er verdt å minnes, ikke skal forbli skjult i en «mørk tåke».⁴ Siden både Adam og Helmold forteller at de har store deler av kunnskapen deres fra samtaler med «eldre menn» i deres egen samtid, kan en muligens utlede fra dette at de anså det uskrevne som et uttrykk for noe «mangelfullt», et potensielt tap for overleving av historien, dersom det ikke ble ført ned med pennen. I så fall reflekterer dette trolig den geistlige skriftlærde kulturen de to forfatterne arbeidet innenfor.⁵ På en annen side, kunne en muligens også tenke seg at de så på muntlige kilder som en legitim informasjonskilde, siden de brukte dem så ofte som de gjorde.⁶

¹ Adam of Bremen, *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, red. Timothy Reuter, overs. Francis Joseph Tschan (New York: Columbia University Press, 2002), 3.54 s. 160; Lukas G. Grzybowski, *The Christianization of Scandinavia in the Viking Era: Religious Change in Adam of Bremen's Historical Work*, Beyond Medieval Europe (Leeds: ARC, Humanities Press, 2021), x.

² Stanisław Rosik, *The Slavic Religion in the Light of 11th- and 12th Century German Chronicles (Thietmar of Merseburg, Adam of Bremen, Helmold of Bosau)*, overs. Anna Tyszkiewicz (Leiden: Brill, 2020), 200–202.

³ Adam, *History*, Prolog, s. 3–5.

⁴ Helmold of Bosau, *The Chronicle of the Slavs*, overs. Francis Joseph Tschan (New York: Columbia University Press, 1935), Forord, s. 43–44, <https://hdl.handle.net/2027/heb05999.0001.001>.

⁵ Sverre Bagge, *Europa tar form: År 300 til 1350*, 2. utg. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2004), 215–216.

⁶ Rosik, *The Slavic Religion*, 200, 259.

I denne oppgaven ønsker jeg nemlig å undersøke muntlighet og bruken av muntlige kilder i middelaldersk historieskrivning. Til dette formålet vil jeg benytte meg av Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis ecclesae pontificum* fra 1070-tallet, og Helmold av Bosaus *Chronica Slavorum* fra rundt 1160- og 1170-tallet. Tekstene er som nevnt adskilt fra hverandre med omtrent hundre år; men bruken av muntlige kilder er ikke det eneste de har til felles. I likhet med Adam, var Helmold en tysk geistlig som påtok seg oppgaven å skrive en historisk avhandling sentrert rundt bispedømmet han jobbet innenfor; i Helmolds tilfelle bispedømmet Starigard/Oldenbourg og senere Lübeck i regionen Wagrien i dagens Holstein. To av disse biskopene, Vicelinus (d. 1154) og Gerold (d. 1163), var blant Helmolds fremste informanter og bekjente.⁷ En enda mer vesentlig likhet, er nok at begge forfattere la stor vekt på misjoneringsaktivitet. Både Adam og Helmold arbeidet i et geistlig miljø av tyske misjonærer, og begge skrev historiske verker for å fremheve disse misjonærenes liv og virke, gjerne med panegyriske overdrivelser.⁸

Begge tekstene er likevel viktige primærkilder både for fortiden de omtaler, men også for forfatternes egen samtid. Adam for eksempel presenterer den tidligste omfattende gjennomgangen av skandinavisk og til dels slavisk historie før 1100;⁹ mens Helmold gir en tilsvarende beretning om tysk og vestslavisk historie etter Adams tid.¹⁰ Disse områdene som ellers var lite omtalt i nedtegnelser før dem, kan sånn sett ha utgjort temaer forfatterne selv ikke hadde mange kilder å lene seg på, bortsett fra gjennom samtaler med visse informanter. De to forfatterne hadde jo relativt nær tilgang på et dynamisk miljø av misjonærer, handelsmenn, og sjøfarere som ofte befant seg tett på begivenhetene.¹¹

I denne oppgaven vil jeg først se på en rekke potensielle referanser til muntlige kilder i Adam og Helmolds tekster, og diskutere hvor eksplisitt de var i sine referanser til slik muntlig informasjon. Videre ønsker jeg å undersøke hvorvidt de brukte muntlige kilder utelukkende

⁷ Rosik, *The Slavic Religion*, 259–60, 262–63.

⁸ Francis Joseph Tschan, «Introduction», i *The Chronicle of the Slavs*, overs. Francis Joseph Tschan (New York: Columbia University Press, 1935), 28–29, <https://hdl.handle.net/2027/heb05999.0001.001>.

⁹ Angus A. Somerville og R. Andrew McDonald, *The Vikings and their Age* (Toronto: University of Toronto Press, 2013), 102–3; Rosik, *The Slavic Religion*, 205, 210–11.

¹⁰ Rosik, *The Slavic Religion*, 299–301, 326–330.

¹¹ Timothy Barnwell, «Fragmented identities: otherness and authority in Adam of Bremen's History of the Archbishops of Hamburg-Bremen», i *The Resources of the Past in Early Medieval Europe*, red. Clemens Gantner, Rosamond McKitterick, og Sven Meeder (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 209–10, 217, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316134269>; Mihai Dragnea, «Verbal and Non-Verbal Communication Between Germans and Wends in the Second Half of the Tenth Century», *Journal of the Institute of Latvian History* 2, nr. 110 (2019): 13; Rosik, *The Slavic Religion*, 257, 330.

fordi de anså dem som pålitelige kildemateriale i henhold til visse konsekvente forutsetninger for troverdighet; eller hvorvidt de kan ha brukt disse muntlige stemmene som et slags talerør for deres forskjellige agendaer, til den grad at eventuelle hensyn til troverdighet ikke spiller en konsekvent rolle i deres utvelgning av beretninger i narrativene sine.

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven skal jeg undersøke bruken av muntlige kilder i to middelalderske krøniker, nemlig Adam av Bremens *Gesta Hammaburgensis* og Helmold av Bosaus *Chronica Slavorum*. Problemstillingen min innebærer disse spørsmålene:

Hva slags muntlige kilder ble brukt av Adam og Helmold, og for hva slags informasjon?

1. Hva slags muntlige kilder refererte Adam og Helmold til?
2. Hva slags informasjon kunne disse kildene gi?

Hva kan Adam og Helmolds bruk av muntlige kilder si om deres tilnærminger til og hensikt med deres historieskrivning?

3. Bruker Adam og Helmold muntlige kilder ut i fra en konsekvent tilnærming til autoritet og troverdighet?
4. Blir muntlige kilder brukt som et talerør eller litterært virkemiddel for å underbygge forfatternes motiver? Bruker Adam muntlige kilder for å forsvare Bremerkirkens krav på kirkeadministrativ autoritet i Nord-Europa, i forhold til andre institusjoner og aktører i Tyskland og Norden?¹² Bruker Helmold muntlige kilder for å oppfordre de geistlige i Lübeck til å støtte opp om og samarbeide med mektige fyrster, særskilt Henrik løve av hensyn til hans politiske og materielle støtte til bispedømmets misjon mot slaverne?¹³

¹² Hans-Werner Goetz, «Constructing the Past. Religious Dimensions and Historical Consciousness in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*», i *The Making of Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom (c. 1000-1300)*, red. Lars Boje Mortensen (København: Museum Tusulanum Press, 2006), 32–37; Anders Winroth, *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe* (New Haven: Yale University Press, 2012), 11–13, 123–24.

¹³ Volker Scior, *Das Eigene und das Fremde: Identität und Fremdheit in den Chroniken Adams von Bremen, Helmolds von Bosau und Arnolds von Lübeck*, *Orbis mediaevalis: Vorstellungswelten des Mittelalters* 4 (Berlin: Akademie Verlag, 2002), 193; Linda Kaljundi, «Waiting for the Barbarians: the imagery, dynamics and functions of the Other in Northern German missionary chronicles, 11th-early 13th centuries: the *Gestae hammaburgensis ecclesiae pontificum* of Adam of Bremen, *Chronica Slavorum* of Helmold of Bosau, *Chronica Slavorum* of Arnold of Lübeck, and *Chronicon Livoniae* of Henry of Livonia» (Masteroppgave, University of Tartu, 2005), 15, <http://hdl.handle.net/10062/576>; Rosik, *The Slavic Religion*, 326.

1.2 Oppgavens oppbygging

Oppgaven i sin helhet består av en innledning, hoveddel og en konklusjon, som til sammen utgjør 5 kapitler. Innledningen behandler som nevnt problemstilling, men også avgrensning, teori, metode, kildene og til slutt et kort overblikk over historiografien over temaet. I del 1, som består av kapittel 2 tar jeg for meg den første delen av problemstillingen, ved å gjennomgå ulike uttrykk for muntlige tradisjoner og henvisninger til muntlige kilder i de to tekstene. I kapittel 2, hvor jeg behandler krønikene hver for seg, diskuterer jeg ulike eksempler på muntlige kilder og de ulike måtene de kommer til uttrykk i tekstene. Med hensyn til visse kriterier jeg gjennomgår i den metodiske redegjørelsen under, diskuterer jeg eksemplene i disse to underdelene ut med tanke på hvor eksplisitte forfatterne var i sine referanser.

Mens del 1 utgjør en empirisk undersøkelse av uttrykk for muntlige kilder i krønikene, består del 2 av en drøfting av disse tilfellene i et komparativt lys. Del 2 dekker derfor det andre sentrale spørsmålet i problemstillingen; som er hvorfor Adam og Helmold fremstilte muntlige tradisjoner i sine historieverker. I kapittel 3 drøfter jeg muligheten for at kronikørene brukte muntlige kilder i henhold til visse kriterier for troverdighet og autoritet. I kapittel 4 diskuterer jeg muligheten for at muntlige kilder ble brukt som et litterært grep for å underbygge narrativer som var ment å forsvare agendaene til institusjonene som forfatterne skrev for. Et sentralt drøftingspunkt for del 2 generelt, er hvorvidt begge muligheter kunne være tilfelle samtidig, eller hvorvidt en eller begge av forfatterne tenderte mot en av disse mulighetene. Til slutt vil jeg oppsummere konklusjonene jeg gjør underveis i oppgaven i et siste konkluderende kapittel.

1.3 Avgrensning

Som allerede nevnt over, omhandler denne oppgaven bruken av muntlige kilder i de to middelalderske krønikene *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificium* av Adam av Bremen og *Slaverkrøniken* av Helmold av Bosau. Siden førstnevnte skrev seg fra 1070-tallet og sistnevnte fra om lag 1160- og 1170-tallet,¹⁴ har oppgaven derfor en mye klarere tekstlig avgrensning enn en tidsmessig avgrensning. Geografisk derimot, er begge tekstene skrevet i Nord-Tyskland, og store deler av narrativene dreier seg om dette landskapet, spesielt områdene nord for elva Elben som i varierende grad ble ansett som det nordlige grenselandet mellom det tysk-romerske riket og de slaviske landene mot nordøst, samt mot Skandinavia gjennom

¹⁴ Rosik, *The Slavic Religion*, 201, 259, 263.

grenseområdet mot Danmark.¹⁵ Når det er sagt, viser Adam og Helmold som nevnt også stor interesse for områdene østover og nordover for dette grenselandet. Adam spesielt, omtaler hyppig hendelser i Danmark, Norge, Sverige og noe sjeldnere Island, Grønland og andre nordatlantiske øyer. Begge fattet interesse for Skandinavia og de slaviske områdene, hvorav Helmold spesielt fokuserte på de slaviske folkene og kontakten som ble holdt mellom tyskere, slaver og dansker.¹⁶

Den første vesentlige likheten som er av relevans for oppgaven min, er naturligvis at begge forfattere, både innledningsvis og underveis i tekstene, hevder å ha brukt muntlige kilder for visse deler av sine narrativer. Som jeg har, og vil redegjøre ytterligere for underveis i denne oppgaven, er forekomsten av slike uttrykk for muntlige tradisjoner vesentlig nok til at de bør egne seg til et komparativt blikk på muntlige tradisjoner i middelaldersk historieskrivning.¹⁷ Tilstedeværelsen av slike tegn på muntlige tradisjoner i de to krønikene har vært en kjensgjerning i faglitteraturen en god stund,¹⁸ og er også blitt diskutert i senere år, spesielt i tilfelle med Adam.¹⁹ Så vidt jeg har kunnet se, har ikke Helmold blitt undersøkt utelukkende med sikt på muntlige tradisjoner i de senere årene, men enkelte forfattere har berørt temaet i visse sammenhenger; for eksempel med hans fremstillinger av møter mellom tyskere og slaver, eller hva henvisninger til visse taler eventuelt kan si om hans syn på den gryende korsfarerbevegelsen.²⁰ Følgelig tror jeg en sammenlikning mellom Adam og Helmold bør være

¹⁵ Henrik Janson, «Imperial politics and visions of the North», i *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, red. Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec (London: Routledge, 2022), 13–15, <https://doi.org/10.4324/9781003223030>; Wojtek Jezierski, «Risk Societies on the Frontier: Missionary Emotional Communities in the Southern Baltic, Eleventh – Thirteenth Centuries», i *Imagined Communities on the Baltic Rim, from the Eleventh to Fifteenth Centuries*, red. Wojtek Jezierski og Lars Hermanson (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016), 158, <https://doi.org/10.1017/9789048528998>.

¹⁶ David Fraesdorff, «The Power of Imagination: The Christianitas and the Pagan North during Conversion to Christianity (800-1200)», *The Medieval History Journal* 5, nr. 2 (2002): 316, 318–19, <https://doi.org/10.1177/097194580200500207>; Adam, *History*, 4.1 s. 186, 4.21 s. 202, 4.36-39 s. 216–19; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.34, s. 120-123, 1.38 s. 128-31, 1.51–52 s. 156-60.

¹⁷ Adam, *History*, Prolog s. 5, 1.54 s. 160; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44, 1.42 s. 140.

¹⁸ Anders Hultgård, «Från ögonvitnesskildring till retorik. Adam av Bremens notiser om Uppsalakulten i religionshistorisk belysning», i *Uppsalakulten och Adam av Bremen*, red. Anders Hultgård (Nora: Nya Doxa, 1997), 16; Tschan, «Introduction», 1935, 27–28.

¹⁹ Niels Lund, «Adam af Bremen og de mundtlige kilder», *Historisk Tidsskrift* 118, nr. 1 (2018): 1, <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/106528>; Jakub Morawiec, «Sven Estridsen as Adam's informant», i *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, red. Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec (London: Routledge, 2022), 61, <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.

²⁰ Sébastien Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe: Germans and Slavs in Helmold of Bosau's Chronicle», *Central European History* 47, nr. 3 (2014): 528–30, 537, <https://doi.org/10.1017/S0008938914001630>; Wojtek Jezierski, «Feelings during Sieges: Fear, Trust, and Emotional Bonding on the Missionary and Crusader Baltic Rim, 12th – 13th Centuries», *Frühmittelalterliche Studien* 52, nr. 1 (2018): 268–69, <https://doi.org/10.1515/fmst-2018-011>.

en interessant mulighet for å utforske bruken av muntlige kilder i historieskrivningen på 1000- og 1100-tallet.

Jeg har også valgt disse tekstene med hensyn til en rekke andre aspekter de har til felles. Dette er viktig siden det gjerne er blitt påpekt innenfor studie av muntlighet og lesekyndighet at sammenlikningsobjekter med fordel ikke bør velges på tvers av alt for ulike kulturer og sjangre.²¹ I tillegg til at begge tekster ble forfattet i Nord-Tyskland, deler de også ytterligere sjangermessige, tematiske og innholdsmessige likheter, som gjør dem til passende sammenlikningsobjekter. Begge tekster ble skrevet på latin av geistlige forfattere, som viet verkene sine til lesere innenfor hver deres geistlige institusjoner.²² Adam spesifikt skrev innenfor sjangeren *gesta episcoporum*, hvilket gjerne starter med en opphavshistorie om stiftelsen av det aktuelle bispedømmet, etterfulgt av en serie med historiske redegjørelser for de ulike biskopene som satt ved bispesetet under perioden forfatteren skriver om.²³ I Adams tilfelle var historien sentrert rundt erkebispedømmet Hamburg-Bremen. Fra tidligere misjonsvirksomheter før stiftelsen av bispedømmet, og fra utnevnelsen av Ansgar til første biskop av Hamburg i 831, forteller Adam videre om de etterfølgende biskopene frem til hans egen samtid under erkebiskop Adalbert (1043-72).²⁴ Helmold skrev også innenfor en form for *gesta*-sjanger, og i likhet med Adam hadde han en spesifikk institusjonell vinkling og utgangspunkt, nemlig bispedømmet Starigard-Oldenburg, og senere Lübeck i regionen Wagrien i Holstein. Han tilskrev stiftelsen av denne kirken til 940-tallet og at den skal ha eksistert i perioder frem til 983, fra 1013/14 til 1066, og igjen fra 1149 da den ble gjenopprettet under Vicelinus, hvoretter Helmolds narrativ fortsetter videre inn i biskopene Gerold og Conrads (d. 1172) tid.²⁵

Det som gjør at disse to tekstene skiller seg vesentlig fra de fleste andre krøniker med liknende vinklinger og utgangspunkt, er at Adam og Helmold bygget en stor del av bispedømmenes identitet og verdi på deres respektive tradisjoner for misjonering i Nord- og Øst-Europa.²⁶ Siden problemstillingen min også innebærer et spørsmål om hvorvidt forfatterne brukte muntlige kilder som retoriske talerør, er disse tekstene også valgt med hensyn til de

²¹ Leidulf Melve, «Literacy Studies: Past, Present, and Future», i *Moving Words in the Nordic Middle Ages: Tracing Literacies, Texts, and Verbal Communities*, red. Amy C. Mulligan og Else Mundal (Turnhout: Brepols Publishers, 2019), 30, <https://doi.org/10.1484/M.AS-EB.5.116618>.

²² Rosik, *The Slavic Religion*, 200, 259.

²³ Michel Sot, «Local and Institutional History (300-1000)», i *Historiography in the Middle Ages*, red. Deborah Mauskopf Deliyannis (Leiden: Brill, 2003), 108–9.

²⁴ Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 17, 48–49; Rosik, *The Slavic Religion*, 203–5.

²⁵ Rosik, *The Slavic Religion*, 260–63, 289, 294–99, 327, 355.

²⁶ Jezierski, «Risk Societies», 158–60.

ganske liknende motivene forfatterne hadde for å skrive dem: nemlig det delvis sjangerbestemte motivet for å hedre sine bispedømmer og de tilhørende biskopenes minner.²⁷ I Adams tilfelle, knyttet han Bremerkirkens særegne verdi til dets misjonerende mandatet for å kunne forsvare dets krav på autoritet over alle geistlige institusjoner i Norden, så vel som dets egen institusjonelle integritet overfor andre rivaliserende bispedømmer i Tyskland.²⁸ Helmold henviser selv til Adam trolig for å formidle ideen om at bispedømmet Starigard-Oldenburg, og senere Lübeck, videreførte denne tradisjonen av misjonering til slaviske folk, og tilskriver derfor også en stor del av bispedømmets verdi til dets misjoneringsarbeid.²⁹ Til forskjell fra Adam derimot, ga ikke Helmold utelukkende æren for kristningen til geistlige misjonærer fra hans egen institusjon, men også en rekke sekulære aktører. Selv om Helmold vier store deler av sitt narrativ til å ære hans tidligere biskoper Vicelinus og Gerold, beskriver han ofte underveis deres samarbeid med, og støtten de fikk fra visse sekulære fyrster og adelsmenn for å gjennomføre misjoneringen, spesielt den saksiske hertugen Henrik løve av Sachsen og greven Adolf II av Holstein.³⁰ Selv om Helmold til å begynne med uttrykker en noe ambivalent holdning til korsfarervirksomheten under Henrik løve, fremstiller han omsider sistnevnte som den viktigste pådriveren for kristningen av slaverne etter Gerolds død.³¹

Med disse aspektene tatt i betraktning, tror jeg at *Gesta* og *Slaverkrøniken* bør passe godt til en undersøkelse av hvordan eventuelle ulike hensyn til pålitelighet eller agenda, kunne influere hver av forfatternes tilnærminger til bruk av muntlige kilder.

1.4 Teori

Studie av muntlighet og skriftlighet er et stort felt.³² Følgelig er ikke målet mitt her å gi en fullstendig gjennomgang av forskningen på muntlighet, men å vise til sentrale punkter og perspektiver av spesiell relevans for min problemstilling. Det første poenget jeg vil bemerke er

²⁷ Sot, «Local and Institutional History», 112–13.

²⁸ Ildar H. Garipzanov, «Christianity and Paganism in Adam of Bremen's Narrative», i *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c.1070–1200)*, red. Ildar H. Garipzanov, Medieval Texts and Cultures of Northern Europe 26 (Turnhout: Brepols Publishers, 2011), 14, 19, 22–25, <https://doi.org/10.1484/M.TCNE-EB.3.5015>; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 113, 118, 123; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 46–47.

²⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.14 s. 78; Rosik, *The Slavic Religion*, 259–60; Jezierski, «Risk Societies», 158–60.

³⁰ Tschan, «Introduction», 1935, 28–30; Wojtek Jezierski, «Convivium in terra horroris: Helmold of Bosau's Rituals of Hospitality», i *Rituals, Performatives, and Political Order in Northern Europe, c. 650–1350*, red. Wojtek Jezierski mfl. (Turnhout: Brepols Publishers, 2015), 172–73.

³¹ Jezierski, «Feelings during Sieges», 260, 268–70; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 14–15.

³² Jack Goody og Ian Watt, «The Consequences of Literacy», *Comparative Studies in Society and History* 5, nr. 3 (1963): 304–6, <https://www.jstor.org/stable/177651>; Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the World* (London: Methuen & Co Ltd, 1982), 15–30; Melve, «Literacy Studies», 15–16.

at muntlighet og skriftlighet påvirket hverandre på mange ulike måter under middelalderen. Uavhengig av spørsmålet om utbredelsen av skriftlighet og lesekyndighet i middelalderens Europa, var muntlighet en vesentlig form for overlevering av informasjon i alt fra vitnesbyrd under rettsprosesser, til muntlige tradisjoner henvist til i historiske verker.³³ Disse omstendighetene ser ut til å underbygge den generelle retningen som studie av lesekyndighet og muntlighet har tatt siden 1980-tallet.³⁴ På 1960-tallet pekte en rekke forskere på en overgang fra muntlige til skriftlige kommunikasjonsformer som et gjennomgripende skifte i kultur, og at flere vesentlige samfunnsendringer berodde på denne utskiftningen av muntlige praksiser til fordel for skriftlige. Dette synet er derfor ofte blitt kalt for *Great Divide*-teorien, eller det *store skillet*, kjennetegnet av et dikotomisk syn på det muntlige og skriftlige som to motpoler.³⁵ Fra om lag 1980-tallet og videre derimot, fikk ideen om forholdet mellom det muntlige og skriftlige som et *kontinuum* eller et spekter bredere oppslutting. Ruth Finnegan som var en tidlig forfekter av *kontinuum*-synet, har påpekt at selv om skrift kan forstås som en vesentlig teknologi, er det en teknologi som først og fremst åpnet opp et potensial for en rekke utvidelser i kommunikasjonsformer, heller enn et gjennombrudd som umiddelbart bredte om seg på bekostning av muntlige kommunikasjonsformer.³⁶ Uavhengig av hvilke formål Adam og Helmold brukte muntlige kilder for, er det viktig å være klar over at de var omringet av det muntlige under et mangfold av omstendigheter.

For å enklere fremstille dette forholdet mellom det muntlige og skriftlige, kan en trekke frem Dennis Howard Greens tre former for mottakelser, eller *modes of reception*. De er som følger: resepsjon gjennom lytting, resepsjon gjennom lesning, og såkalt blandet resepsjon, eller *intermediate mode of reception*.³⁷ Green oppfordrer en også til å være bevisst på de ulike

³³ Patrick J. Geary, «Oblivion Between Orality and Textuality in the Tenth Century», i *Medieval Concepts of the Past: Ritual, Memory, Historiography*, red. Gerd Althoff, Johannes Fried, og Patrick J. Geary (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 116–18; Alan V. Murray, «Voices of Flanders: Orality and Constructed Orality in the Chronicle of Galhert of Bruges.», *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 48, nr. 1 (1994): 105, <https://doi.org/10.21825/hmgog.v48i1.313>; Charles Rozier, «Repairing the loss of the past: the use of written, oral and physical evidence in the Ecclesiastical History of Orderic Vitalis (c. 1113-42)», *Historical Research* 92, nr. 257 (2019): 468-470., <https://doi.org/10.1111/1468-2281.12277>.

³⁴ Matthew Innes, «Memory, Orality and Literacy in an Early Medieval Society», *Past & Present* 158, nr. 1 (1998): 3–4, <https://doi.org/10.1093/past/158.1.3>; M. T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066-1307*, 3. utg. (Chichester: Wiley-Blackwell, 2013), 7–9, 265–66, 273; Melve, «Literacy Studies», 26–27.

³⁵ Goody og Watt, «The Consequences of Literacy», 304, 332–34, 344; Melve, «Literacy Studies», 16–17.

³⁶ Ruth Finnegan, *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication* (Oxford: Basil Blackwell, 1988), 38–41.

³⁷ Dennis Howard Green, *Medieval Listening and Reading: The Primary Reception of German Literature 800–1300* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 57, 61, 113, 169, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511518720>.

kontekstene resepsjon forekommer i, hvor med ulike sosiale kretser, møteplasser og forsamlinger med hver sine ulike forutsetninger for både språk- og lesekyndighet, kunne innebære varierende bruk av skrift og tale om hverandre.³⁸ Selv om Green fokuserer spesielt på måten middelaldersk litteratur ble mottatt, kan overlevering av muntlig tradisjon også forstås gjennom dets resepsjon av en kronikør. Green belyser denne muligheten gjennom sin redegjørelse for den blandende formen for mottakelse, som kan utarte seg på to forskjellige måter. Den ene er gjennom høytlesning av en tekst foran en forsamling, og den andre gjennom protokollføring eller nedtegnelse av en muntlig ytring.³⁹ I begge tilfeller peker Green på en *diagonal kommunikasjonskanal* mellom den muntlige uttrykksformen og det skriftlige medium. Som Green påpeker, kan resepsjon derfor forekomme i begge retninger; enten fra en forfatter til en lytter gjennom høytlesning; eller fra en taler til en leser gjennom en skriftlige nedtegnelse.⁴⁰ Greens fokus på ulike kommunikasjonsformer og hvordan disse ble gitt uttrykk for i middelalderske tekster, er derfor av interesse for min problemstilling og vil bli diskutert ytterligere i min metodiske redegjørelse under.

At det muntlige og skriftlige ikke er gjensidig utelukkende kommunikasjonsformer er åpenbart, men ideen om et *kontinuum* minner en samtidig på at det muntlige og skriftlige påvirker hverandre på mer enn en måte. Geistlige sentre i middelalderen forvaltet betydningsfulle litterære tradisjoner og tekstsamlinger, men samtidig hadde de også sine muntlige tradisjoner og minner spesifikt for den institusjon de tilhørte og nærområdene de befant seg. Med henvisning til det teoretiske konseptet *sosiale minner*, har Matthew Innes påpekt at den middelalderske forfatteren Notker av St. Gallen inkluderte visse tradisjoner og ekskluderte andre, både med hensyn til relevansen de hadde for narrative han komponerte og målgruppen de var tiltenkt, men også ut i fra hvordan disse tradisjonene relaterte til det miljøet og nettverket forfatteren identifiserte seg med.⁴¹ Både Adam og Helmold skrev historiske verker til en målgruppe som de mer eller mindre delte en institusjonell identitet med og antakeligvis også flere av de samme sosiale minnene som disse identitetene var tilknyttet.⁴² Det må riktig nok nevnes at den svært innflytelsesrike geistlige tenkeren Isidor av Sevilla (ca. 560-636) definerte

³⁸ Green, *Medieval Listening and Reading*, 210–11.

³⁹ Green, *Medieval Listening and Reading*, 171, 242–44.

⁴⁰ Green, *Medieval Listening and Reading*, 170–71.

⁴¹ Innes, «Memory, Orality and Literacy», 5–6, 21–26; James Fentress og Chris Wickham, *Social Memory* (Oxford: Blackwell, 1992), 144–46, 155, <https://hdl.handle.net/2027/heb03955.0001.001>.

⁴² Janson, «Imperial politics», 16; Rosik, *The Slavic Religion*, 260–62; Adam, *History*, 3.3 s. 117; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41 s. 139, 1.79 s. 206–8.

historia som noe en har personlig sett og deretter ført ned med pennen.⁴³ Innflytelsesrik som Isidor var, må dette idealet likevel anses som noe normativt. I realiteten var muntlige tradisjoner vanskelig å unngå, og ser ut til å ha blitt anvendt av forfattere ut gjennom store deler av middelalderen.⁴⁴ Der hvor Adam og Helmold står i overenstemmelse med Isidor, er i hvordan selve skriften tilskrives en betydelig grad av autoritet. En sentral del av motivet de selv oppgir for å ha påbegynt hver sine krøniker, var nemlig å sammenstille og føre videre det de anså som minneverdig for ettertiden.⁴⁵ Hva de anså som minneverdig derimot, berodde vel så mye på deres tilhørighet til en spesifikk institusjonell identitet og agenda, som på eventuelle andre hensyn og krav til for eksempel skriftlige kilder.⁴⁶

For å oppsummere, kan den gjensidige sameksistensen av den muntlig og skriftlige kommunikasjonsformen på tvers av kontekster og sosiale lag, belyse hvorfor middelalderse forfattere i noen sammenhenger fant muntlige tradisjoner relevante å inkorporere. Videre kan konseptet *sosiale minner* belyse hvorfor forfattere fremhevet visse historiske tradisjoner fremfor andre, uavhengig av deres skriftlige eller muntlige opphav.

1.5 Metode

Problemstillingen er som nevnt todelt. I første omgang ser jeg på de ulike tilfellene av muntlige kilder i de to krønikene og hva de kunne fortelle. I andre omgang drøfter jeg hvorvidt forfatterne brukte disse muntlige tradisjonene som legitime alternativer til skriftlige kilder, eller som talerør for deres motiver. Den første delen av problemstillingen innebærer en empirisk undersøkelse av de to tekstene, med hensyn til ulike uttrykk for muntlighet og henvisninger til muntlige tradisjoner av forfatterne.

Et eksempel på en kategorisering av slike muntlige tradisjoner, kan finnes i Elisabeth van Houts sju kategorier av ikke-skriftlige informasjonskilder brukt av middelalderse historieskriverne. Disse er som følger: 1) forfatterens eget vitnesbyrd; 2) en muntlig

⁴³ Isidore of Seville, *The Etymologies of Isidore of Seville*, overs. Stephen A. Barney mfl. (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 1.41.1 s. 67, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482113>.

⁴⁴ Sophia Menache, «Orality in Chronicles: Texts and Historical Contexts», i *Homo Legens: Styles et pratiques de lecture: Analyses comparées des traditions orales et écrites au Moyen Âge / Styles and Practices of Reading: Comparative Analyses of Oral and Written Traditions in the Middle Ages*, red. Svetlana Louchitsky og M.C. Varol Bornes, Utrecht Studies in Medieval Literacy 26 (Turnhout: Brepols Publishers, 2010), 167; Simon John, «Historical Truth and the Miraculous Past: The Use of Oral Evidence in Twelfth-Century Latin Historical Writing on the First Crusade», *English Historical Review* 130, nr. 543 (2015): 289, <https://doi.org/10.1093/ehr/cev054>.

⁴⁵ Barnwell, «Fragmented identities», 209–11; Rosik, *The Slavic Religion*, 261–62.

⁴⁶ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 14–16, 19–20; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 112–13, 123; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, xvii–xviii; Rosik, *The Slavic Religion*, 259–61.

førstehåndsberetning gitt til forfatteren av et øyevitne; 3) en tilsvarende beretning gitt av en informant som ikke selv har bevitnet hendelsen, men videreformidler den som en andrehåndsberetning; 4) rykter som forfatteren hverken diskuterer eller betviler påliteligheten ved; 5) rykter som forfatteren reflekterer over og potensielt betviler; 6) beretninger som angivelig ble fremført av gjøglere eller andre sangere; og 7) muntlige tradisjoner angivelig fra en tid lenge før forfatterens egen samtid.⁴⁷ Videre gir Van Houts en rekke eksempler på ord, fraser og uttrykksformer som vanligvis følger med hver av disse kategoriene. I henhold til den andre kategorien, påpeker Van Houts hvordan forfattere gjerne tilskrev en rekke gode kvaliteter til informantene for å underbygge deres troverdighet, som for eksempel «en troverdig mann» eller «en sannferdig mann».⁴⁸ I *Gesta* kan en for eksempel se hvordan Adam beskriver Svein Estridsson med betegnelser som *veracissimi*, som vil si «mest sannferdig».⁴⁹ I tilfeller der det henvises til en muntlig beretning eller et rykte, kan en forfatter for eksempel gi redegjørelser som *fertur*, *narratur*, *dicebatur*, eller *fama est*.⁵⁰ En annen viktig uttrykksform er for eksempel *audivi*, som betyr «jeg hørte».⁵¹

Målet her er ikke å avgjøre hvorvidt disse beretningene utgjorde autentiske muntlige tradisjoner eller om innholdet i beretningene faktisk fant sted, men hvorvidt forfatteren skrev ned disse beretningene med forventningen om at leseren skulle forstå dem som muntlige beretninger. Her er det likevel fortsatt en vesentlig fallgrube å bemerke. Som Van Houts påpeker, må en være forsiktig med å anta at en forfatter henviser til en muntlig kilde ved bruken av uttrykksformer som de nevnt over, siden enkelte forfattere kan bruke dem på en vilkårlig måte.⁵² Derfor bør en med fordel illustrere at forfattere faktisk henviser eksplisitt til muntlige kilder i visse tilfeller, for å se om de bruker slike uttrykk for dette formålet i sine tekster.⁵³ Følgelig kommer jeg her til å foreslå to tilnærminger i møte med denne utfordringen.

⁴⁷ Elisabeth van Houts, *Memory and Gender in Medieval Europe, 900-1200* (Basingstoke: Macmillan, 1999), 20.

⁴⁸ Van Houts, *Memory and Gender*, 23.

⁴⁹ Adam von Bremen, *Hamburgische Kirchengeschichte: = Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, red. Bernhard Schmeidler, 3. utg., MGH SS rer. Ger. 2 (Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1917), 1.48 s. 48, <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb00000756>; Adam, *History*, 1.48 s. 44; Lund, «Adam af Bremen», 2, 6.

⁵⁰ Elisabeth van Houts, «Genre aspects of the use of oral information in medieval historiography», i *Gattungen mittelalterlicher Schriftlichkeit*, red. Barbara Frank, Thomas Haye, og Doris Tophinke (Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997), 299; Van Houts, *Memory and Gender*, 28.

⁵¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 2.109 s. 278; Helmold von Bosau *Helmolds Slavenchronik: = Helmodi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*, red. Bernhard Schmeidler, 3. utg., MGH SS rer. Ger. 32 (Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1937), 2.109 s. 215, <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb00000735-3>.

⁵² Van Houts, *Memory and Gender*, 33–34.

⁵³ Van Houts, «Genre Aspects», 299–300.

(1) En tilnærming er å se på hvordan Green skiller mellom to forskjellige måter forfattere ordlegger seg på når de beskriver muntlige uttrykksformer. I sin undersøkelse av mottakelsen av middelaldersk litteratur, diskuterer Green nemlig hvordan forfatterne ga utrykk for måten de forventet sine verker å bli mottatt, enten gjennom stillelesning eller høytlesning. Green belyser her en tilsvarende problemstilling som den Van Houts påpeker i tilfelle med muntlige referanser, nemlig at ord som «høre» eller «si» både kan forstås bokstavelig, eller i en overført betydning.⁵⁴ Slike ord kan i likhet med de uttrykkene Van Houts lister opp betegnes med det Green kaller for *leksikalske* bevis. I denne sammenhengen er slike *leksikalske* utrykk spesifikke ord, gjerne enkelte verb, som vanligvis forteller hvordan informasjon er blitt formidlet eller mottatt, gitt en bokstavelig betydning: for eksempel «høre», «si» og «fortelle».⁵⁵ Green skiller disse fra såkalte *ikke-leksikalske* bevis, som utgjør beskrivelser av situasjonen eller omstendighetene rundt mottakelsen av selve informasjonen. Slike beskrivelser tilfører ytterligere kontekst til forfatterens ordbruk, og kan derfor hjelpe leseren med å avgjøre hvorvidt en skal forstå de leksikalske uttrykkene som bokstavelig ment eller ikke. I Greens undersøkelse kan slike *ikke-leksikalske* utrykk innebære henvisninger til en lyttende forsamling under høytlesning av en tekst.⁵⁶ For mitt formål kan beskrivelser av for eksempel en samtale mellom forfatteren og informantene; en tale som holdes foran en forsamling; eller andre fremstillinger som setter beretningen i en muntlig kontekst, utgjøre tilsvarende former for *ikke-leksikalske* utrykk. Når Adam for eksempel presiserer at han hørte noe «fra munnen» til Svein Estridsson, trenger en ikke å betvile at ordet «høre» skal forstås bokstavelig.⁵⁷

(2) Den andre tilnærmingen til utfordringen nevnt over er av en mer kildekritisk art, som jeg anvender spesielt dersom kronikøren gir en beretning som også omtales i andre skriftlige kilder som forfatteren ellers hadde tilgang til. I slike tilfeller kan en sammenlikne den angivelig muntlige beretningen i krøniken med den tilsvarende skriftlige tradisjonen i kronikørens kildemateriale, for å se hvorvidt kronikøren tilfører ny informasjon som ikke er tilstede i den skriftlige kilden. Dette er en metode Niels Lund anvender på visse muntlige beretninger i *Gesta Hammaburgensis*.⁵⁸ Denne metoden har utfordringen at det kan ha foreligget skriftlige kilder som forfatteren ikke har gitt utrykk for, eller som ikke er overlevert eller tilgjengelige.⁵⁹ Slike

⁵⁴ Green, *Medieval Listening and Reading*, 79–82.

⁵⁵ Green, *Medieval Listening and Reading*, 79–80.

⁵⁶ Green, *Medieval Listening and Reading*, 65–79.

⁵⁷ Adam, *History*, 1.48 s. 44.

⁵⁸ Lund, «Adam af Bremen», 2–4.

⁵⁹ Francis Joseph Tschan, «Introduction», i *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, red. Timothy Reuter, overs. Francis Joseph Tschan (New York: Columbia University Press, 2002), xxix.

utfordringer er vanskelig å gardere seg mot, men ved å kombinere flere av disse metodene kan jeg muligens finne frem til eksempler som mest sannsynlig var ment som muntlige referanser.

I kapittel 2 kommer jeg altså til å anvende disse metodene på eksempler fra Adam og Helmolds tekster. Underveis i kapittelet vil jeg dele inn disse eksemplene ut i fra informantenes identitet, så langt det lar seg bestemme. I hver av disse kategoriene vil jeg først diskutere de eksemplene som lar seg identifiseres med enten en eller begge av de to metodene jeg redegjør for over. Videre diskuterer jeg andre potensielle eksempler som kun kan identifiseres med ulike fraseologier som de Van Houts lister opp, eller andre slike *leksikalske* uttrykk. På den måten vil jeg forsøke å rangere eksemplene ut i fra hvor eksplisitte forfatterne er med å redegjøre for et eventuelt muntlige opphav til informasjonen.

Den andre delen av problemstillingen, innebærer en drøfting av spørsmålet om hvorfor Adam og Helmold anvendte muntlige kilder slik de gjorde. Brukte de dem som informasjon ut i fra visse kriterier for troverdighet, eller som et retorisk virkemiddel for å underbygge en agenda av spesiell interesse for dem selv eller institusjonene de tilhørte. Dette spørsmålet er interessant fordi de aller fleste tilfeller av informasjon tilskrevet muntlige kilder ikke kan kontrolleres, om hvorvidt de var sanne eller ikke.⁶⁰ Det finnes riktig nok enkelte unntak, som for eksempel den norrøne bosetningen kjent som Vinland. Adam er nemlig den første forfatteren til å nevne den i henvisning til Svein Estridsson.⁶¹ Den forekommer også senere i for eksempel sagalitteraturen, spesielt i *Grønlandingenes saga* og *Eirik Raudes saga*.⁶² I tillegg er dets eksistens blitt bevist gjennom arkeologiske utgravninger ved plassen L'Anse aux Meadows på Newfoundland i Canada.⁶³ Foruten tilfeller som dette, er det vanskelig å etterprøve de fleste av påstandene gjort i referanse til muntlige kilder. En annen innfallsvinkel er derfor å undersøke hvorvidt forfatterne fulgte en konsekvent tilnærming til anvendelsen av slike muntlige kilder, og hvorvidt en slik tilnærming berodde på spesifikke krav eller hensyn til autoritet og troverdighet.

Van Houts har for eksempel argumentert for at historieskrivere ga troverdighet til sin historieskrivning ved å redegjøre for forholdet mellom informant og informasjonen fortalt. Selv om for eksempel Isidors historiesyn ikke hindret kronikører fra å bruke muntlige kilder, kunne

⁶⁰ Morawiec, «Sven Estridsen», 61–62; Harald Kleinschmidt, «Widukind of Corvey's Account of the Saxon Invasion, the Law of Hospitality and the Oral Transmission of Knowledge of the Past», *Frühmittelalterliche Studien* 54, nr. 1 (2020): 181, 190, 199, <https://doi.org/10.1515/fmst-2020-007>.

⁶¹ Adam, *History*, 4.39 s. 219.

⁶² Gísli Sigurðsson, red., *The Saga of the Greenlanders*, i *The Vinland Sagas*, overs. Keneva Kunz (London: Penguin Books, 2008), kap. 3 s. 8-9; Gísli Sigurðsson, red., *Eirik the Red's Saga*, i *The Vinland Sagas*, overs. Keneva Kunz (London: Penguin Books, 2008), kap. 8 s. 40.

⁶³ Anders Winroth, *The Age of the Vikings* (Princeton: Princeton University Press, 2014), 68–69.

kanskje likevel graden av nærhet i tid og sted mellom en informant og en hendelse ha noe å si for graden av troverdighet den ble tilskrevet. Dette er hvorfor Van Houts kategoriserer ikke-skriftlige kilder fra personlig øyevitne i første omgang, til gamle tradisjoner om hendelser langt inn i fortiden.⁶⁴ Sophia Menache derimot har stilt spørsmål ved hvorvidt middelalderiske forfattere hadde et konsekvent forhold til de ulike kategoriene av ikke-skriftlige kilder som Van Houts fremstiller, og hvorvidt de tok hensyn til sjangermessige krav når de bedømte deres pålitelighet. Menache påpeker at kronikører også fremstilte muntlige settinger og dialoger for å gi en viss narrativ form til historieskrivningen, og for å gi en stemme til budskapet de ønsket å formidle.⁶⁵

Svaret på dette spørsmålet beror derfor også på hvilke formål med historieskrivning forfatterne brukte muntlige kilder for. Som Lars Boje Mortensen har påpekt, kan en muligens skille mellom historieskrivning som underholdning; historieskrivning som et sett av eksempler til lærdom for leserne om hva som ble ansett som riktig eller ikke å gjøre i leserens egen samtid; og som historisk forskning. Med sistnevnte, mener Mortensen at historieskrivere også fattet interesse for informasjonen de skrev om for sin egen del, og at de inkluderte historiske begivenheter – for eksempel tronskifter, slag eller liknende – som ulike milepæler de kunne kontekstualisere narrative sine opp mot.⁶⁶ Som de to førstnevnte derimot viser, hadde historieskrivere også andre formål med sine tekster utover formidling av informasjon som interesserte dem. Deres forestillinger om sannhet kunne også innebære en moralsk sannhet, hvor med fortidens gjerninger og ugjerninger blir brukt for å illustrere et poeng forfatteren muligens vil gjøre med samtiden.⁶⁷ Samtidig var de heller ikke fremmed for hensynet til å engasjere leserne med et fengende narrativ underveis.⁶⁸

I kapittel 3, vil jeg drøfte hvorvidt Adam og Helmolds redegjørelser gjør det mulig å kategorisere deres muntlige kilder ut i fra grader av troverdighet de tilskriver dem. Først vil jeg se hvorvidt forfatterne bedømmer deres muntlige kilder ut i fra nærhet i tid og sted. Deretter vil jeg se på hvorvidt de bedømte sine informanter ut i fra sosial status eller tilhørighet. Sosial status kan være avhengig av informantens posisjon i samfunnet, for eksempel adelig eller geistlig.⁶⁹ Med tilhørighet mener jeg derimot hva slags forhold informanten hadde til

⁶⁴ Van Houts, *Memory and Gender*, 19–20.

⁶⁵ Menache, «Orality in Chronicles», 168, 187.

⁶⁶ Lars Boje Mortensen, «The Glorious Past: Entertainment, Example or History», *Culture and History* 13 (1994): 66, <https://hdl.handle.net/1956/817>.

⁶⁷ Mortensen, «The Glorious Past», 66; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 118.

⁶⁸ Mortensen, «The Glorious Past», 69; Menache, «Orality in Chronicles», 169, 186–87.

⁶⁹ Van Houts, «Genre Aspects», 298–99.

institusjonen forfatteren selv tilhørte.⁷⁰ Som jeg nevnte i teoridelen over, kunne sosiale minner være avgjørende på hva en enkeltforfatter fokuserte på eller prioriterte av informasjon i sine historieverker.⁷¹ Målet med kapittel 3 er derfor å undersøke hvilke hensyn som spilte størst rolle for forfatterens bedømmelse av informasjonens troverdighet. At forfatterne tilskrev troverdighet til informanter med tilknytning til deres egne institusjoner, er ikke i seg selv et tegn på at de vektla sin egen agenda mer enn sjangermessige hensyn til troverdighet. Som Van Houts påpeker var det ikke uvanlig at forfattere nettopp inkluderte rykter og informasjon fra sine kolleger og bekjente.⁷² For historikere som Adam og Helmold som skrev om og for hver sine bispedømmer, har slike beretninger trolig en del relevans i dette henseende.⁷³ Likevel kan det være interessant å adskille hensyn som eventuelt kan ses uavhengig av forfatterens tilhørighet, som for eksempel øyevitneskildringer, fra hensyn av spesifikk betydning for deres institusjoner. Dette vil nemlig være interessante detaljer å ha redegjort for, før jeg i kapittel 4 drøfter hvordan deres agendaer eventuelt spiller en rolle i deres bruk av muntlige kilder.

Underveis vil jeg sammenlikne tilnærmingene de redegjør for i hver sine forord til henholdsvis *Gesta Hammaburgensis* og *Slaverkrøniken*. Som Van Houts påpeker, hadde kronikører for vane å innlede sine tekster med noen bemerkninger om kildene de brukte,⁷⁴ et aspekt jeg allerede har berørt i starten av denne innledningen. I den sammenhengen vil jeg sammenlikne disse redegjørelsene med kildebruken slik den praktiseres i hovedtekstene, for å se hvorvidt Adam og Helmold hadde noen konsekvente tilnærminger til kildenes ulike grad av pålitelighet. Dersom få eller ingen uttrykk for slike forventninger kan finnes i de to tekstene, må det undersøkes hvorvidt andre motiver for å vise til muntlige kilder kan ha vært gjellende.

Dette leder meg til kapittel 4, der jeg undersøker hvorvidt kronikørene brukte muntlige kilder som virkemidler for å forfekte en spesifikk agenda. Hva angår motiver, er det viktig å poengtere at det er enklere å lese forfatterens agenda ut i fra deres tilhørighet og identifisering med institusjonene de representerte, heller som uttrykk for forfatterens eventuelle personlige motiver.⁷⁵ For å illustrere dette ytterligere, kan en peke på Adams bruk av et forfalsket charter som ble forfattet ved Bremerkirken for å hevde at dets opphav skrev seg tilbake til 788.⁷⁶ Hvorvidt Adam var kjent med noen av disse dokumentenes forfalskede opphav kan være

⁷⁰ Goetz, «Constructing the Past», 31–33.

⁷¹ Fentress og Wickham, *Social Memory*, 145–46.

⁷² Van Houts, «Genre Aspects», 300; Van Houts, *Memory and Gender*, 23.

⁷³ Rosik, *The Slavic Religion*, 200, 259–60.

⁷⁴ Van Houts, *Memory and Gender*, 20–21.

⁷⁵ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 13–14.

⁷⁶ Adam, *History*, 1.12 s. 15–18.

vanskelig å si. Hvis en derimot leser *Gesta Hammaburgensis* som et uttrykk Adams tilhørighet til Bremerkirken, kan en i hvert fall enklere forstå hvorfor Adam som kronikør av bispedømmets historie ville finne det relevant å inkludere det aktuelle charteret.⁷⁷ Dette betyr ikke at Adam ikke også bevisst forvrengte fremstillinger av fortiden, noe han tydelig gjorde i en rekke tilfeller, men at hans motiver for å gjøre dette må forstås ut i fra hans tilhørighet til Bremerkirken.⁷⁸ Derfor kan konseptet om sosiale minner være til nytte når jeg stiller den samme problemstillingen overfor muntlige tradisjoner. I likhet med et charter, kan et sosialt minne også konstrueres i følge James Fentress og Chris Wickham, men dets inkludering i et gitt tilfelle kan forklares med dets relevans for det narrative forfatteren komponerte.⁷⁹

I kapittel 4 kommer jeg derfor først til å redegjøre ytterligere for den historiske konteksten og motivene forfatterne hadde for å skrive tekstene sine. Deretter vil jeg ta for meg ulike eksempler der informanter eller muntlige tradisjoner ser ut til å underbygge eller resonere med forfatternes motiver. Underveis vil jeg se disse eksemplene opp mot tilfeller der de uttrykker eller formulerer liknende motiver, men uten henvisninger til noen spesifikke kilder. Selv om oppdiktete eller konstruerte muntlige beretninger kan være vanskelig å identifisere, kan de likevel i noen tilfeller skimtes i forfatterens bruk av sitater, fraser, klisjeer og *topoi* fra andre litterære verker – for eksempel fra Bibelen eller klassiske tekster – når de utformer og formulerer beretninger som de ellers hevder å ha fra muntlig hold.⁸⁰ Slike litterære grep kan muligens i noen tilfeller anses som indikatorer på forfatterens oppdiktning eller som et ledd i moraliserende fremstillinger av en spesifikk hendelse eller person.⁸¹ Timothy Bolton har belyst den klassiske innflytelsen i Adams beretning om tempelet i Uppsala.⁸² Med blick for forfatterne institusjonelle identiteter og agendaer, og gjennom visse kildekritiske tilnærminger som den utført av Bolton, vil jeg følgelig drøfte hvorvidt en kan se tilfeller der forfatterne brukte kilder som et slags talerør for sine motiver.

Før jeg går over til å diskutere kildene og historiografien, vil jeg kort si litt om mine egne språkkunnskaper. I tillegg til norsk er jeg svært fortrolig med andre skandinaviske språk og

⁷⁷ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 17.

⁷⁸ Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 113, 118, 123.

⁷⁹ Fentress og Wickham, *Social Memory*, 145.

⁸⁰ Innes, «Memory, Orality and Literacy», 16–17.

⁸¹ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 26–28; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 37; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 118.

⁸² Timothy Bolton, «A Textual Historical Response to Adam of Bremen's Witness to the Activities of the Uppsala-Cult», i *Transformasjoner i vikingtid og norrøn middelalder*, red. Gro Steinsland (Oslo: Unipub, 2006), 61–65, 87.

engelsk. Jeg forstår litt tysk, men mine tyskkunnskaper er betydelig svakere enn de nevnt over. Av den grunn har jeg brukt atskillig mer litteratur på de overnevnte språkene, men med enkelte unntak. Jeg kan derimot ikke latin og har derfor lent meg på oversettelser, som Francis Joseph Tschans oversettelser av *Gesta Hammaburgensis* og *Slaverkrøniken*. Som jeg derimot har påpekt over, er det nyttig å se nærmere på de latinske uttrykkende forfatterne bruker når de henviser til muntlige kilder. Derfor bruker jeg også de kritiske utgavene til Bernhard Schmeidler for dette formålet.⁸³ Av og til referer jeg også til andre latinske kilder som kan være relevante, men når enten Tschan eller andre sekundærkilder gir spesifikke referanser til dem og kommenterer dem.

1.6 Kildene

Gesta Hammaburgensis består av fire bøker og ble skrevet på 1070-tallet, men Adam gjorde trolig endringer frem til sin død om lag 1085. *Slaverkrøniken* består av to bøker, hvorav første bok trolig var ferdig skrevet en gang mellom 1167 og 1168, mens andre bok ble ferdig skrevet en gang før slutten av 1172.⁸⁴ Hverken Adam eller Helmolds opprinnelige håndskrifter er overlevert. Til gjengjeld er de blitt ført ned i en rekke manuskripttradisjoner, som er blitt nøye studert av historikere. Adams *Gesta hammaburgensis* er overlevert i en rekke manuskripter skrevet i løpet av perioden fra omkring år 1100, frem til 1700-tallet.⁸⁵ Den tyske historikeren Bernhard Schmeidler som redigerte den moderne utgaven kategoriserte disse manuskriptene i tre manuskripttradisjoner, hvis opprinnelige eksemplarer ikke er bevart, men som alle de overleverte utgavene er antatt å springe ut fra. De er som følger: (A) som utgjør Adams egen håndskrift, (α) som er basert på en redigert versjon gitt til Liemar, og (X) som antas å være lik den første, men som kan ha inkluderer en rekke kommentarer, rettelser og tillegg notert i manuskriptenes marg. Disse tilleggene er kjent som *scholia*. Av de opptil 186 *scholia* antas det at 141 var forfattet av Adam selv.⁸⁶

Blant de videre overleveringene, deler Schmeidler dem inn i tre ytterligere kategorier: A, B og C, hvor den første har utspring i A via den redigerte versjonen α , mens de B og C er basert på X. Manuskripter innen tradisjonen A har færre tillegg sammenliknet med de i B og C.

⁸³ Tschan, «Introduction», 2002, xliv–xlv; Tschan, «Introduction», 1935, 38.

⁸⁴ Rosik, *The Slavic Religion*, 199–202, 259, 263; Tschan, «Introduction», 1935, 25.

⁸⁵ Rosik, *The Slavic Religion*, 202.

⁸⁶ Rosik, *The Slavic Religion*, 202–3; Tschan, «Introduction», 2002, xxxvii–xxxviii; Bernhard Schmeidler, «Einleitung», i *Hamburgische Kirchengeschichte: = Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, red. Bernhard Schmeidler, 3. utg., MGH SS rer. Ger. 2 (Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1917), xvi–xvii, xxix, xxxiv, <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb00000756>.

Det fremste eksemplaret i følge Schmeidler er fra århundreskiftet mot inngangen av 1200-tallet, som han kalte for A1 og som inneholder hele *Gesta Hammaburgensis* uten noen tillegg.⁸⁷ Schmeidlers kritiske utgave er fra 1917. Denne utgaven er utgangspunktet for Francis J. Tschans engelske oversettelse fra 1959 som jeg bruker i oppgaven min.⁸⁸

Selv om historikere for det meste anerkjenner Schmeidlers utgave og manuskriptstudie, er det blitt rettet noe tvil mot hans konklusjon at A1 nødvendigvis representerer Adams opprinnelige intensjon med teksten nærmest. Senere forskning har indikert at fraværet av scholia i A1 trolig kan ha skyltes en bevisst sløyfing av tilleggene fra forfatterens side, heller enn å reflektere en nærhet til Adams originaltekst.⁸⁹ I den sammenheng er det blitt foreslått at manuskriptet kalt A2 – også kjent som *Codex Vossianus Latinus* eller Leiden-manuskriptet – bør gis mer oppmerksomhet i dette henseende. Det er nemlig fra ca. 1100, hvilket gjør det til det eldste overleverte manuskriptet, men inneholder kun deler av bok 2 og hele bok 4, sammen med flere scholia.⁹⁰ Dette er viktig for meg senere i oppgaven, når jeg ser nærmere på enkelte eksempler fra slike scholia. De som forekommer i A2 er det mer sannsynlig at Adam, eller i hvert fall andre av hans samtidige kanniker ved Bremen skrev selv.⁹¹

I Helmolds tilfelle, antas det at to eldre manuskripter fantes i forkant av det eldste fortsatt overleverte manuskriptet. Disse er blitt kalt for (x) og (y) av Schmeidler, hvorav sistnevnte skal ha vært kopiert fra x. Med utspring i manuskript y, ble et manuskript som Schmeidler har kalt 1 kopiert en gang før 1400 og overlevert i den såkalte Boeckelkodeksen, som senere er blitt bevart i Københavns Universitetsbibliotek.⁹² På samme bibliotek er også den såkalte Bordesholmkodeksen bevart, trolig kopiert rundt 1472 fra manuskript 1, som Schmeidler har gitt betegnelsen 1a. På biblioteket i Lübeck finnes enda et manuskript kalt for 2 av Schmeidler, antakelig kopiert fra x en gang på 1400-tallet.⁹³

⁸⁷ Tschan, «Introduction», 2002, xxxviii–xxxix; Rosik, *The Slavic Religion*, 203.

⁸⁸ Tschan, «Introduction», 2002, xlv–xlvi.

⁸⁹ Carina Damm, «Ad insulas Baltici. Role and reception of scholia in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*», i *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, red. Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec (London: Routledge, 2022), 99, <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.

⁹⁰ Rosik, *The Slavic Religion*, 203; Damm, «Ad insulas Baltici», 99.

⁹¹ Damm, «Ad insulas Baltici», 99.

⁹² Bernhard Schmeidler, «Einleitung», i *Helmolds Slavenchronik: = Helmodi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*, red. Bernhard Schmeidler, 3. utg., MGH SS rer. Ger. 32 (Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1937), xxvi–xxvii, <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb00000735-3>; Tschan, «Introduction», 1935, 36–37.

⁹³ Tschan, «Introduction», 1935, 37.

Et manuskript kalt z, som ikke lenger er overlevert, ble kopiert fra y, og ble utgangspunktet for den første trykte utgaven, redigert av en viss Sigmund Schorkel på 1500-tallet. Schorkels utgave er blitt gitt betegnelsen (s) av Schmeidler, fordi han anså de redaksjonelle endringene som markante nok til at den bør regnes som en egen manuskripttradisjon.⁹⁴ Flere trykte utgaver ble redigert og utgitt i løpet av tidlig moderne tid, blant dem en av en viss Reinerus Reineccius, og enda en av Heinrich Bangert, rektor ved skolen i Lübeck. Den engelske oversettelsen til Tschan som jeg bruker, er basert på Schmeidlers kritiske utgave fra 1905.⁹⁵

1.7 Historiografi

Muntlighet, skriftlighet og deres betydning i middelaldersk samfunn har lenge fått mye oppmerksomhet i faglitteraturen. Som jeg nevnte i teoridelen over, har dette mye å gjøre med at det var den aller vanligste kommunikasjonsmåten på tvers av alle lag i samfunnet, hvilket har medført dets betydningsfulle tilstedeværelse i både juridiske og politiske sammenhenger. Muntlighet og dets sammenheng med lesekyndighet har derfor vært av stor interesse for mange middelalderhistorikere.⁹⁶ Menache påpekte i 2010 at til tross for denne betydelige interessen for muntlighet i middelalderen, har muntlighet i krøniker og historieskrivning fått forholdsvis lite oppmerksomhet. Menache foreslo da at de metodologiske utfordringene ved å studere muntlighet kan ha vært en mulig faktor på denne mangelen.⁹⁷ I tilfelle med Adam av Bremen, pekte historiker Daniel Föllner i 2018 på en tilsvarende manglende forskning på muntlighet i *Gesta Hammaburgensis*, til tross for de mange referansene Adam gjør til slike muntlige kilder.⁹⁸

Blant de metodologiske utfordringene Menache påpeker er at muntlighet naturligvis bare kan indirekte studeres, gjennom skriftlig nedtegnelser, hvilket innebærer en endring av både konteksten informasjonen forekommer i, og måten den fremstilles på i et skriftlig medium.⁹⁹ Som Sverre Bagge har påpekt i 2014, har studier av muntlige beretninger i middelalderske tekster for det meste fokusert på dets betydning og rolle i litteraturen den blir

⁹⁴ Tschan, «Introduction», 1935, 37–38.

⁹⁵ Tschan, «Introduction», 1935, 38.

⁹⁶ Clanchy, *From Memory*, 265–66; Rosamond McKitterick, *The Carolingians and the Written Word* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 1, 3, 28.

⁹⁷ Menache, «Orality in Chronicles», 163–64.

⁹⁸ Daniel Föllner, «Autorität ohne Autoritäten. Mündlichkeit in der Geschichtsschreibung der Salierzeit», i *Erinnerungswege. Kolloquium zu Ehren von Johannes Fried*, red. Janus Gudian mfl., Frankfurter historische Abhandlungen 49 (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2018), 106–8.

⁹⁹ Menache, «Orality in Chronicles», 166.

fremstilt i, fremfor å avgjøre hvorvidt de er sanne eller ikke.¹⁰⁰ Som jeg har indikert i metodedelen min over, er jeg også hovedsakelig interessert i å diskutere hvordan forfatterne gir uttrykk for at de henviser til muntlige kilder, og hva de bruker dem til i sin historieskrivning.

Tidligere kildekritiske undersøkelser av ulike påstander i disse tekstene, har gitt mange verdfulle bidrag til den moderne historiske forskningslitteraturen om de to forfatterne. Lauritz Weibulls undersøkelse av Adams kildetroverdighet har for eksempel medført svært interessante og viktige poenger om Adams behandling av Svein Estridsson, som antyder at Adam trolig løy gjennom sine referanser til danskekongens muntlige beretninger.¹⁰¹ Slike kildekritiske tilnærminger har også vært aktuelle i senere studier, hvilket det også er i min oppgave som nevnt i metodedelen min over. Lund som jeg nevnte over, har for eksempel i 2018 diskutert en rekke eksempler på referanser til muntlige kilder i Adams verk, gjennom blant annet sammenlikninger av påstandene Adam gir med andre skriftlige kilder, og ved å kontekstualisere dem i tiden Adam skrev og motivene han hadde med sitt verk.¹⁰² Det samme kan sies om Boltons overnevnte undersøkelse av de litterære lånene tilstede i Adams beskrivelse av tempelet i Uppsala.¹⁰³

I Helmolds tilfelle har også mye av den eldre forskningen fokusert på hans grad av kildetroverdighet og hvorvidt hans påstander var beviselig sanne eller ei. Tschan peker for eksempel på hvordan Helmolds beretning om den slaviske fyrsten Henrik (d. 1127) skal ha vært gjenstand for velkjente tradisjoner blant Helmolds samtidige, og at han trolig ikke ville feilrepresentere disse tradisjonene i sin egen tekst.¹⁰⁴ Selv om dette kan være tilfelle, virker det ikke som Helmold gir noen eksplisitte referanser til en slik tradisjon, med unntak av et potensielt tilfelle, der han forteller om et slag utkjempet mellom Henriks støttespillere og motstandere.¹⁰⁵

I tråd med den generelle retningen som litteraturen om muntlighet har beveget seg i, har mye av den senere forskningen på Adam fokusert på måten muntlige kilder blir brukt i middelaldersk historieskrivning, og hva de sier om krønिकene som levninger fra forfatternes samtid, fremfor

¹⁰⁰ Sverre Bagge, «'När sägen och dikt sopats bort ...' Den weibullske kildekritikk etter 100 år», *Historisk tidskrift* 93, nr. 4 (2014): 581–82, <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2014-04-04>.

¹⁰¹ Lauritz Weibull, *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000* (Lund: C. W. K. Gleerup, 1911), 98–99.

¹⁰² Lund, «Adam af Bremen», 15–17.

¹⁰³ Bolton, «A Textual Historical Response», 61, 87.

¹⁰⁴ Tschan, «Introduction», 1935, 26–28.

¹⁰⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.34 s. 122.

beretninger om hendelsene de beskriver. Blant de seneste bidragene i dette henseende er for eksempel Föller, som har diskutert Adams bruk av muntlige kilder ut i fra det han anser som strategier for å underbygge sine beretninger og deres troverdighet,¹⁰⁶ og Jakub Morawiec, som har argumentert for at Svein Estridsson blir brukt som et ledd i hans narrativ for å fremstille de danske kongene som ikke samarbeidet med Bremerkirken i et negativt lys.¹⁰⁷

Som jeg nevnte tidligere, har jeg ikke sett at Helmold er blitt undersøkt på en tilsvarende måte, hvilket er hvorfor jeg tror det vil være interessant å anvende tilnærmingene jeg redegjorde for i metodedelens over på de tilfellene der Helmold ser ut til å henvise til muntlige kilder. Som jeg også nevnte tidligere, har derimot visse historikere sett på hvordan Helmold beskriver muntlige settinger som taler og samtaler, hvorav historikere som Sebastien Rossignol og Mihai Dragnea spesielt har diskutert hva dette kan si om tospråklige og krys-kulturelle møter mellom tyskere og slaver,¹⁰⁸ mens Wojtek Jezierski har diskutert hva innholdet i noen av disse talene kan si om hans syn på korsfarerbevegelsen.¹⁰⁹ I tillegg har Adam og Helmold vært vanlige sammenlikningsobjekter for historikere som har undersøkt dem fra en rekke forskjellige innfallsvinkler, deriblant David Fraesdorf, Linda Kaljundi, Stanisław Rosik, Volker Scior og Wojtek Jezierski, for å nevne noen.¹¹⁰ Disse og andre forfattere vist til over, har gitt verdifulle bidrag til litteraturen om kronikørenes motiver, tilnærminger til historieskrivning og tematiske fokus, som har vært nyttige for min oppgave på ulike måter.

¹⁰⁶ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 108.

¹⁰⁷ Morawiec, «Sven Estridsen», 61–63, 74–75.

¹⁰⁸ Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe», 523–25, 530; Dragnea, «Verbal and Non-Verbal», 10–11.

¹⁰⁹ Jezierski, «Feelings during Sieges», 268–69.

¹¹⁰ Fraesdorff, «The Power of Imagination», 313, 316, 319; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 6–15; Rosik, *The Slavic Religion*, 197–99, 259–65; Scior, *Das Eigene*, 15–17; Jezierski, «Risk Societies», 158.

Del 1: Referanser til muntlige kilder i de to krønikene

2 Muntlige kilder i Adam av Bremen og Helmold av Bosaus krøniker

I dette kapittelet vil jeg ta for meg en rekke referanser til muntlige kilder i krønikene *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* av Adam av Bremen, og *Chronica Slavorum* av Helmold av Bosau. Sentralt for første del av problemstillingen er hva slags muntlige kilder forfatterne anvendte, og hva disse kildene kunne fortelle. Selve de muntlige kildene Adam og Helmold brukte, er naturligvis utilgjengelig for den moderne leser.¹¹¹ Bare det som står nedfelt i tekstene kan fortelle noe om de muntlige tradisjonene som eventuelt ble brukt av forfatterne. Som jeg redegjorde for i innledningkapittelet over, følger det med en rekke metodologiske utfordringer å studere bruken av slike muntlige tradisjoner i middelalderske tekster. Utfordringen for dette kapittelet er hvordan en identifiserer og kategoriserer slike muntlige kilder. Som nevnt tidligere er det en rekke leksikalske bevis og uttrykksformer som kan indikere forfatteres bruk av muntlige kilder. Elisabeth van Houts har foreslått sju kategorier av ikke-skriftlig informasjon, basert på informasjonens opphav og informantenes nærhet til hendelsene. Mellom kronikørens egne erfaringer på den ene siden, og mye eldre muntlige tradisjoner om hendelser i stor avstand fra forfatteren i tid og sted på den andre, finner en både førstehånds- og andrehåndsberetninger fra spesifikke informanter, så vel som rykter og vandrehistorier av ubestemmelig opphav.¹¹² Til disse kategoriene har Van Houts pekt på ulike formuleringer og *leksikalske* uttrykk som gjerne forekommer når forfatterne henviser til dem. Utfordringen med slike fraser som «ryktet har det» (*fama est*), er at de ikke nødvendigvis ble ment bokstavelig. Hvert tilfelle må derfor evalueres med henhold til konteksten de forekommer i, og med henvisning til hvordan forfatterne bruker dem ellers i tekstene sine.¹¹³ I dette kapittelet vil jeg undersøke slike tilfeller i Adam og Helmolds tekster på to ulike måter.

Den ene tilnærmingen er å se hvorvidt forfatterne redegjør for måten de fikk informasjonen de viser til, eller eventuelt inkluderer ytterligere informasjon utover de leksikalske uttrykkende, som kan belyse hvordan informasjonen ble gitt eller mottatt av

¹¹¹ Lund, «Adam af Bremen», 1; Morawiec, «Sven Estridsen», 61.

¹¹² Van Houts, *Memory and Gender*, 20.

¹¹³ Van Houts, *Memory and Gender*, 61; Van Houts, «Genre Aspects», 298–300.

forfatteren. I denne sammenhengen låner jeg som nevnt begrepene *leksikalske* og *ikke-leksikalske* bevis fra Dennis Howard Green, som bruker dem om måter forfattere uttrykte måten de forventet sine tekster å bli mottatt av sine lesere. For mitt formål, bruker jeg derimot disse uttrykkene om måten forfatterne formulerte sine kildereferanser. Mens jeg bruker begrepet *leksikalske* bevis om uttrykksformer som de nevnt over,¹¹⁴ bruker jeg *ikke-leksikalske* bevis om beskrivelser som kan ytterligere kontekstualisere måten informasjonen ble gitt eller mottatt. Dette kan for eksempel være beskrivelser av et møte mellom informanten og forfatteren, eller en muntlig appell holdt foran forsamlinger. Dette er eksempler på det Green kaller ikke-leksikalske indikatorer; altså andre formuleringer utover enkeltstående verb, som ytterligere tilfører forfatterens ordbruk en muntlig kontekst.¹¹⁵ Den andre metoden jeg vil bruke er å sammenlikne Adam og Helmolds beretninger med de skriftlige kildene deres, for å se om de legger til informasjon som ikke forekommer i disse kildene.¹¹⁶

Av hensyn til plass, kommer jeg ikke til å gi en fullstendig gjennomgang over alle referanser eller potensielle referanser til muntlige kilder. Isteden vil jeg forsøke å kategorisere visse eksempler ut i fra ulike opphav eller grupper av informanter forfatterne lente seg på. Først kommer jeg til å se på spesifikke informanter som forfatterne identifiserer. Deretter vil jeg vise til mer anonyme informanter, for eksempel handelsmenn, kanniker og misjonærer. I tillegg vil jeg redegjøre for referanser til rykter eller annen utbredt informasjon som forfatterne antyder ble sirkulert i offentligheten eller blant visse miljøer. Dette gjør jeg både av hensyn til oversikt, men også med tanke på neste kapittel, der jeg vil drøfte hvorvidt forfatterne bedømte disse kildenes troverdighet ut i fra deres ulike opphav.

2.1 Adam av Bremen

En av Adams fremste informanter, og trolig den individuelle muntlige kilden som han hyppigst referer til, er som nevnt den danske kongen Svein Estridsson (r. 1047-76).¹¹⁷ Derfor kommer jeg her til å se på de ulike referansene gjort til danskekongen først. Deretter tar jeg for meg visse anonyme kilder som ser ut til å omtale samme informasjon som danskekongen gjør,

¹¹⁴ Green, *Medieval Listening and Reading*, 57, 61, 113, 169.

¹¹⁵ Green, *Medieval Listening and Reading*, 65, 73, 79.

¹¹⁶ Lund, «Adam af Bremen», 2–4; Adam, *History*, 1.57 s. 50.

¹¹⁷ Adam, *History*, 3.54 s. 160.

muligens sjøfarere og handelsmenn. Videre ser jeg på en rekke omgang geistlige tradisjoner fra for eksempel Adams kolleger ved Bremerkirken, eller erkebiskop Adalbert (1043-72).¹¹⁸

2.1.1 Svein Estridssons beretninger

Som nevnt forekommer Svein Estridsson hyppig som kilde i Adams *Gesta Hammaburgensis*, og blir følgelig henvist til for et varierende omfang av informasjon. Derfor kan det være nyttig å starte med en oversikt over de ulike temaene angivelig diskutert mellom Adam og danskekongen. Niels Lund peker ut fire kategorier av informasjon som danskekongen kunne tilby: om danske og svenske konger tidlig på 900-tallet, om de slaviske folkene, om Svein Tjugeskjeggts historie, og en rekke usammenhengende og enkeltstående hendelser.¹¹⁹ Samtidig vil jeg også legge til en kategori for en rekke geografiske bemerkninger, med mindre en anser slike beskrivelser av skandinavisk og slavisk geografi for å falle inn under henholdsvis de to første kategoriene. Likevel kan det virke som at geografiske redegjørelser også har en egenverdi for Adam,¹²⁰ ikke bare fordi han vier sin fjerde bok til nettopp slike forhold, men også fordi Adam av og til viser til Svein Estridsson for slik informasjon, uten at dette tilsynelatende kan knyttes til dynastiske og politiske forhold i Danmark, Sverige og Slavia, for eksempel den korte notisen om Vinland.¹²¹

I bok 1 finner en henvisning til Svein Estridsson første gang i kapittel 48, der danskekongen forteller om en konge med navn Helge som regjerte i Norge, etterfulgt av en viss Olaf av Sverige som skal ha erobret Danmark, og videre med hans sønner kalt Gnupa og Gurd.¹²² Adam formulerer referansen sin slik: «Audiui autem ex ore veracissimi regis Danorum Suein. ...»,¹²³ som vil si «But I have heard from the mouth of the most veracious king of the Danes, Svein. ...».¹²⁴ Utrykket *audiui*, som betyr «jeg hørte», utgjør en tydelig leksikalsk indikasjon på den muntlige overleveringen, men Adam understreker dette ytterligere ved å påpeke at han hørte

¹¹⁸ Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, x; Barnwell, «Fragmented identities», 209, 211; Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec, «Introduction», i *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, red. Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec (London: Routledge, 2022), 5, <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.

¹¹⁹ Lund, «Adam af Bremen», 6.

¹²⁰ Thomas Foerster, «Imagining the Baltic: Mental Mapping in the Works of Adam of Bremen and Saxo Grammaticus, Eleventh - Thirteenth Centuries», i *Imagined Communities on the Baltic Rim, from the Eleventh to Fifteenth Centuries*, red. Wojtek Jezierski og Lars Hermanson (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016), 41–43, <https://doi.org/10.1017/9789048528998>.

¹²¹ Adam, *History*, 4.39 s. 219.

¹²² Adam, *History*, 1.48 s. 44.

¹²³ Adam, *Gesta*, 1.48 s. 48.

¹²⁴ Adam, *History*, 1.48 s. 44.

det fra munnen (*ore*) til informanten. Adam illustrerer altså forholdet mellom en avsender og en mottaker i en muntlig setting. Som Green påpeker, er det første kriteriet for muntlig mottakelse av informasjon (*oral mode of reception*) at avsender og mottaker er innen akustisk rekkevidde av hverandre.¹²⁵ Andre steder i teksten prøver Adam av og til å fremstille at en gjensidig ordveksling har funnet sted, ved å skyte inn en av sine egne spørsmål til informanten i selve teksten.¹²⁶ Følgelig finner en også *ikke-leksikalske* uttrykk for den muntlige overleveringen, gjennom Adams bemerkning om at han hørte det fra munnen til Svein, samt hans beskrivelse av en samtalesetting.

En potensielt viktig distinksjon å bemerke, er mellom den informasjonen Svein Estridsson videreformidler som muntlig tradisjon nedarvet til ham fra tidligere generasjoner, og den erfaringen eller hendelsene danskekongen selv skal ha vært vitne til. Eksempelene nevnt over omhandler skandinaviske konger på slutten av 800- og tidlig 900-tallet.¹²⁷ Gir Adam uttrykk for at Sveins redegjørelser utgjorde en gammel muntlig tradisjon som ble kontinuerlig overlevert fra generasjon til generasjon, eller at danskekongen selv lente seg på skriftlige kilder? Dette er vanskelig å si helt sikkert for alle av tilfellene Svein blir brukt som informant, men i kapittel 43 i andre bok, antyder Adam det førstnevnte med formuleringen: «The long-to-be-remembered king of the Danes who held in memory all the deeds of the barbarians as if they had been written down. ...».¹²⁸ Senere i samme kapittel, der Adam omtaler visse martyrbetretninger, påpeker han at skriftlige kilder ikke kunne underbygge dem.¹²⁹ I dette tilfelle vil altså Adam antyde at beretningene Adam hørte fra Svein, ble tidligere også muntlig overlevert til sistnevnte.

Videre forteller Adam stykkevis om Svein Estridssons eget liv og den politiske utviklingen i Norge, Sverige og Danmark i flere kapitler spredd utover andre og tredje bok, men uten å eksplisitt redegjøre for hvorvidt Svein Estridsson ga denne informasjonen selv.¹³⁰ Et spesifikt punkt i *Gesta Hammaburgensis* impliserer likevel at dette var tilfelle. I kapittel 21 i fjerde bok, forteller Svein Estridsson til Adam om tiden det ville ta å krysse Norge og Sverige, som danskekongen sier tar henholdsvis en og to måneder. Like etterpå i samme kapittel sier danskekongen at han lærte dette under sitt opphold i Sverige under den svenske kongen Anund

¹²⁵ Green, *Medieval Listening and Reading*, 61.

¹²⁶ Adam, *History*, 2.28 s. 73, 3.43 s. 85.

¹²⁷ Adam, *History*, 1.47-48 s. 43-44.

¹²⁸ Adam, *History*, 2.43 s. 84.

¹²⁹ Adam, *History*, 2.43 s. 84-85.

¹³⁰ Adam, *History*, 2.78-79 s. 108-109, 3.12-13 s. 122-24.

Jakob.¹³¹ Svein Estridsson sikter her til perioden da han var i landflyktighet fra Magnus den gode (r. 1042–47), som for en periode styrte både Norge og Danmark. I kapittel 12 i tredje bok, gir Adam nemlig en beretning om hvordan Svein Estridsson tok både den danske og norske tronen fra Magnus gjennom bistand fra Anund Jakob og en viss hertug Tove.¹³² Videre forteller han i neste kapittel om hvordan Harald Hardråde (r. 1046–66) omsider tok den norske tronen fra Svein, og innledet en periode med stadige plyndringer i Danmark.¹³³ Beretningen skiller seg vesentlig fra *Harald Hardråde saga*, som har både Svein og Harald møte hverandre i Sverige, før sistnevnte inngikk en avtale med Magnus om å styre Norge sammen.¹³⁴ Interessant nok virker det som at *scholion* 63 (64) korrigerer Adams tidligere beretning, hvor det står at Harald og Magnus var alliert i krig mot Svein, hvilket minner mer om den fremstillingen gitt i sagatradisjonen.¹³⁵

Dette fordrer derfor spørsmålet om hvordan Adam, eller hvem det nå enn var som eventuelt skrev tillegget, lærte denne informasjonen nevnt over. Hvis en antar at Adam lærte alt han har å fortelle om danskekongen under det ene møte han foretok seg i 1066–67,¹³⁶ skulle en videre anta at han derfor allerede hadde denne informasjonen mens han påbegynte skrivningen av *Gesta Hammaburgensis*, hvilket Adam mest sannsynlig gjorde etter at Svein Estridsson allerede var død.¹³⁷ Disse omstendighetene tatt i betraktning kan peke på mange forskjellige forklaringer. Det kan for eksempel være tilfelle at Adam i dette tillegget lener seg på en annen tradisjon enn den Svein Estridsson fortalte ham under møtet, og følte behov senere for å inkludere denne informasjonen. En annen mulighet er at noen andre enn Adam skrev dette tillegget, hvilket det er beviselige tilfeller av med flere andre *scholia*.¹³⁸ Det spesifikke tillegget jeg diskuterer her forekommer i manuskriptene B1^a fra ca. 1450, B3^a fra 1700, og C1 fra om lag 1200–25.¹³⁹ Siden dette tillegget ikke er attestert i tidligere manuskripter, virker det mindre sannsynlig at Adam skrev det selv.

I kapittel 25 i fjerde bok, sier Adam at danskekongen kunne fortelle ham om et folk som levde på det skandinaviske høylandet. Mest sannsynlig referer han her til samene, siden han tidligere

¹³¹ Adam, *History*, 4.21 s. 202.

¹³² Adam, *History*, 3.12 s. 122–23.

¹³³ Adam, *History*, 3.13 s. 124.

¹³⁴ *Haralds saga Sigurðarsonar*, i *Heimskringla III. Magnús Ólafsson to Magnús Erlingsson*, overs. Alison Finlay og Anthony Faulkes (London: Viking Society for Northern Research, 2015), kap. 18, s. 54, kap. 25, s. 60, kap. 28, s. 62.

¹³⁵ Adam, *History*, 3.13, schol. 63 (64), s. 124.

¹³⁶ Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, x.

¹³⁷ Lund, «Adam af Bremen», 1.

¹³⁸ Rosik, *The Slavic Religion*, 203.

¹³⁹ Adam, *Gesta*, 3.13, schol. 63 (64), s. 154; Damm, «Ad insulas Baltici», 100.

i det samme kapittelet nevner de såkalte skridefinnene, som også antas å være en betegnelse brukt for samene under tidlig middelalder.¹⁴⁰ Betegnelsen skridefinner var trolig allerede i det latinske vokabularet, muligens introdusert fra gresk, siden ordet første gang ble nevnt av den bysantinske historieskriveren Prokopios på 500-tallet.¹⁴¹ Ordet nevnes også av den ukjente Ravennageografen rundt år 700, og i den gammelengelske oversettelsen av Paulus Orosius *Historiae adversus Paganos*,¹⁴² men ikke Orosius opprinnelige latinske tekst som Adam brukte.¹⁴³ Hvorvidt Adam leste Prokopios er ikke kjent,¹⁴⁴ og Ravennageografens innflytelse skal ha vært minimal i Vest-Europa.¹⁴⁵ Følgelig er det ikke mulig å si hvor Adam har betegnelsen fra. Bruken av dette ordet sammen med henvisningen til Svein Estridsson, kan derimot tyde på at Adam lener seg på både en muntlig tradisjon, og kunnskap allerede i sirkulasjon i latinkyndige kretser.

Et annet eksempel jeg allerede har nevnt innledningsvis, er den svært korte bemerkningen om Vinland.¹⁴⁶ Tilstedeværelsen av en norrøn bosetning i Nord-Amerika, hvor enn kortlevd den må ha vært, ble bekreftet med utgravningen av plassen kalt L'Anse aux Meadows på øya Newfoundland i Canada.¹⁴⁷ Beskrivelsen gitt av Svein Estridsson tyder på at en tradisjon tilsvarende den nedtegnet i *Grønlendingenes saga* og *Eirik Raudes saga* om lag to århundrer senere, var allerede i sirkulasjon under Svein Estridssons tid.¹⁴⁸ Akkurat som i de to sagaene, inneholder *Gesta Hammaburgensis* den forlokkende beskrivelsen av drueranker i stort omfang, og korn i mengder. Gísli Sigurðsson påpeker at spesifiseringen av drueranker og korn trolig ikke bare var en vilkårlig bemerkning, men av en spesifikk betydning i kristne kulturer, på grunn av rollen vin og brød spiller i nattverd, hvilket ville gjøre tilgangen på disse råvarene til

¹⁴⁰ Adam, *History*, 4.25 s. 206.

¹⁴¹ Janet Batley, «Ohthere and Wulfstan in the Old English Orosius», i *Ohthere's Voyages: A late 9th-century account of voyages along the coasts of Norway and Denmark and its cultural context*, red. Janet Batley og Anton Englert (Roskilde: Viking Ship Museum, 2007), 33–34; Procopius, *History of the Wars, Volume III: Books 5-6.15. (Gothic War)*, overs. H. B. Dewing, Loeb Classical Library 107 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916), 6.15.16–21 s. 419, <https://www.loebclassics.com/view/LCL107/1916/volume.xml>.

¹⁴² M. Pinder og G. Parthey, red., «Ravennatis Anonymi cosmographia», i *Ravennatis Anonymi cosmographia et Gvidonis geographica* (Berlin: Nicolai, 1860), 1.11 s. 28, <https://archive.org/details/ravennatisanony02ravegoog>; Malcolm R. Godden, overs., *The Old English History of the World: an Anglo-Saxon rewriting of Orosius* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016), 1.1 s. 36-37.

¹⁴³ Paulus Orosius, *The Seven Books of History Against the Pagans*, overs. Roy J. Deferrari (Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 1964), 1.2 s. 7–20, <https://doi.org/10.2307/j.ctt32b2w9>.

¹⁴⁴ Bolton, «A Textual Historical Response», 68n22.

¹⁴⁵ Lars Hemmingsen, «Middelaldergeografien og Historia Norwegie», i *Olavslegenden og den latinske historieskrivning i 1100-tallets Norge*, red. Inger Ekrem, Lars Boje Mortensen, og Karen Skovgaard-Petersen (København: Museum Tusulanums Forlag, 2000), 41.

¹⁴⁶ Adam, *History*, 4.39 s. 219.

¹⁴⁷ Winroth, *Age of the Vikings*, 68; Somerville og McDonald, *The Vikings*, 32.

¹⁴⁸ Sigurðsson, *Saga of the Greenlanders*, kap. 3, s. 8; Sigurðsson, *Eirik the Red's Saga*, kap. 8, s. 40.

en medvirkende faktor i stedets attraktivitet.¹⁴⁹ Bemerkningen om drueranker og korn kan muligens også knyttes til en litterær tradisjon, siden Isidor av Sevilla også omtaler fortellinger om fruktbare øyer i Atlanterhavet.¹⁵⁰ Adams bemerkning om Vinland kan derfor også muligens anses som en sammenblanding av aspekter fra både muntlig og litterære tradisjoner, lik hans beskrivelser av skridefinnene også kan ha vært, som nevnt over. I så fall kan begge disse eksemplene vitne om den gjensidige innvirkningen mellom det muntlige og skriftlige i det middelalderske samfunnet, antydning av kontinuum-synet som nevnt innledningsvis.¹⁵¹

2.1.2 Referanser til geistlige informanter og tradisjoner

I kapittel 51 i første bok forteller Adam om erkebiskop Hoger, i den typisk oppramsende stilen han fører hver gang han omtaler et skifte i bispesetet. For eksempel starter Adam kapittelet med informasjonen at Hoger holdt bispesetet i syv år.¹⁵² Adam har muligens denne informasjonen fra *Corveyannalene*, hvilket Tschan forøvrig kommenterer.¹⁵³ Utover slike innledende bemerkninger, sier Adam at svært lite var mulig å finne skrevet om Hoger, annet enn en kort strofe Adam siterer: «Holy and elect was Hoger, the seventh hero».¹⁵⁴ Adams beretning om Hoger slutter derimot ikke med disse bemerkningene; isteden fortsetter han narrative med henvisning til en «tradisjon», som i følge Adam gir ytterligere informasjon om Hogers tilnærming til driften av Bremerkirken. Følgelig er det en mulighet for at denne tradisjonen Adam henviser til utgjorde en muntlig tradisjon blant hans kolleger ved Bremerkirken. Riktig nok er det vanskelig å si noe sikkert om omfanget av informasjon han tilskriver et muntlig opphav.

Følgelig kan det være interessant å sammenlikne Adams redegjørelse for Hoger med en tilsvarende beretning om hans etterfølger Reginward. Her gir Adam uttrykk for at kildene var enda mer sparsommelig, med bemerkningen om at han kun fant navnet hans nedtegnet. Adam regnet med at Reginward ikke kunne ha sittet ved bispesetet i mer enn et år, siden etterfølgeren Unni deltok ved synoden i Altheim, samme år Hoger døde.¹⁵⁵ Her er det interessant at Adam gir tydelig uttrykk for at han anså kildene som sporadiske. Dette understrekes ytterligere med Adams bemerkning om at han ikke hadde funnet noe skrevet om Reginward i et eneste

¹⁴⁹ Adam, *History*, 4.39 s. 219; Gísli Sigurðsson, «Introduction», i *The Vinland Sagas*, red. Gísli Sigurðsson (London: Penguin Books, 2008), xi.

¹⁵⁰ Isidore, *Etymologies*, 14.6.8 s. 294.

¹⁵¹ Innes, «Memory, Orality and Literacy», 13–17.

¹⁵² Adam, *History*, 1.51 s. 46.

¹⁵³ Adam, *History*, 1.51 s. 46n149; Georg H. Pertz, red., *Annales Corbeiensis*, MGH SS 3 (Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1839), år 909, 917 s. 4, https://www.dmgh.de/mgh_ss_3.

¹⁵⁴ Adam, *History*, 1.51 s. 46.

¹⁵⁵ Adam, *History*, 1.53 s. 48.

dokument. Følgelig virker det svært sannsynlig at Adam henviser til en muntlig tradisjon når han skriver: «In diebus illis grande miraculum fertur a posteris Bremae contigisse»,¹⁵⁶ som er blitt oversatt til «Those who lived later say that a great miracle took place at Bremen in those days».¹⁵⁷ Ordet *fertur* er blant de leksikalske uttrykkene Van Houts lister opp som vanlige uttrykksformer ved henvisning til muntlige kilder i middelaldersk historieskrivning.¹⁵⁸ Selv om jeg ikke har mulighet til å sammenlikne Adams beretning med alle kildene han potensielt kan ha hatt tilgang på i Bremen, virker det sannsynlig i dette tilfelle, gitt at Adam selv redegjør for dette omfanget. Som nevnt, er ikke formålet mitt å avgjøre hvorvidt dette var reelle muntlige kilder i omløp på Adams tid, men hvorvidt Adam fremstiller dem som muntlige tradisjoner. En liknende redegjørelse finner en også i kapittel 54 i første bok, der Adam innleder beretningen om erkebiskop Unni. På samme måte som med Hoger, viser han til en skriftlig kilde vedrørende varigheten av Unnis bispetjeneste, angivelig den samme som i tilfelle med Hoger, før han derpå viser til en beretning meddelt av «brødrene», slik Adam omtaler dem.¹⁵⁹ Når en ser på eksemplene med Hoger, Reginward og Unni, virker det som Adam gir uttrykk for en blandet gjeld til både skriftlige og muntlige kilder.

I kapittel 57 i første bok, forteller Adam om en hendelse vedrørende den danske kongen Gorm og den tyske kongen Henrik I fuglefangeren (r. 919–36), der sistnevnte skal ha invadert Danmark. Deretter skal en grense ha blitt trukket opp ved Schleswig, hvor en markgreve så ble innsatt av Henrik, og en koloni opprettet for saksiske settlere i dette grenseområdet. Etter disse bemerkningene, henviser Adam til følgende informant: «All these facts, related by a certain Danish bishop, a prudent man, we transmit to our Church as faithfully as we have truthfully received them».¹⁶⁰ Som Lund påpeker, nevnes hendelsen i kortfattet form i *Corveyannalene*,¹⁶¹ men uten noen bemerkninger om et markgrevskap eller en koloni, og heller ingenting om hvem som styrte Danmark på denne tiden. Adam kjente derimot til denne kilden, og det samme gjorde Widukind av Corvey, men begge tilfører hendelsen hver sin egen informasjon.¹⁶² I Adams tilfelle, tilskriver han hendelsen Gorms regjeringstid, mens Widukind har den forekomme under Gnupa.¹⁶³

¹⁵⁶ Adam, *Gesta*, 1.53 s. 54.

¹⁵⁷ Adam, *History*, 1.53 s. 48.

¹⁵⁸ Van Houts, «Genre Aspects», 299.

¹⁵⁹ Adam, *History*, 1.54 s. 48–49.

¹⁶⁰ Adam, *History*, 1.57 s. 50.

¹⁶¹ Lund, «Adam af Bremen», 3n8; Pertz, *Annales Corbeienses*, år 934 s. 4.

¹⁶² Lund, «Adam af Bremen», 3.

¹⁶³ Adam, *History*, 1.57 s. 50; Widukind of Corvey, *Deeds of the Saxons*, overs. Bernard S. Bachrach og David S. Bachrach (Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2014), 1.40 s. 58.

Adalberts rolle som informant blir også understreket i *Gesta Hammaburgensis*, blant annet i kapittel 2 i tredje bok, der han sier følgende om Adalbert: «... he was possessed of great prudence and was well known for retaining in memory and setting forth with matchless eloquence what he had acquired by hearing or by study».¹⁶⁴ Et trolig eksempel på Adalberts muntlige tradisjoner, kan en lese i kapittel 40 i fjerde bok, der det står at Adalbert skal ha fortalt Adam om en hendelse under sin forgjenger Alebrands tid. Denne beretningen har det at visse frisiske sjøfarere skal ha lagt ut på en ekspedisjon fra elveutløpet til Weser, nordover gjennom Nordsjøen til Orknøyene, og videre til Island.¹⁶⁵ Videre skal de ha kommet til en ikke navngitt øy der det følger en eventyrlig beretning om kjemper som skal ha jaget sjøfarerne ut på havet igjen, før de så kom til Bremen der de møtte erkebiskop Alebrand, og fortalte ham deres reiseberetning. Adam gjør det tydelig at Alebrand skal ha mottatt denne beretningen muntlig, ved at friserne kom direkte til Bremen for å gi takkoffer, og videre at denne tradisjonen ble holdt i live under Adalberts tid.¹⁶⁶

En annen potensiell geistlig informant av Adam, kan ha vært Adalward den yngre, som var en tysk misjonær i Sverige og biskop i Skara. I kapittel 16 i tredje bok gir Adam en fantasifull fortelling om hvordan den svenske kongen Emund skal ha sendt sønnen sin Anund for å invadere det såkalte kvinnelandet, der Adam hevder de mytiske amasonene bodde.¹⁶⁷ I *scholion* 123 (119) blir samme beretning gjengitt med en henvisning til Adalward, der det står: «This we also said above, and Bishop Adalward himself told us, testifying that this and other accounts are true».¹⁶⁸ Det er riktig nok ikke mulig å stadfeste helt sikkert at Adam skrev dette tillegget, men når det er sagt, er det verdt å nevne at dette tillegget forekommer i blant annet manuskriptet A2, eller Leiden-manuskriptet, fra rundt 1100.¹⁶⁹ Som nevnt i innledningskapittelet er dette det eldste overleverte manuskriptet for *Gesta Hammaburgensis*, hvilket som nevnt øker sannsynligheten for at enten Adam eller andre av hans samtidige kolleger ved Bremerkirken skrev det selv.¹⁷⁰ I manuskript A2 forekommer også *scholion* 142 (138),¹⁷¹ der forfatteren henviser til andre av Adalwards kolleger under sin misjon i Sverige. Adam hinter også til dette

¹⁶⁴ Adam, *History*, 3.2 s. 115–16.

¹⁶⁵ Adam, *History*, 4.40 s. 220–21.

¹⁶⁶ Adam, *History*, 4.41 s. 221.

¹⁶⁷ Adam, *History*, 3.16 s. 127.

¹⁶⁸ Adam, *History*, 4.19 schol. 123 (119) s. 200.

¹⁶⁹ Adam, *Gesta*, 4.19 schol. 123 (119) s. 247.

¹⁷⁰ Damm, «Ad insulas Baltici», 100.

¹⁷¹ Adam, *Gesta*, 4.30 schol. 142 (138) s. 262.

i kapittel 16 i tredje bok, der han påpeker at de av hans kolleger ved Bremerkirken som hadde reist i Sverige kunne fortelle om Adalwards misjon. I samme kapittel forteller han videre at Adalbert også fortalte om Adalward til Adam.¹⁷² Som Adam nevner i kapittel 30 i fjerde bok, returnerte Adalward til Bremen der han døde mens Adam arbeidet der.¹⁷³ Når en ser disse bemerkningene sammen med tilleggene fra manuskripttradisjonenes tidligere historie, virker det sannsynlig at Adam i det minste tilskriver deler av informasjonen om Adalward til en muntlig tradisjon ved hans geistlige kolleger i Bremen, om ikke også til Adalward selv.

I kapittel 6 i andre bok, tar Adam opp hovedsakelig to hendelsesforløp under erkebiskop Adaldags tid (937-88). Den ene beretningen går ut på at erkebiskop Bruno av Köln angivelig tok opp igjen feiden mellom Hamburg og Köln vedrørende Bremens tilhørighet, som før Ansgars tid skal ha tilhørt førstnevnte. Siden han derimot ikke fikk bifall fra hverken kongen eller paven, ble ikke kravet tatt opp videre. Adam henviser her til et dokument han fant i Bremerkirkens arkiver, men dette dokumentet er ikke blitt overlevert.¹⁷⁴ Videre forteller Adam: «Posterity still remembers that the king gave the bishopric of Verden to a certain Erp, Bishop Adaldag's deacon, because he had faithfully stood by him in the aforesaid controversy».¹⁷⁵ Adams beretning er bare delvis riktig, hadde det ikke vært for en svært så vesentlig detalj, nemlig at kongen som tillot Erps innsettelse var Otto II, og ikke hans forløper Otto den store. Thietmar av Merseburg forteller at Otto II innsatte Erp på Adaldags anbefaling;¹⁷⁶ men fordi Adam tidligere i teksten vil ha det til at Otto den store erobret Danmark og konverterte Harald Blåtann, flytter han Otto IIs faktiske felttog i 974 til sin forgjengers regjeringstid, og i den egenskap flere andre av hendelsene under Otto IIs tid.¹⁷⁷ Utover dette, kan en ikke si noe mer om hva slags kilde Adam lener seg på for beretningen om Erp, selv om bruken av ordet *posteris* (*ettertiden*)¹⁷⁸ muligens antyder at den tilhørte en muntlig tradisjon fortalt ved Bremerkirken. Samtidig gjør Adam det klart at han gir denne beretningen i fortsettelse av historien om feiden mellom Bruno og Adaldag, siden han påpeker at Erp fikk bispesetet som belønning for sin støtte

¹⁷² Adam, *History*, 3.16 s. 127.

¹⁷³ Adam, *History*, 4.30 s. 210.

¹⁷⁴ Adam, *History*, 2.6 s. 57n17.

¹⁷⁵ Adam, *History*, 2.6 s. 58.

¹⁷⁶ Thietmar of Merseburg, *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*, overs. David A. Warner (Manchester: Manchester University Press, 2001), 3.6 s. 131.

¹⁷⁷ Adam, *History*, 2.3 s. 55–56; Michael Gelting, «Uløste opgaver. Adam af Bremen, Saxo Grammaticus og Knytlinga saga», *Scandia, Tidsskrift för historisk forskning* 77, nr. 2 (2011): 128.

¹⁷⁸ Adam, *Gesta*, 2.6 s. 66.

til Adaldag under striden. Men siden dokumentet Adam henviser til ikke er overlevert, finnes det ingen måte å sjekke hvorvidt historien om Erp sto nedtegnet i dette dokumentet.¹⁷⁹

Etter å ha redegjort for Adaldags reise med Otto den store gjennom Italia, der Otto ble kronet til keiser, forteller Adam i kapittel 12 i andre bok om Adaldags gjenkomst til Hamburg med den avsatte paven Benedict, som Adaldag ble beordret av Otto å holde i varetekt. Denne historien innleder Adam med følgende formulering: «... we have heard and known, and our fathers have told us. ...».¹⁸⁰ Denne strofen er derimot også et sitat fra *Salmenes bok* 78:3,¹⁸¹ hvilket gjør at en ikke kan utelukke at Adam her kun låner bibelverset som et poetisk virkemiddel. Dette kan derfor potensielt være eksempel på det Green kaller en metaforisk betydning – til forskjell fra en bokstavelig betydning – bak de leksikalske uttrykkene tilstede i teksten.¹⁸² I fravær av andre tekster Adam viser til som omtaler hendelsen, eller ikke-leksikalske redegjørelser for omstendighetene rundt denne informasjonens opphav, er det ikke enkelt å si hvorvidt dette litterære lånet også er ment som en henvisning til en muntlig tradisjon.

2.1.3 Sjøfarere, handelsmenn og andre anonyme informanter

Som jeg har gjort rede for over, kunne Svein Estridsson gi mye geografisk informasjon til Adam. Samtidig gir Adam uttrykk for at danskekongen ikke var den eneste som bar vitne om Nord-Europas geografi. For eksempel sier Adam i kapittel 38 i fjerde bok, at både danskekongen og mange andre kunne fortelle om midnattssolen i de nordre delene av Skandinavia.¹⁸³ Liknende henvisinger til slike anonyme kilder forekommer ut i gjennom *Gesta Hammaburgensis*. Følgelig ser en at Adam henvendte seg til diverse anonyme informanter av trolig varierende opphav, noen av dem skandinaviske, og andre tyske. Mange av dem forekommer i bok 4. Adam vier nemlig den fjerde boken, som ellers bærer tittelen *Descriptio insularum Aquilonis* (*Beskrivelse av øyene i Norden*), til å redegjøre for Nord-Europas geografiske utstrekning og etnografiske landskap.¹⁸⁴ For eksempel forteller Adam i kapittel 15 I den fjerde boken at: «Those who have a knowledge of geography also assert that some men have passed by an overland route from Sweden into Greece».¹⁸⁵ I disse tilfellene er det forholdsvis enkelt å skille Adams originale innhold, fra det han har skriftlige kilder for. I

¹⁷⁹ Adam, *History*, 2.6 s. 57–58.

¹⁸⁰ Adam, *History*, 2.12 s. 60.

¹⁸¹ Sal. 78:3.

¹⁸² Green, *Medieval Listening and Reading*, 79.

¹⁸³ Adam, *History*, 4.38 s. 219.

¹⁸⁴ Rosik, *The Slavic Religion*, 202; Foerster, «Imagining the Baltic», 38.

¹⁸⁵ Adam, *History*, 4.15 s. 196.

kapittel 10 i fjerde bok, sier Adam nemlig at han ville gjengi det Einhard hadde å si om kystområdene og øyene i Østersjøen.¹⁸⁶ I kapittel 20, ser Adam ut til å avrunde denne gjennomgangen med bemerkningen at han ikke hadde lest noen andre forfattere enn Einhard omtale disse forholdene som han redegjorde for i de forgående kapitlene.¹⁸⁷ Leser en kapitlene 10-20 av bok 4 i sammenlikning med *Vita Karoli Magni*, finner en derimot påfallende mye informasjon som ikke er tilstede i Einhards beretning.¹⁸⁸ På ett punkt, i kapittel 16, henviser Adam til Svein Estridsson vedrørende en kirke som han skal ha fått en handelsmann til å bygge i Kurland. Det er derfor mulig at Adam også har en god del av informasjonen i dette kapitlet fra danskekongen, siden den ellers omhandler mange av øyene underlagt Danmark.¹⁸⁹ Mye originalt innhold kan altså identifiseres i disse tilfellene, men bare i enkelte av disse eksemplene, kan en enkelt atskille informasjonen Svein Estridsson tilførte, fra eventuelle andre anonyme informanter.

Et mulig eksempel er i kapittel 25 i fjerde bok. Som nevnt tidligere, forteller Svein Estridsson til Adam om de såkalte skridefinnene, eller samene som han mest sannsynlig referer til. Mot slutten av dette kapitlet sier Adam at han på grunn av begrenset plass, lar visse detaljer forbli usagt. Til gjengjeld, sier han at han vil la andre vitner fortelle det de har sett angående forholdene Adam diskuterte i dette kapitlet.¹⁹⁰ Siden Svein Estridsson mest sannsynlig var død på dette tidspunktet Adam skrev, vil en anta at Adam ga denne henvisningen innforstått med at flere enn danskekongen kunne vitne om disse forholdene. I kapittel 32 i fjerde bok, fortsetter Adam å fortelle om det nordlige Skandinavia, og sier nok en gang mot slutten av kapitlet at andre kunne fortelle mer om detaljene han behandlet i det forgående kapitlet. Denne gangen henviser han derimot mer eksplisitt til folkene som lever i områdene han omtaler, og ser derfor ut til å oppfordre leseren selv til å oppsøke liknende informasjon fra dem.¹⁹¹ For Adam har disse bemerkningene en pragmatisk funksjon for å avrunde et kapittel han ikke kunne utvide lengre, hvilket Adam selv uttrykker.¹⁹² Samtidig antyder det muligens også et kjennskap til informasjonens opphav. I de nordtyske byene Hamburg og Bremen, ville Adam trolig hatt

¹⁸⁶ Adam, *History*, 4.10 s. 193.

¹⁸⁷ Adam, *History*, 4.10 s. 193, 4.20 s. 201.

¹⁸⁸ Einhard, *The Life of Charlemagne*, overs. Samuel Epes Turner (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960), kap. 12 s. 37.

¹⁸⁹ Adam, *History*, 4.16 s. 197-98.

¹⁹⁰ Adam, *History*, 4.25 s. 207.

¹⁹¹ Adam, *History*, 4.32 s. 213.

¹⁹² Adam, *History*, 4.25 s. 207.

lett tilgang til handelsmenn og sjøfarere som reiste til og fra en rekke steder i både Skandinavia og Øst-Europa.¹⁹³

I bok 4, forekommer også Adams mye omdiskuterte beskrivelse av tempelet i Uppsala. I kapittel 27 i fjerde bok, henviser Adam til en anonym kristen mann som Adam hevdet fortalte ham om hengte lik fra et tre utenfor tempelet: «Ibi etiam canes et equi pendent cum hominibus, quorum corpora mixtim suspensa narravit mihi aliquis christianorum LXXII vidisse».¹⁹⁴ Ildar Garipzanov har påpekt at Tschans oversettelse av denne setningen ikke helt stemmer, der han tilskriver den kristne mannen en alder på 72 år. Garipzanov påpeker derimot at Adam egentlig bruker tallet 72 for antallet lik hengt i treet, og ikke informantens alder.¹⁹⁵ Jeg kommer til å diskutere tempelet i Uppsala ytterligere i kapittel 4 under, men imidlertid er det interessant å påpeke at formuleringen *narravit mihi* blir brukt av Adam for å uttrykke at han selv ble fortalt om hendelsen av den kristen informanten.

Der Adam diskuterer Olav Haraldssons liv, påpeker han at det var flere og svært forskjellige beretninger om hvordan han døde. Han omtaler disse beretningene som «... fama volante...»,¹⁹⁶ eller «... fleeting reports. ...».¹⁹⁷ Siden formuleringen *fama volante* også er en uttrykksform brukt av Vergil i *Æneiden*, kan det like gjerne være et litterært lån.¹⁹⁸ Når det er sagt virker det som en passende beskrivelse i dette tilfelle, siden Adam som nevnt redegjør for svært forskjellige beskrivelser av Olav den helliges død. På den ene siden, peker han på påstander om trollmenn som skal ha drept Olav som hevn for hans forfølgelser av dem. På den andre siden, nevner han en beretning om et bakholdsangrep gjort av støttespillere av Knut den mektige. Adam lander på den sistnevnte beretningen som den mer sannsynlige.¹⁹⁹

For å oppsummere denne delen av kapittelet, har jeg skilt mellom Svein Estridssons beretninger, geistlige informanter og eventuelle sjøfarere, handelsmenn og andre anonyme og ubestemmelige informanter. Jeg har valgt å behandle Sveins beretninger i sin egen kategori siden han er den individuelle informant som blir hyppigst referert til i alle av Adams fire

¹⁹³ Timothy Mark Barnwell, «Missionaries and Changing Views of the Other from the Ninth to the Eleventh Centuries» (Ph.d.-avhandling, University of Leeds, 2014), 92–93; Barnwell, «Fragmented identities», 217–18.

¹⁹⁴ Adam, *Gesta*, 4.27 s. 260.

¹⁹⁵ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 27; Adam, *History*, 4.27 s. 208.

¹⁹⁶ Adam, *Gesta*, 2.60. s. 120.

¹⁹⁷ Adam, *History*, 2.60. s. 96.

¹⁹⁸ Virgil, «Aeneid», i *Aeneid: Books 7-12. Appendix Vergiliana*, overs. H. Rushton Fairclough, Loeb Classical Library 64 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000), 7.392. s. 30.

¹⁹⁹ Adam, *History*, 2.61 s. 97; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 126–28.

bøker. På grunn av de mange redegjørelsene Adam gir for Svein, inneholder disse referansene også de fleste eksplisitte uttrykkene for muntlig mottakelse. Både leksikalske uttrykk og beskrivelser av samtalen Adam angivelig hadde med danskekongen, understreker tydelig at Adam ville fremstille Sveins informasjon som muntlig overlevert til Adam.²⁰⁰ Tilsvarende uttrykk finnes også i Adams referanser til Adalbert,²⁰¹ dog ikke like ofte som til danskekongen. Generelt blir referansene mindre spesifikke og eksplisitte i de to sistnevnte kategoriene. I tilfellene der en ikke kan sammenlikne informasjonen med skriftlige kilder, og Adam selv heller ikke gir noen tydelig redegjørelse for en informant eller setting, er det vanskeligere å si om Adam henviser til en muntlig kilde.

2.2 Helmold av Bosau

Som nevnt innledningsvis, gir Helmold av Bosau tidlig uttrykk for sin bruk av muntlige kilder i forordet til bok 1. Mer spesifikt forteller han noe forbeholdene, at der hvor han omtaler sin egen samtid kun har viderefremidlet det han har lært fra utsagn gitt av eldre menn, i tillegg til hans egne erfaringer.²⁰² Hvor enn hjelpsom denne presisjonen fra Helmold er, fordrer den også til spørsmål om omfanget av hans muntlige tradisjoner i forhold til hans skriftlige kildemateriale. To navngitte personer i Helmolds narrativ, som utvilsomt kan sies å være hans informanter, er biskopene Vicelinus og Gerold. Ytterligere finner en rekke ulike henvisninger til enten muntlige tradisjoner, vitnesbyrd eller rykter gitt av andre personer.²⁰³ Flere av disse vil jeg se nærmere på her.

2.2.1 Geistlige informanter

I kapittel 42 i første bok tilkjenne gir Helmold sin gjeld til muntlig tradisjon eksplisitt med følgende henvisning til biskopen Vicelinus: «*Audivi eum sepe numero dicentem. ...*»,²⁰⁴ hvilket betyr «I have heard him say many times. ...».²⁰⁵ Denne formuleringen kan plasseres i en muntlig kontekst for tre grunner. For det første, inneholder frasen en leksikalsk indikasjon på muntlig overlevering med bemerkningen om at han selv hørte (*audivi*) det Vicelinus hadde å si (*dicentem*).²⁰⁶ For det andre, antyder innholdet i beretningen et svært personlig element,

²⁰⁰ Adam, *History*, 3.54 s. 160.

²⁰¹ Adam, *History*, 3.2 s. 117.

²⁰² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, forord, s. 44.

²⁰³ Tschan, «Introduction», 1935, 26–27.

²⁰⁴ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.42 s. 85.

²⁰⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42 s. 140.

²⁰⁶ Green, *Medieval Listening and Reading*, 79–80, 82, 227.

spesifikt for Vicelinus egne minner. Biskopen Vicelinus forteller her om et minne fra ungdommen, da han ble ydmyket foran en større forsamling av en prest, og hvordan denne hendelsen påvirket ham i hans videre tilnærming til geistlige studier.²⁰⁷ For det tredje, kan en ytterligere plassere den i den øvrige konteksten av Helmolds bekjentskap og kollegiale forhold til Vicelinus, uttrykt enda klarere senere i teksten, der han gjør det tydelig at han var fysisk tilstede ved Vicelinus to siste leveår.²⁰⁸

Helmold var som nevnt også en nær medarbeider med Vicelinus etterfølger, Gerold, som tiltrådte bispeembete i 1155. Som jeg kommer tilbake til lenger under, fulgte Helmold han under sin første gjennomreise av bispedømmet Starigard/Oldenburg i 1156.²⁰⁹ Helmold gjør det også klart at Gerold var tilstede i Bosau sammen med Helmold da Gerold døde i 1163. I den sammenhengen sier Helmold blant annet følgende i kapittel 95 i første bok: «In the course of the conversation, too, he referred us to a passage of the Psalm. ...».²¹⁰ Helmold beskriver her en samtale mellom Gerold og de andre kannikene Helmold var sammen med ved denne anledningen. På lik linje med Adam, som av og til beskriver samtaler mellom seg selv og danskekongen eller Adalbert, gir Helmold her tydelig uttrykk for en samtalesetting mellom Gerold og kannikene. Helmold identifiserer seg med de andre kannikene med bruken av et «vi», eller *nobis*, for å understreke at samtalen foregikk i en forsamling der han var tilstede.²¹¹ Helmolds reise med Gerold, og hans beskrivelse av samtalen med biskopen ved sistnevntes dødsleie, viser tydelig at Gerold på lik linje med Vicelinus hadde informasjon Helmold bygget deler av sitt narrativ på. Når det er sagt, er det vanskelig å stadfeste hva omfanget av informasjon Helmold hadde fra Vicelinus og Gerold, utover disse eksplisitte bemerkningene. Det kan for eksempel tenkes at den nok så billedlige beskrivelsen av Gerolds reise til Roma i 1155 med hertug Henrik Løve av Sachsen (r. 1142-80) var trolig fortalt av Gerold selv,²¹² siden Helmold møtte Gerold ikke lenge etter sistnevntes ankomst til Wagrien i vinteren 1155/56.²¹³ Siden Helmold ikke påpeker dette, kan det ikke sies helt sikkert.

Foruten Vicelinus og Gerold, antyder Helmold også en gjeld til andre geistlige informanter, som han ikke navngir. Helmold forteller for eksempel i kapittel 41 at han ikke var den eneste

²⁰⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42 s. 140.

²⁰⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.75 s. 202.

²⁰⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

²¹⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.95 s. 248.

²¹¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.95 s. 248; Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.95 s. 187.

²¹² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.80 s. 210-11.

²¹³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

blant hans samtidige som fortsatt husket Vicelinus mens han skrev *Slaverkrøniken*. Dette illustrerer han blant annet i kapittel 79, der han sier at en mann som hevdet å ha en visjon av Vicelinus etter sistnevntes død, fortsatt levde mens Helmolds skrev. Han skriver derimot at han ikke ville røpe vedkommende sin identitet, men at han levde i klosteret i Faldera (Neumünster).²¹⁴ Utfordringen med dette eksempelet er at Helmold ikke eksplisitt forteller at han hørte denne beretningen fra vedkommende selv, slik han gjør med Vicelinus og Gerold over. Helmold inkluderer heller ingen beskrivelser av en muntlig setting, som en samtale, men eksempelet kan likevel være interessant som et stykke sosialt minne ved miljøet i Faldera, spesielt siden Helmold påpeker at et «vi» nobis visste godt hvem kanniken var.²¹⁵

2.2.2 Rykter og andre ubestemmelige informanter

I tillegg til spesifikke geistlige informanter som de nevnt over, henviser Helmold også til informanter av ubestemmelig opphav, gjerne uten noe konkret antall informanter for en gitt beretning. I noen av disse tilfellene, påpeker Helmold at vedkommende kunne understøtte at hendelsene har funnet sted, hvilket kan bety at de enten var vitner til hendelsene, eller på andre måter hadde nært kjennskap til dem. I andre tilfeller, forteller Helmold at informasjonen kom fra mange personer uten å klargjøre hva slags forhold eller tilknytning de hadde til selve hendelsene. Sistnevnte kan derfor muligens betegnes som rykter sirkulert i Helmolds nærområder.

Det første eksempelet jeg vil peke på omhandler visse omstendigheter under opptakten til det vendiske korstoget i 1147.²¹⁶ I kapittel 63 i første bok, der Helmold forteller at den obodrittiske fyrsten Niklot (d. 1160) sendte en styrke inn i Wagrien for å komme korsfarerhæren i forkjøpet, påpeker Helmold at den angivelig selektive plyndringen av områdene sør for elva Trave, mens de lot de holsteinske bosetningene forbli uberørt. Helmold hevder her at mange på dette tidspunktet anklaget holsteinerne for denne hendelsen. Han henviser til dette utsagnet på følgende vis: «Sermo fuit eo tempore omnium ore pertritus. ...».²¹⁷ Dette er blitt oversatt til «A saying, at this time common in the mouths of all. ...».²¹⁸ Jeg starter med dette eksempelet siden bruken av det latinske ordet for munn (*ore*), gjør dette til en nok så eksplisitt henvisning til muntlig informasjon. Denne formuleringen er sammenliknbar med den Adam gir i kapittel 48

²¹⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.79 s. 206.

²¹⁵ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.79 s. 147.

²¹⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.62 s. 175.

²¹⁷ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.63 s. 120.

²¹⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

i første bok i *Gesta Hammaburgensis* nevnt over, der han påpeker at han fikk høre informasjon fra Sveins Estridssons munn.²¹⁹ Forskjellen mellom disse eksemplene derimot, er at Helmold i denne sammenhengen ikke tilskriver utsagnet noen spesifikk person, men til flere på en gang; som et stykke populær opinion spredd muntlig fra person til person. Bemerkningen om at en kunne høre denne påstanden fra flere personer, understreker dette muntlige elementet ytterligere, siden den gjør det mer sannsynlig at Helmold ville ha hørt den fra muntlig hold, hvis den uansett var en allmenkjent beretning før han begynte å skrive den første boken.²²⁰ I hvert fall vil Helmold ha leseren til å tro at det var en utbredt mening på det tidspunktet.

Slike eksempler er interessante her fordi de fordrer spørsmål av stor relevans for min problemstilling, nemlig om hvordan Helmold behandler slike rykter eller rapporter i sin historieskrivning: hvorvidt han bruker dem for å skaffe informasjon om de forholdene han omtaler, eller fordi de utgjør et retorisk virkemiddel for å underbygge hans eventuelle egne fordommer, gjemt bak et ubestemmelig flertall av meningsfeller. Følgelig blir det hensiktsmessig å se nærmere på et annet eksempel på slike henvisninger til rykter i neste avsnitt.

En annen henvisning til et rykte i *Slaverkrøniken* forekommer mot slutten av kapittel 83 i første bok, der Helmold innleder en beretning om en misjonsferd han selv ledsaget med biskop Gerold av Oldenburg. Den 6. januar 1156, holdt Gerold messe i anledning helligtrekongersdag i Oldenburg foran en forsamling, bestående av blant andre den slaviske adelsmannen Pribislav, enkelte andre slaver som ikke er navngitt, abbed Conrad av Riddagshausen, og Helmold selv. Etter messen skal denne Pribislav ha invitert Gerold og Helmold til et gilde i sitt hus, der de så overnattet for to netter.²²¹ Her forteller Helmold hvordan hans erfaring med slavisk gjestfrihet bekreftet tidligere informasjon han hadde vedrørende slavisk skikk: «Illic experimento didici, quod ante fama vulgante cognovi. ...».²²² I stedet for Tschans oversettelse, som jeg ellers bruker, vil jeg i dette tilfelle vise til historiker Wojtek Jezierski som oversetter setningen slik: «It was there I experienced what I had previously only learned from popular hearsay. ...».²²³ Tschan som oversetter samme setning på denne måten: «There I learned from experience what before I knew by report. ...»,²²⁴ overser en vesentlig nyanse ved å ikke fremheve Helmolds bemerkning om at det var populært eller utbredt utsagn. Helmold var ikke alene om å omtale

²¹⁹ Adam, *History*, 1.48 s. 44.

²²⁰ Van Houts, «Genre Aspects», 300.

²²¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83–84 s. 218.

²²² Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.83 s. 158.

²²³ Jezierski, «Convivium in terra horroris», 139.

²²⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

de slaviske folkenes gjestfrihet. Dette aspektet blir også tatt opp i Adams *Gesta Hammaburgensis*, et verk som Helmold var tydelig influert av.²²⁵ Samtidig er Jeziarski av oppfatningen at Helmold her ikke bare kan sies å lene seg på Adam, noe jeg tror det er vanskelig å argumentere imot når Helmold understreker denne informasjonens *populære* utbredelse. Begrepet *fama* er derfor i denne sammenhengen trolig ment som et rykte eller utsagn fortalt videre fra person til person, hvilket Jeziarskis oversettelse til *hearsay* gir uttrykk for.²²⁶

I denne sammenhengen gir Helmold en redegjørelse for gjestfriheten i slavernes skikker og sedvane, hvilket fordrer en sammenlikning med tilsvarende bemerkninger gitt av Adam. Helmold forteller at slaverne alltid var på tilbudssiden, til den grad at ingen besøkende ville behøve å spørre selv. Videre forteller han at slaverne deler hva enn de har produsert eller ervervet, selv tyvgods stjålet om natten, som Helmold hevder en lov påbyr dem å dele med andre den påfølgende dagen. Til slutt gir Helmold en påstand om at det var lov å påtenne huset til enhver som ble observert i å ikke motta gjester.²²⁷ Liknende redegjørelser blir gitt av Adam, blant annet der han beskriver den slaviske byen Jumne, hvor han forteller at saksere fikk lov til å oppholde seg, hvis bemerkning Helmold gjengir nærmest ordrett tidligere i kapittel 2 i første bok av *Slaverkrøniken*.²²⁸ Adam tar også opp temaet der han forteller om hvordan Harald Blåtann fikk asyl hos slaverne i Jumne etter Sveins Tjugeskjegg's opprør.²²⁹ Videre gir han liknende bemerkninger om svear, der han sier at det ble ansett som nedrig å ikke motta gjester, og at det ofte ble gjenstand for rivalisering over hvem blant dem som var de mest imøtekommende.²³⁰ Påstandene om at slaverne måtte dele hva enn de hadde stjålet, eller at en kunne brenne ned husene til dem som nektet gjester adgang, ser derimot ut til å være unikt for Helmolds beretning.²³¹ Når en tar disse forholdene med i betraktning, sammen med ordlyden i Helmolds formulering, tror jeg det er nærliggende å dele Jeziarskis antakelse at Helmold her lener seg på populær opinion eller rykter vedrørende slaviske skikker, men at disse fordommene igjen hadde et todelt opphav i både litterære tradisjoner av den art Adam førte ned, og fra vitnesbyrd gitt av tidligere misjonærers erfaringer i Helmolds egen samtid.²³²

²²⁵ Adam, *History*, 2.22 s. 67; Karol Modzelewski, *Barbarian Europe*, overs. Ewa Macura (Bern: Peter Lang, 2015), 34–35; Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 140–41.

²²⁶ Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 139–40.

²²⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

²²⁸ Adam, *History*, 2.22 s. 67; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.2 s. 49.

²²⁹ Adam, *History*, 2.27 s. 73.

²³⁰ Adam, *History*, 4.21 s. 203.

²³¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

²³² Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 140.

Som nevnt er det også tilfeller der Helmold peker på visse anonyme og ubestemmelige informanter som kan ha vært vitner, eller selv hørt informasjon fra vitner. For eksempel forteller Helmold i kapittel 34 i første bok om oppgjøret mellom de obodrittiske fyrstene Henrik og Kruto. Førstnevnte var sønn av Gottschalk, som døde under et større opprør i 1066, og gjorde derfor krav på fyrstetittelen som Kruto i følge Helmold tok etter Gottschalks død. Etter at Henrik skal ha fått Kruto drept under et attentat, svarte sistnevntes tilhengere med å samle en hær mot Henrik.²³³ I følge Helmold, ba Henrik så om bistand fra hertug Magnus av Sachsen (r. 1072-1105), som derpå møtte Krutos tilhengere i slaget ved Schmielau. I den sammenhengen, sier Helmold: «Referunt hii, quorum patres interfuerunt. ...»,²³⁴ som vil si «Those whose fathers were present tell. ...»,²³⁵ med den påfølgende tendensiøse påstanden om hvordan en solnedgang skal ha blendet øynene til Magnus motstandere.²³⁶ Med bruken av uttrykksformen *referunt*, gir Helmold et leksikalsk uttrykk for en muntlig kilde. I tillegg ser Helmold ut til å anse denne informasjonen som en familietradisjon fortalt fra en tidligere generasjon til en annen. Slaget ved Schmielau blir antakelig nevnt i *Hildesheimsannalene* for året 1093, der det står at hertug Magnus tok fjorten byer under et slavisk opprør.²³⁷ Når en sammenlikner Helmolds beretning med *Hildesheimsannalene* er det likevel en interessant forskjell å bemerke. I *Hildesheimsannalene* står det nemlig at det ble observert en solformørkelse og en drage under slaget. Denne solformørkelsen skal i følge annalene ha skjedd under dagens tredje time, hvilket skiller seg nevneverdig fra Helmolds beretning om en solnedgang.²³⁸ De to beretningene har altså visse paralleller, men bemerkningene om de to jærtegnene i *Hildesheimsannalene*, vitner muligens om en annen versjon eller tradisjon om den samme begivenheten som Helmold omtaler. Det er ikke kjent hvorvidt Helmold leste eller tok i bruk *Hildesheimsannalene*, hvilket gjør en sammenlikning av de to beretningene mindre sikker som en måte å kontekstualisere Helmolds tilgang på eventuell ny informasjon.²³⁹ Når det er sagt, er det interessant at Helmold gir en tilsynelatende original beretning om dette slaget som han tilskriver en familietradisjon.

I tillegg forteller Helmold i kapittel 66 i første bok om et mirakel han hevdet fant sted i Wagrien under en hungersnød. I denne beretningen sier Helmold at en prost med navn Thietmar, som på

²³³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.34 s. 120–22.

²³⁴ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.34 s. 68.

²³⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.34 s. 122.

²³⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.34 s. 122–23.

²³⁷ Bethany Hope Allen, «The Annals of Hildesheim» (Masteroppgave, Durham, NH, University of New Hampshire, 2007), år 1093 s. 110, <https://scholars.unh.edu/thesis/37>.

²³⁸ Allen, «Annals of Hildesheim», år 1093 s. 110.

²³⁹ Tschan, «Introduction», 1935, 32; Rosik, *The Slavic Religion*, 259.

dette tidspunktet holdt til i Faldera, tok korn fra kornlagre og delte det ut til sultrammede, før lagrene på mirakuløst vis ble fylt opp igjen av korn. Helmold tilskriver denne beretningen til et ubestemmelig antall informanter med frasen: «Ferebatur autem a fidissimis nobis. ...»,²⁴⁰ altså «We were told by most trustworthy persons. ...».²⁴¹ Hendelsens tilknytning til den geistlige Thietmar og klosteret i Faldera, kan muligens bety at historien utgjorde en muntlig tradisjon ved dette klosteret eller ved flere geistlige miljøer tilknyttet bispedømmet Starigard-Oldenburg. På en annen side, gir ikke Helmold hverken noen beskrivelser av en samtale eller andre uttrykk for en muntlig setting; ei heller er det noen skriftlige kilder en kan sammenlikne beretningen med. Helmold selv sammenlikner den derimot med bibelske beretninger fra de to *kongebøkene*,²⁴² åpenbart med hensikten å trekke assosiasjoner mellom bibelske karakterer og en geistlige kollega han ønsket å hedre.

I tillegg finner en tilfeller i bok 2, som når Helmold forteller om det myteomspunne opphavet til den slaviske guden Svantowit i kapittel 109 forteller om et angivelig slavemarked i Mecklenburg. Helmold sier spesifikt: «Audivi a referentibus. ...»,²⁴³ eller «I have heard it said. ...».²⁴⁴ I dette eksempelet gir Helmold et tydelig leksikalsk uttrykk for en muntlig kilde, men utover Helmolds formulering er det vanskelig å kontekstualisere beretningen, gitt den manglende redegjørelsen for informasjonens opphav eller hvem som skal ha fortalt Helmold denne informasjonen. Det samme kan sies om Helmolds beretning om den slaviske guden Svantowit, som han omtaler med en frase fra Vergils *Æneiden*: «Tenuis autem fama ...»,²⁴⁵ eller «A vague report. ...».²⁴⁶ Denne beretningen omhandler det myteomspunne opphavet til en førkristen slavisk kult på øya Rügen viet til Svantowit. I følge Helmold, skal misjonærer fra klosteret i Corvey ha innført helgenen St. Vitus til innbyggerne på Rügen under Ludvig den frommes tid. Når disse innbyggerne senere skal ha frafalt, dyrket de omsider St. Vitus som en gud, som dermed ga ha gitt opphavet til navnet Svantowit. Opphavet til denne myten er usikkert, men beretningen kan ha vært en euhemeristisk oppfinnelse av geistlige ved Corvey. Senere kan den kan ha blitt popularisert tidligere på 1100-tallet i sammenheng med en militær ekspedisjon som hertugen Lothair av Supplinburgs skal ha gjort til Rügen i 1114, i følge

²⁴⁰ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.66 s. 124.

²⁴¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.66 s. 182.

²⁴² 1 Kong 17:11–16; 2 Kong 4:1–7.

²⁴³ Helmold, *Chronica Slavorum*, 2.109 s. 215.

²⁴⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 2.109 s. 278.

²⁴⁵ Helmold, *Chronica Slavorum*, 2.108. s. 212; Virgil, «Aeneid», 7.646. s. 46.

²⁴⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 2.108. s. 276.

Corveyannalane.²⁴⁷ Helmold er derimot den første til å omtale denne legenden i detalj, og siden han ikke gir noen ytterligere redegjørelser for hvor han har historien fra, er det vanskelig å si sikkert at det var en muntlig kilde.

Før jeg går over til neste kategori vil jeg diskutere resten av Helmold og Gerolds reise i 1156, der Helmold gir sitt eget vitnesbyrd til det han så på reisen. I sammenheng med denne beretningen, gir Helmold mange detaljer om slavisk samfunn, religion og skikker. Samtidig gjør han det klart at han under reisen var tidvis innen akustisk rekkevidde av både misjonærer og slaviske stormenn.²⁴⁸ Ble informasjonen som Helmold gir her om slike slaviske forhold fortalt til ham i løpet av denne reisen? Denne muligheten vil jeg undersøke i de følgende avsnittene.

På veien til Thessemars hus kommer reisefølge omsider til et en lund av trær, med religiøs betydning for den førkristne kulten i området. Helmold beskriver lunden med en grad av detaljer en kunne forvente av en som hevder å ha sett stedet selv, for eksempel at lunden inneholdte mange gamle eiketrær, eller at en plass ved denne lunden lå omringet av et gjerde med to porter.²⁴⁹ Likevel vil jeg rette oppmerksomheten til redegjørelser for ulike riter eller andre aspekter vedrørende tilbedelsen av lunden, som gis utover de rent visuelle aspektene ved selve plassen. For eksempel, hevder Helmold at lunden var viet til den slaviske guden Prove, som Helmold senere tilføyer at det ikke ble utformet avbildninger av, til forskjell fra guden Podaga, hvis idol en kunne se ved den wagriske innsjøen Plön.²⁵⁰ Videre fortelles det at en forsamling ble regelmessig holdt ved denne lunden, i følge Helmold hver mandag. Den ukentlige regelmessigheten kan riktignok være en språklig misforståelse, siden en må anta at den kristne kalenderen ikke var i bruk i dette førkristne samfunnet – et aspekt som blir mer utførlig diskutert av Stanislaw Rosik.²⁵¹ I tillegg gir Helmold ytterligere detaljer vedrørende skikkene tilknyttet stedet, som at kun hedenske prester kunne gå inn i den inngjerdede plassen, med unntak for de som ville tilby ofringer, eller var i landflyktighet.²⁵²

Deretter følger en for så vidt mulig, men på overflaten noe tendensiøs beskrivelse av hvordan Gerold beordret alle i reisefølge til å innta den inngjerdede plassen, for så å rive ned gjerdet og brenne det på et bål. I den sammenhengen forteller Helmold hvordan de underveis

²⁴⁷ Rosik, *The Slavic Religion*, 276–77, 279n88; Pertz, *Annales Corbeienses*, år 1114 s. 8.

²⁴⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218, 220; Rosik, *The Slavic Religion*, 330.

²⁴⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218–19.

²⁵⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218–19.

²⁵¹ Rosik, *The Slavic Religion*, 334–35.

²⁵² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 219.

fryktet å bli oppdaget i gjerningen av beboerne i området.²⁵³ Uavhengig av hvor plausibel eller ikke denne beretningen måtte forekomme, er det ikke usannsynlig at reisefølget for det meste kan ha vært alene ved lunden da de ankom stedet; i hvert fall kan en anta at de mest sannsynlig ikke fikk anledning til å se alle de forskjellige praksisene som er beskrevet. Helmold gir her altså en beskrivelse av den religiøse og kulturelle praksisen tilknyttet lunden med et detaljnivå sammenliknbar med den han gir av selve lundens utseende, men sannsynligvis uten at reisefølge kunne være vitne til alle disse praksisene samtidig under denne reisen. At noen av detaljene vedrørende lundens betydning var gjenstand for diskusjon blant reisefølget da de ankom stedet derimot, virker i hvert fall sannsynlig.

På samme måte som med Helmolds beskrivelse av slavisk folkeskikk, kan det være hensiktsmessig å sammenlikne hans informasjon om slavisk førkristen tro, med den tilsvarende informasjon han ville ha vært kjent med fra Adams *Gesta Hammaburgensis*. I samme kapittel som der han beskriver lunden, nevner Helmold som nevnt to guder med navn Prove og Podaga. Ingen av disse forekommer i *Gesta Hammaburgensis*, men førstnevnte dukker tidligere opp i kapittel 52 i første bok av *Slaverkrøniken*, der Helmold lister opp følgende gudenavn: Prove, Siva, Redigast, Diabol (eller Zcerneboch), og Svantowit.²⁵⁴ Av disse, er Redigast den eneste som også forekommer i *Gesta Hammaburgensis*, der den er assosiert med et tempel i den slaviske byen Rethra. Følgelig er Redigast den eneste av disse gudene som Helmold også nevner tidligere i kapittel 2, der han nesten ordrett siterer flere paragrafer fra *Gesta Hammaburgensis*.²⁵⁵ Et annet potensielt sammenlikningspunkt er beskrivelsen av selve trospraksisen. Her er det derimot bare visse marginale paralleller å finne mellom Adams beskrivelse av kulten i Rethra, og Helmolds beskrivelse av kulten for lunden utenfor Oldenburg. For eksempel sier Adam at kun de som bragte ofringer eller søkte orakelråd fikk lov til å krysse trebroen som ledet inn til byen som lå på en øy der templet også sto.²⁵⁶ En liknende bemerkning kan finnes i Helmolds påstand om at bare prester, de som ville gi ofringer, eller landflyktige fikk entre den inngjerdede plassen ved lunden.²⁵⁷ Utover dette er det svært lite å finne til felles mellom de to, ytterligere understreket med den vesentlige forskjellen at Adam beskriver et tempel, og Helmold en lund. Bemerkningen om at en forsamling møttes ved lunden med regelmessige intervaller, har også en mulig parallell i Adams påstand om at folk fra hele Sveige

²⁵³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 219–20.

²⁵⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.52 s. 159, 1.84 s. 218–19.

²⁵⁵ Adam, *History*, 1.21 s. 66; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.2 s. 50.

²⁵⁶ Adam, *History*, 1.21 s. 66.

²⁵⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218–19.

møttes hvert niende år ved Uppsala for et stort gilde.²⁵⁸ Hva angår Adams influens i Helmolds beskrivelser, er det tydelig at Helmold satt på store mengder med originalt innhold vedrørende slavisk førkristen tro, som skilte seg vesentlig fra førstnevntes bidrag. Dette bør heller ikke komme som noen overraskelse, tar en i betraktning den kjensgjerning at Helmold befant seg tett på de begivenhetene han beskriver i Wagrien.²⁵⁹

Til oppsummering av Helmolds reiseberetning, inneholder den i første omgang en henvisning til et rykte eller en rapport, angivelig hyppig formidlet i Wagrien, om slavisk folkeskikk og tilnærming til gjestfrihet. I sammenlikning med Adam, kan en muligens peke ut elementene Helmold tilskriver enten denne rapporten, eller Pribislav selv, som jo var Gerold og Helmolds vert under deres to første overnattinger.²⁶⁰ Dette bringer en til det neste aspektet ved reiseberetningen som har relevans her, nemlig at Helmold under denne reisen hadde direkte tilgang til i hvert fall to navngitte slaviske stormenn – Pribislav og Thessemar. Helmold tilskriver derimot ikke eksplisitt noen av disse mennene noe av informasjonen han gir vedrørende trospraksisen ved den beskrevne lunden.²⁶¹ Selv om en altså kan peke ut hva av Helmolds beskrivelser som utgjør originalt innhold i sammenlikning med Adam, kan en derimot ikke peke ut hvem eller hvilken kilde Helmold tilskriver denne informasjonen i dette tilfellet, annet en hans egne observasjoner. Dette viser at kryssreferansemetoden avdekker trolig enklere hvor informasjonen ser ut til å komme fra, dersom forfatteren gir en klar henvisning, men ikke fullt så tydelig der slike referanser utestår.

2.2.3 Taler foran offentlige forsamlinger

Den påfølgende søndagen etter reisefølgets opphold hos Thessemar, møttes en større forsamling på markedet i Lübeck. Helmold forteller i kapittel 84 i første bok, at Gerold her holdt en tale foran forsamlingen, med den tidligere nevnte Pribislav tilstede. Gerold oppfordret de hedenske tilskuerne til å la seg kristne, og oppgi deres plyndring av kristne land.²⁶² Etter Gerolds appell skal Pribislav så ha innledet sin tale med følgende henvendelse til Gerold:

Your words, O venerable prelate, are the words of God and are meet for our salvation. But how shall we, ensnared by so many evils, enter upon this way? In order that you may understand our affliction, hear patiently my words,

²⁵⁸ Adam, *History*, 4.27 s. 208.

²⁵⁹ Rosik, *The Slavic Religion*, 335; Jezierski, «Risk Societies», 158.

²⁶⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218; Adam, *History*, 2.22 s. 67.

²⁶¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218, 1.84 s. 220.

²⁶² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220.

because the people whom you see are your people, and it is proper for us to make known to you our need. Then it will be reasonable for you to pity us.²⁶³

Pribislav forteller videre i sin tale til Gerold hvordan han anså det som urimelig å kreve slaverne å kristne, og dermed betale tiender, når skattene til de tyske fyrstene allerede påførte dem stor fattigdom. Følgelig forteller Pribislav at disse forholdene ikke ga dem noe annet valg enn å plyndre danene, for å gjøre opp for det de tapte av skatt til de saksiske fyrstene. Deretter svarte Gerold at fyrstenes vilkårlighet skyldtes selve slavernes hedendom, og at konvertering var det eneste de kunne gjøre for å slippe denne vilkårlige behandlingen videre. Etter denne diskusjonen med Gerold, skal Pribislav i følge Helmold ha latt seg overbevise.²⁶⁴ Videre i samme kapittel, forteller Helmold om en større forsamling i Artlenburg, der blant annet Gerold, Henrik løve, og Niklot var tilstede. Også her inkluderer han muntlige appeller, som den Niklot gjør til Henrik for å argumentere for at han og obodrittene måtte få lov til å beholde sine førkristene tradisjoner og tro.

Eksempler som disse er interessante, fordi Helmolds beskrivelse av den offentlige settingen på et marked, gir en eksplisitt redegjørelse for informasjonens muntlige opphav. I rammen av en debatt, gir Pribislav og Niklot vitnesbyrd om slaviske folks opplevelser under de saksiske fyrstenes styre. Dersom hendelsene ikke er oppdiktet – hvilket er en mulighet jeg vil diskutere senere i kapittel 4 – har Helmold i så fall mottatt denne informasjonen på en av tre måter: Den ene muligheten er at Helmold var tilstede i forsamlingen, den andre at han fikk høre det fortalt til ham av et vitne, for eksempel Gerold, eller den tredje, at et vitne skrev ned detaljer om talene i et brev senere sendt til Helmold. De to første er begge sannsynlig når en tar i betraktning at Helmold nettopp hadde ledsaget Gerold på reise gjennom Slavia.²⁶⁵ I sistnevnte tilfelle har informanten tilsynelatende beskrevet hendelsen med en grad av detaljer tilstrekkelig for Helmold til å utlede talens muntlige setting. Talens innhold har i så måte funnet veien til Helmold, fra taler til leser, via en skriftlig nedtegnelse gjort av et vitne, altså ikke ulikt det Green kaller en *diagonal kanal* for overlevering.²⁶⁶

I sin gjennomgang av eksempler på diagonale ruter for overlevering, fokuserer Green først og fremst på høytlesning foran lyttere – altså den andre formen for mellomliggende overlevering (*intermediate mode of reception*). Protokollføring på talerens morsmål, skal

²⁶³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220.

²⁶⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220-221.

²⁶⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218-220.

²⁶⁶ Green, *Medieval Listening and Reading*, 170.

nemlig ha blitt vanligere atskillig senere enn det høytlesning fra tekst allerede var.²⁶⁷ Nedtegnelser av informasjon delt mellom to kulturer i en tilsynelatende tospråklig setting derimot, er naturligvis ikke bare et senere fenomen. Etter at den handelsreisende høvdingen Ohthere av Hålogaland informerte Alfred den store om Skandinavias geografi under et møte på slutten av 800-tallet, ble disse beskrivelsene av norskekysten ført ned med pennen, før de så ble ytterligere ført inn i den gammelengelske Orosius.²⁶⁸ Hvordan denne audiensen med den engelske kongen utartet seg, er blitt diskutert av flere historikere; hvorvidt de kunne forstå hverandre, eller snakket gjennom en tolk er blant flere slike usikkerhetsmomenter. Uansett er nedtegnelsen ført ned med angelsaksiske lesere for øye, og beretningen Ohthere gir er følgelig fremstilt på et vis som måtte være gjenkjennelig for denne målgruppen.²⁶⁹

Det samme må en anta var tilfelle med Helmolds gjengivelse av samtalen mellom Gerold og Pribislav. For at den skulle bli mottatt av Helmolds geistlige kolleger i Lübeck, måtte innholdet komponeres med dette formål for øye.²⁷⁰ Selv om Helmolds gjengivelse av Pribislavs tale derfor ikke kan tas for å være en ordrett protokoll, blir selve den muntlige settingen fra hvor informasjonen hadde sitt opphav gjort rede for. Uavhengig av hvem av de tre rutene talen fant veien til Helmold på, enten som vitne, eller som mottaker av en rapport, muntlig eller skriftlig, har Helmold angivelig mottatt informasjonen og ført den ned, vel vitende om dets muntlige opphav, og beskrevet den deretter.

Til oppsummering av denne delen av kapittelet, har jeg på lik linje med den forrige, delt de ulike tilfellene i Helmolds tekst inn i tre kategorier. Jeg har skilt mellom geistlige informanter, rykter og ubestemmelige informanter, og offentlige taler. Til forskjell fra Adam, hadde ikke Helmold en tilsvarende informant som Svein han jevnlig kunne henvise til ut i gjennom teksten. Det er fullt mulig at han brukte Vicelinus og Gerold mye oftere enn de han gir uttrykk for, gitt deres sentrale rolle i Helmolds narrativ og hans personlige kjennskap til dem mens de levde. Der eksplisitte referanser til de to biskopene forekommer, gir Helmold for eksempel uttrykk for en samtalesetting, som når han beskriver hvordan han og de andre kannikene var tilstede under en samtale med Gerold ved hans dødsleie.²⁷¹ I den andre kategorien av rykter og ubestemmelige informanter, gir han en spesielt eksplisitt henvisning til et rykte som ble muntlig sirkulert om

²⁶⁷ Green, *Medieval Listening and Reading*, 169–70, 203–10.

²⁶⁸ Godden, *Old English History*, 1.1 s. 37.

²⁶⁹ Bately, «Ohthere and Wulfstan», 26, 29–30.

²⁷⁰ Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe», 530.

²⁷¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.95 s. 248.

holsteinerne.²⁷² Følgelig gir han uttrykk for at han kunne henvise til muntlig informasjon som han ikke nødvendigvis ga noen spesifikke informant for, hvilket andre, dog mindre eksplisitte referanser, også antyder. Taler blir også inkludert i Helmolds narrativ. Disse tilfellene er interessante siden de inneholder beskrivelser av en muntlig setting, hvilket som nevnt kan være ikke-leksikalske tegn på en muntlig overlevering. Sammenliknet med Adam, gir Helmold jevnt over færre eksplisitte referanser, men deres tilstedeværelse gjør at en må ta Helmolds gjeld til muntlige kilder med i betraktning.

2.3 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg tatt for meg den første delen av problemstillingen min, angående hva slags muntlige kilder Adam og Helmold henviste til, og hva disse kunne fortelle dem. Som jeg nevnte innledningsvis, har jeg tatt utgangspunkt i en rekke leksikalske uttrykksformer, som potensielt kan indikere referanser til muntlige kilder. Videre har jeg diskutert disse eksemplene med tanke på hvor sannsynlig det er i hvert tilfelle at forfatterne tilskriver informasjonen et muntlig opphav. I den sammenhengen har jeg sett etter to ytterligere indikasjoner på muntlig overlevering. Den ene er beskrivelser av en eventuell muntlig setting, som for eksempel en tale eller samtale.²⁷³ Den andre er å sammenlikne beretningene med andre skriftlige kilder som omtaler samme hendelse, for å se hvorvidt Adam og Helmold gir original informasjon som skiller seg fra de skriftlige kildene. Gjennom disse tilnærmingene har jeg funnet frem til eksempler som jeg har argumentert for at mest sannsynlig utgjorde referanser til muntlige kilder i begge tekstene. Sett opp mot hverandre, gir Adam totalt flere eksplisitte referanser til muntlige kilder enn Helmold. Adam er spesielt særegen med Svein Estridsson, som jevnlig forekommer som informant til en rekke forskjellig informasjon om alt fra den danske tronrekken, til geografi i Nord-Europa. Begge har derimot til felles at de henviser til geistlige informanter. Adam henviser for eksempel til erkebiskopen Adalbert, en anonym dansk biskop, og muligens Adalward den yngre, mens Helmold er eksplisitt med sine referanser til Vicelinus og Gerold.²⁷⁴ Begge har også til felles at de henviser til rykter og andre ubestemmelige eller anonyme informanter, men Helmold er spesielt eksplisitt med å tilskrive et muntlig opphav til ryktet om holsteinerne.²⁷⁵ Som jeg har vist i tilfelle med Helmold, er offentlig taler også interessante å diskutere i sammenheng med muntlige kilder, siden de innebærer beskrivelser av en setting der

²⁷² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

²⁷³ Green, *Medieval Listening and Reading*, 73, 79.

²⁷⁴ Adam, *History*, 3.16 s. 127; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42 s. 140, 1.95 s. 248.

²⁷⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

informasjon blir muntlig formidlet i forfatterens fremstilling.²⁷⁶ Som jeg har påpekt underveis, er noen av eksemplene jeg har diskutert noe mindre sikre som muntlige referanser, enten fordi forfatterne i disse tilfellene ikke gir nok detaljer, eller fordi de ikke kan kontekstualiseres med andre skriftlige kilder.

²⁷⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220-221.

Del 2: En sammenlikning av tilnærminger til muntlige kilder i Adam av Bremen og Helmold av Bosaus krøniker

3 Muntlige kilder som informasjon i krøniker

I kapittel 2 over, gikk jeg gjennom en rekke måter Adam av Bremen og Helmold av Bosau ga uttrykk for bruken av muntlige kilder i sine krøniker. Med flere av slike tilfeller gjort rede for over, er det interessant å spørre videre om de to forfatterne forventet disse muntlige kildene å bygge troverdighet til de narrative de komponerte. Dette spørsmålet har tidligere også interessert historiker Daniel Föller i tilfelle med Adam.²⁷⁷ Det samme har også Elisabeth van Houts med en rekke andre middelalderske forfattere.²⁷⁸ Begge har argumentert for at faktorer som informantens nærhet til hendelsene beskrevet, deres sosiale status eller andre personlige kvaliteter ved informantene spilte en rolle for troverdigheten de ble tilskrevet av forfatterne.²⁷⁹ For middelalderske historieskrivere var det nemlig viktig å bygge autoritet for sine beretninger på grunnlag som de mer eller mindre forventet å bli ansett som akseptable, eller i det minste gjenkjennelige for leserne disse verkene var tiltenkt.²⁸⁰ På en annen side har også historiker Sophia Menache argumentert for at beskrivelser av muntlige settinger som taler og samtaler, uten noen vesentlig redegjørelse for forfatterens tilgang på denne informasjonen, muligens kan vitne om at de ikke nødvendigvis utøvde en konsekvent tilnærming til muntlig informasjon, men at de inkluderte slike elementer som litterære virkemidler for å gi en narrativ sammenheng til historieskrivningen deres.²⁸¹ I denne delen av oppgaven vil jeg derfor se nærmere på hvorvidt en kan se uttrykk for slike sjangerbestemte tilnærminger til muntlige kilder i Adam og Helmolds krøniker, eller hvorvidt de bare bruker disse muntlige kildene som litterære virkemidler for å understøtte hver sine agendaer.

I dette kapittelet spesifikt vil jeg undersøke førstnevnte spørsmål. I den sammenhengen vil jeg først se på hvorvidt faktorer som nærhet i tid og sted mellom eventuelle informanter og hendelsene beskrevet spilte en rolle i forfatternes tilnærminger til muntlige kilder. Deretter vil jeg se på hvorvidt faktorer som sosial status eller tilhørighet kunne være vel så viktig i dette

²⁷⁷ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 107.

²⁷⁸ Van Houts, «Genre Aspects», 297; Van Houts, *Memory and Gender*, 19.

²⁷⁹ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 108–9, 130; Van Houts, *Memory and Gender*, 19–20.

²⁸⁰ Barnwell, «Fragmented identities», 209–11; Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 121; Van Houts, *Memory and Gender*, 20.

²⁸¹ Menache, «Orality in Chronicles», 184–85, 187.

henseende. Med sosial status og tilhørighet mener jeg henholdsvis informantenes posisjon i samfunnet og forhold til institusjonene som kronikørene identifiserte seg med. Hensikten ved å skille mellom disse aspektene, er å enklere kunne se hvorvidt faktorer utenom forfatterens institusjonelle identitet kan ha vært avgjørende på deres utvalg og bruk av muntlige kilder. Underveis vil jeg se redegjørelsene forfatterne gir i prologene sine, opp mot tilnærmingene de praktiserer i hovedtekstene sine, både for å se hvorvidt det er visse forutsetninger for autoritet som de gir mer oppmerksomhet enn andre, men også for å se om disse hensynene utgjorde en konsekvent tilnærming til de muntlige kildene deres.

En slik sammenlikning bør være hensiktsmessig for to grunner. For det første, er det blitt vist av en rekke historikere at sammenlikninger av historieskriveres verker kan hjelpe en å se hvorvidt deres tilnærminger bygget på utbredte oppfatninger og felles forventninger til historieskrivningen som sjanger, eller ikke.²⁸² For det andre, er disse to krønikeene særlig interessante siden Helmold tydelig så på Adam selv som en autoritet; ikke bare for informasjonen han var en kilde til, men også som et eksempel til etterlikning. Dette kommer frem av de mange uttrykksformene Helmold låner direkte fra Adam,²⁸³ som det også forekommer enkelte tilfeller av i prologen hans.²⁸⁴ Ved å både se på Adam og Helmolds innledende redegjørelser, samt deres behandling av muntlige kilder i hovedtekstene sine, kan det kanskje bli enklere å se hvorvidt de ikke bare gjengir vanlige uttrykksformer av hensyn til etterlikning, men også aktivt og selvstendig anvendte slik tilnærminger på tilfeller fra hver av deres samtider, eller andre tilfeller av spesiell interesse for deres narrativer. Med andre ord håper jeg å kunne si noe interessant om eventuelle tilnærminger, forventninger og hensyn til bruken av muntlige kilder blant historieskriverne på 1000- og 1100-tallet, gjennom en sammenlikning av disse to tekstene.

3.1 Grader av nærhet i tid og sted

Øyevitner ble ofte tildelt en betydelig grad av autoritet i samfunnet under middelalderen, hvilket er hvorfor historikere også peker på slikt vitnesbyrd som en vesentlig måte for historieskriverne å underbygge troverdigheten til de historiske narrativene de skrev. Isidor av Sevilla hevdet med henvisning til antikkens forfattere at bare øyevitner selv var i posisjon til å skrive historie.²⁸⁵ I

²⁸² Van Houts, «Genre Aspects», 305–7; Menache, «Orality in Chronicles», 167–69.

²⁸³ Rosik, *The Slavic Religion*, 259.

²⁸⁴ Adam, *History*, Prolog s. 3; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

²⁸⁵ Isidore, *Etymologies*, 1.41.1 s. 67.

realiteten var ikke historieskrivere fremmed for å vise til muntlige kilder, hvilket min gjennomgang i kapittel 2 over blant annet antyder. Samtidig har historikere pekt på at dette idealet fortsatt kunne prege kronikørers tilnærminger på andre måter. Van Houts for eksempel peker på ulike grader av nærhet mellom en informant og en gitt hendelse i tid og sted som en variabel en kan kategorisere ulike muntlige kilder ut i fra. Selv om en forfatter hadde spesielt stor autoritet dersom en var øyevitne selv, kunne en informant også fremstå troverdig dersom forfatteren påpekte at vedkommende hadde sett hendelsene, eller redegjorde for andre eventuelle mellomledd i rekken av informanter.²⁸⁶ I følge Van Houts, ble beretninger mer problematiske jo lenger tilbake i tid de utspilte seg i, spesielt dersom skriftlige kilder ikke kunne underbygge dem. Hvorvidt rykter ble trodd eller ikke, berodde på ulike faktorer, som hvor mange som formildet dem, graden av samstemthet i beretningene, eller eventuelle andre grunner som forfatterne ikke redegjorde for.²⁸⁷ Spørsmålet jeg vil drøfte her, er hvorvidt disse faktorene var bestemmende for hvordan Adam og Helmold behandlet sine kilder; og den sammenheng hvorvidt de hadde liknende tilnærminger til muntlige tradisjoner.

3.1.1 Alder og nærhet i tid og sted

Der Adam redegjør for omfanget av kildene sine sier han: «Of that about which I write I collected some items from scattered records. I borrowed much from the histories and charters of the Romans. By far the greater part I learned from the tradition of older men who knew the facts».²⁸⁸ Adam innrømmer her sin store gjeld til muntlige tradisjoner ved å understreke at mesteparten var av denne art, og allerede i samme setning forsøker han dermed å underbygge dets autoritet med å vise til informantenes høye alder og kunnskap. Helmold ser ut til å anvende en liknende strategi som Adam, når han redegjør for sitt kildemateriale i prologen til bok 1 i *Slaverkrøniken*.

Some of the deeds done in our lifetime I have, indeed, passed over. That, however, which I have learned from the sayings of aged men or have come to know through observation I have resolved with the Lord's help to recount faithfully and as fully, naturally, as the importance of the happenings in our times has provided abundant material to chronicle.²⁸⁹

Det som er interessant med disse sitatene er at begge forfattere bruker en noe konvensjonell referanse til «eldre menn» som en del av redegjørelsene deres. I følge Van Houts, var det ikke

²⁸⁶ Van Houts, «Genre Aspects», 307.

²⁸⁷ Van Houts, «Genre Aspects», 300–301.

²⁸⁸ Adam, *History*, Prolog s. 4–5.

²⁸⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44.

uvanlig for kronikører å påpeke informanters høye alder.²⁹⁰ I noen tilfeller kan det tenkes at forfattere ville fremheve dette aspektet for å understreke deres nærhet til hendelser lenger tilbake i tid, av og til med tydelige overdrivelser.²⁹¹ Samtidig kan denne formuleringen også være konvensjonell i en annen forstand, som en litterær etterlikning eller topos. Ta for eksempel et sitat fra *Salmenes bok* 78:3²⁹² som Adam tydelig siterer i kapittel 12 i andre bok, slik jeg nevnte i kapittel 2 i denne oppgaven over.²⁹³ Helmold kan jo også tenkes å låne formuleringen om «eldre menn» fra Adam, siden han som nevnt bygget på mye av innholdet i *Gesta Hammaburgensis*.²⁹⁴

Når det er sagt, tror jeg Adam og Helmolds formuleringer også må ses opp mot de andre informasjonskildene de henviser til i de samme sitatene. I Adams tilfelle, trekker han en distinksjon mellom de ulike tekstene og dokumentene på den ene siden, og de muntlige tradisjonene på den andre; mens Helmold omtaler dem sammen med hans egne erfaringer.²⁹⁵ Disse formuleringene kan derfor også muligens ses i konteksten av omstendighetene de skrev tekstene sine under. Det var nemlig en vesentlig forskjell mellom disse forfatterne at Helmold ga tydelig uttrykk for personlig erfaring med misjonering, mens Adam trolig for det meste lente seg på informasjon fra andre misjonærer ved Bremerkirken.²⁹⁶ I den grad Adam viste til eget vitnesbyrd, omhandlet det som regel forhold innad i Bremerkirken.²⁹⁷ Som *magister scholarum* ved katedralskolen i Bremen, hadde Adam derimot en betydelig tilgang på en rekke tekstlige kilder.²⁹⁸ Når en også tar i betraktning alle referansene til muntlige tradisjoner som ellers forekommer i Adam og Helmolds hovedtekster, kan de innledende formuleringene deres sann sett sies å reflektere denne bruken. Dette vil jeg derimot se nærmere på senere i kapittelet.

Personlige erfaringer spiller en tydelig rolle i både Adams og Helmolds hovedtekster. Adam og Helmold som begge hadde nære bekjentskap med biskoper som henholdsvis Adalbert og Vicelinus, gjengir for eksempel personlige samtaler eller uttalelser. Om Adalbert, sier Adam for eksempel «Very often have we heard him say. ...»,²⁹⁹ ikke ulikt hvordan Helmold sier «I

²⁹⁰ Van Houts, «Genre Aspects», 300.

²⁹¹ Van Houts, *Memory and Gender*, 25; Patrick J. Geary, *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millennium* (Princeton: Princeton University Press, 1994), 72.

²⁹² Sal 78:3

²⁹³ Adam, *History*, 2.12. s. 60.

²⁹⁴ Rosik, *The Slavic Religion*, 259–60.

²⁹⁵ Adam, *History*, Prolog s. 4–5; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44.

²⁹⁶ Jezierski, «Risk Societies», 158.

²⁹⁷ Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 109–10.

²⁹⁸ Rosik, *The Slavic Religion*, 199–200; Bartusik, Biskup, og Morawiec, «Introduction», 5.

²⁹⁹ Adam, *History*, 3.2. s. 117.

have heard him say many times ...»³⁰⁰ om Vicelinus. I visse tilfeller der Adam og Helmold gir uttrykk for deres bekjentskap med de ulike biskopene, spiller det visuelle aspektet en rolle på lik linje med det muntlige; for eksempel når Adam påpeker at han så hva Adalbert foretok seg på et daglig basis,³⁰¹ eller når Helmold forteller om sin reiseberetning med Gerold.³⁰²

I tillegg til personlig vitnesbyrd, kunne forfatterne også påpeke at informantene deres var øyevitner. På samme måte som Adam kunne anbefale leserne å oppsøke en spesifikk tekst for å lære mer om et gitt tema, kunne han også anbefale dem å oppsøke de folkene han mente hadde erfaring eller kunnskap om et gitt saksforhold.³⁰³ Dette skjer blant annet i kapitlene 25 og 32 i bok 4, der Adam under sine beskrivelser av geografi og folk i Norden og slaviske land, og til slutt foreslår for leseren å snakke med de som hadde erfart disse stedene selv.³⁰⁴ På lik linje med Adam, bruker Helmold også denne formuleringen der han vil korte ned sitt narrativ. Etter å ha fortalt om livet til prosten Thietmar, som var en nær medarbeider med Vicelinus mens de studerte teologi sammen i Frankrike, påpeker Helmold at de geistlige ved Bremerkirken skulle kunne si mer om Thietmars liv etter at Vicelinus forlot Bremen for å misjonere i Slavia. Perioden mellom dette tidspunktet og da Thietmar omsider sluttet seg til klosteret i Faldera rundt 1142–43, var kanskje ikke like godt kjent for Helmold; men på en annen side antyder Helmold at han visste noe med påstanden om at Bremerkirken skal ha uttrykt et viss savn etter Thietmars overgang til Faldera.³⁰⁵ Uansett vitner det om en bevissthet om forholdet mellom miljøer og hvordan ulike momenter blir minnet i hver av disse miljøene og nettverkene. Siden Helmold var godt kjent med sine egne institusjonelle minner,³⁰⁶ var det nok naturlig for ham å henvise sine lesere til kannikene ved Bremerkirken for detaljer om Thietmars tid der.

3.1.1.1 *Prioriteringer mellom øyevitner, skriftlige kilder og muntlige tradisjoner*

Neste spørsmål er i så fall hvorvidt Adam og Helmold gir uttrykk for at de prioriterte visse informasjonskilder fremfor andre. Helmolds bemerkning om eget vitnesbyrd i prologen sin er trolig noe han vil påpeke av hensyn til troverdigheten som ofte blir tildelt øyevitner i middelaldersk historieskrivning.³⁰⁷ Utover det, fremgår det ikke av prologen hans at han

³⁰⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42. s. 140.

³⁰¹ Adam, *History*, 3.2. s. 116, 3.77. s. 183; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 109–10.

³⁰² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84. s. 218–20.

³⁰³ Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 112.

³⁰⁴ Adam, *History*, 4.25. s. 207, 4.32. s. 213.

³⁰⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.73. s. 198.

³⁰⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41–42. s. 139–140.

³⁰⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44; Van Houts, *Memory and Gender*, 20–21, 37–38.

nedvurderte muntlige kilder ut i fra et ideal om personlig vitnesbyrd. Riktig nok, formulerer Helmold en slags lignelse mellom skriften som et lys.

In the dark haze of this world everything would be hidden if the light of letters failed. Blameworthy, therefore, is the arrogance of the moderns who, though they behold now as of old many things proceeding from the depths of the judgments of God, have closed up the veins of their eloquence and turned away to the wanton vanities of this life.³⁰⁸

På den ene siden, kan det hende at Helmolds bemerkning reflekterer et syn på skriftlig behandling av hendelser i samtiden som nødvendig for at beretningene skulle utvise troverdighet. På den andre siden er Helmolds klage på vegne av sine samtidige også et utbredt topos og sier ikke nødvendigvis noe om hvilke forutsetninger for autoritet Helmold selv la vekt på.³⁰⁹ I den forstand er det mer sannsynlig at formuleringen reflekterer Helmolds eget motiv om å hedre bispedømmet Lübeck gjennom sin egen historieskrivning.³¹⁰

Som nevnt over kan informantenes nærhet til hendelsene de beskriver ha vært avgjørende for hvor stor grad av troverdighet historieskriverne tilskrev dem, hvilket er hvorfor øyevitner ble foretrukket, fremfor tradisjoner om hendelser lenge før forfatterens samtid.³¹¹ Adam forteller derimot gjerne om hendelser fra lenge før hans egen tid.³¹² Spørsmålet er i så fall hvor vidt Adam anså slik informasjon som troverdig. Adam sier for eksempel tidlig i prologen sin at han både hadde lest og hørt detaljer om Bremerkirkens fortid, men like etterpå skriver han:

Since what was done is not remembered and the history of the prelates of this place has not been recorded in writing, someone may perhaps contend that they had in their days either not done anything worth recalling or that, if some of them did, they had lacked writers by whose diligence the facts might have been transmitted to posterity.³¹³

Adam mener naturligvis ikke med dette at det ikke fantes informasjon, siden han rett før dette sitatet erkjenner å ha både lest og hørt om det i ulike sammenhenger.³¹⁴ To aspekter kan muligens pekes på med Adams formulering. På den ene siden er det mulig at Adam adresserer et hensyn til troverdighet knyttet til historieskrivingen som sjanger. I *Etymologies* sier Isidor av Sevilla at et historieverk kan forstås som et slags monument (*monumentum*) til minne om

³⁰⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

³⁰⁹ Ernst Robert Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, overs. Willard R. Trask (Princeton: Princeton University Press, 1990), 95, 98, 165–66; Rosik, *The Slavic Religion*, 262.

³¹⁰ Rosik, *The Slavic Religion*, 260–61.

³¹¹ Van Houts, *Memory and Gender*, 37–38.

³¹² Lund, «Adam af Bremen», 6.

³¹³ Adam, *History*, Prolog, s. 3.

³¹⁴ Adam, *History*, Prolog, s. 3.

fortiden, slik at historieskrivningen antar funksjonen som en form for minnesmerking. Samtidig påpeker Isidor at siden han anså øyevitneskildringer som mer troverdig enn muntlige, var det bare øyevitner selv som skrev historie.³¹⁵ I forordet til Einhards *Vita Karoli Magni*, som Adam forøvrig var godt kjent med, ser Einhard ut til å underbygge det samme hensynet med bemerkningen om at han selv var best egnet til å beskrive de begivenhetene han selv erfarte og var fortrolig med.³¹⁶ Selv om Adam hadde tilgang på både muntlige og skriftlige kilder, omtaler han de skriftlige kildene som sporadiske, som nevnt over. I den forstand kan det virke som dette hensynet informerer Adams redegjørelse i sitatet over. På den andre siden, kan det også tenkes at Adams redegjørelse samsvarer noe tematisk med andre steder i prologen, der han forsøker å imøtekomme potensiell kritikk han regnet med å få. Adam inkluderer jo også en slags typologisk klage på vegne av samtiden, når han skriver at han regner med å bli kritisert for sitt forfatterskap.³¹⁷ Gitt disse formuleringenes typologiske art, må de ses opp mot måten forfatterne praktiserer sin kildebruk i hovedtekstene.

En mulig indikasjon på Adam og Helmolds prioriteringer kan muligens finnes i måten de behandler informasjon av forskjellig opphav. Av og til sammenlikner Adam sine skriftlige og muntlige kilder for å understreke at de underbygget hverandre, hvilket han gjorde for å gi beretningen mer troverdighet. Et godt eksempel er kapittel 61 i første bok, der Adam henviser til Svein Estridsson om at kongen Ring og hans sønner Erik og Emund regjerte i Sverige da erkebiskop Unni misjonerte der på 930-tallet. Deretter sier Adam at danskekongen skal ha nevnt tre andre konger som også blir nevnt i *Vita Anskarii*, nemlig Anund, Björn og Olaf som skal ha regjert før Ring.³¹⁸ Adam henviser også til *Vita Anskarii* med bemerkningen om at Kurland trolig blir kalt for *Chori* av Rimbart. Utover denne referansen, antyder Adam at han for det meste lærte om Kurland fra muntlig hold. Blant annet skriver han at Svein fortalte om en gang han overtalte en handelsmann til å bygge en kirke der.³¹⁹ I begge disse tilfellene er nok Adams formål å vekke tiltro til sine beretninger ved å understreke at elementer ved dem også forekommer i skriftlige kilder.

³¹⁵ Isidore, *Etymologies*, 1.41.1–2. s. 67.

³¹⁶ Einhard, *The Life of Charlemagne*, Forord s. 15–16.

³¹⁷ Adam, *History*, Prolog s. 4.

³¹⁸ Adam, *History*, 1.61. s. 52; Rimbart, *Anskar, the apostle of the North. 801-865: translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbart, his fellow missionary and successor*, overs. Charles H. Robinson (London: SPCK, 1921), kap. 11 s. 48, kap. 19 s. 65, kap. 26 s. 89, kap. 30 s. 97.

³¹⁹ Adam, *History*, 4.16. s. 197-198; Rimbart, *Anskar*, 30. s. 97.

Utover skriftlige kilder, var øyevitneskildringer som nevnt også høyt aktet som troverdig informasjon. Helmold som gir en lang og detaljert beskrivelse av sin misjonsreise med Gerold i 1156, var utvilsomt klar over autoriteten som slikt vitnesbyrd hadde i hans samtid. Derfor er det interessant at Helmold bruker sin egen opplevelse som bekreftelse for ryktene (*fama vulgante*) han hadde hørt tidligere om slavernes gjestfrihet.³²⁰ Som jeg var inne på i kapittel 2 over, var slike beskrivelser av gjestfrihet blant hedenske folk et tilbakevende motiv i både Adam og Helmolds krøniker.³²¹ I Adams tilfelle er det ikke utenkelig at dette var delvis ment for å oppmuntre til misjonering, gitt hans oppfordrende appell til Liemar om å følge i sine forløperes fotspor.³²² Samtidig er det blitt argumentert for at Helmolds beskrivelser også kan reflektere erfaringer med den politiske kulturen tilknyttet vetsskap og gjestfrihet. Dette virker ikke usannsynlig når Helmold tydeligvis tilskriver denne informasjonen til et utbredt ordspråk.³²³

For mitt formål her er det uansett mer interessant at Helmold ser ut til å sette en distinksjon mellom det andre hadde sagt på forhånd, og det han selv fikk oppleve, hvilket i dette tilfelle muligens kan antyde at Helmold utviste visse forventinger til ulike kilders troverdighet. Helmold betviler ikke muntlige kilder, siden han viser til slike tradisjoner selv, men han benytter sin egen erfaring for å kvalifisere tidligere rapporter i dette tilfelle. Helmold følger her altså opp det han skrev i prologen, ved at han påpeker hvor han lente seg på egne erfaringer, muntlige tradisjoner eller begge deler.³²⁴

3.1.1.2 Prioriteringer mellom samtidig vitnesbyrd og eldre tradisjoner

Tidsaspektet har også vært foreslått som en vesentlig faktor på hvordan kronikører bedømmer forskjellige muntlige tradisjoner. Van Houts har pekt på et potensielt mønster blant mange historieskrivere at de oftest anser muntlige kilder innenfor en tidsramme av hundre år før skrivende stund som mest pålitelig, mens eldre beretninger derimot forekommer ofte mer tvilsom. Naturligvis kan ikke dette anses som en fast regel, men på en annen side er det ikke unaturlig at mer samtidig informasjon ofte blir foretrukket.³²⁵ Helmold hadde som nevnt også flest skriftlige kilder for de tidligere periodene han behandler i *Slaverkrøniken*.³²⁶ Samtidig skrev Helmold mye om hendelser som foregikk tett på hans egne omgivelser og innenfor et miljø han var godt kjent med. Der Helmold innleder sin beretning om Vicelinus, skriver han

³²⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83. s. 218; Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.83. s. 158.

³²¹ Modzelewski, *Barbarian Europe*, 34–35; Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 140–41.

³²² Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 172–73.

³²³ Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 140–41.

³²⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44, 1.83. s. 218.

³²⁵ Van Houts, *Memory and Gender*, 28, 36–37.

³²⁶ Rosik, *The Slavic Religion*, 258–59.

blant annet: «Many, indeed, are still alive who know who this man was. ... That this knowledge may not be hidden from posterity I think an account of him should be introduced into this narrative. ...».³²⁷ Den anonyme kanniken i Faldera nevnt i kapittel 2 over, og som jeg kommer tilbake til under, var tydeligvis et slikt eksempel. Sett i lys av disse bemerkningene, kan jo den innledende henvisningen til «eldre menn» også virke treffende for det han skriver i hovedteksten. I tillegg kan en se med både Adam og Helmold at de hadde betraktelig flere skriftlige kilder å vise til for de tidligere periodene de behandler, mens de har tilsynelatende stadig færre jo nærmere de behandler sine egne samtider.³²⁸ De fleste referansene Helmold gjør til rykter eller andre beretninger sirkulert i offentligheten, omhandler hendelser i hans egen samtid. Ta for eksempel ryktene om holsteinerne eller beskrivelsen av et angivelig slavemarked i Mecklenburg som Helmold hadde hørt fortalt.³²⁹ Et mulig unntak er fortellingen om opphavet til kulten tilegnet den slaviske guden Svantowit, som jeg nevnte over.³³⁰ Dessuten ser en med Adam at han tydelig henviser til muntlig tradisjon for hendelser mot slutten av 800- og tidlig 900-tallet der han redegjør for Sveins danske tronrekke på denne tiden; men samtidig virker det som Adam kaster tvil over noen av detaljene i denne tronrekken med bemerkningen om at det var uvisst hvor mange av kongene som regjerte samtidig eller ei.³³¹

3.1.2 Rykter og vandrehistorier

Spørsmålet er i så fall hvorvidt Adam og Helmold hvordan Adam og Helmold bedømmer informasjonen fra mange av de mer ubestemmelige tilfellene, for eksempel rykter og vandrehistorier. Som Van Houts nevner, blir rykter ofte omtalt som *fama*, og henvist til med formuleringer som *fama est* eller *fama refert*. I følge Van Houts, er det som ofte skiller informanternes beretninger fra rykter at kronikørene med førstnevnte gjerne illustrerer en slags forbindelse mellom informasjonen og informantene, slik eksemplene over gjør, mens rykter ikke blir like utførlig redegjort for på samme måte.³³² De svært så ulike beskrivelsene Adam gir av Olav Haraldssons død, blir for eksempel betegnet som «... fama volante ...»,³³³ eller «... fleeting reports ...»,³³⁴ som er en formulering Adam låner fra Vergils *Æneiden*,³³⁵ Det samme

³²⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41. s. 139.

³²⁸ Rosik, *The Slavic Religion*, 200–201, 259.

³²⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63. s. 178, 2.109. s. 278.

³³⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 2.108. s. 276.

³³¹ Adam, *History*, 1.52. s. 47; Lund, «Adam af Bremen», 6–7.

³³² Van Houts, «Genre Aspects», 299–300.

³³³ Adam, *Gesta*, 2.60. s. 120.

³³⁴ Adam, *History*, 2.60. s. 96.

³³⁵ Virgil, «Aeneid», 7.392. s. 30.

gjør som nevnt Helmold med formuleringen «Tenuis autem fama ...»,³³⁶ eller «A vague report ...»³³⁷ der han forteller om opphavsmytten til den slaviske guden Svantowit. Følgelig må en være var på at disse eksemplene også er preget av de litterære lånene de er formulert med. Når det er sagt, later det uansett til å være stor variasjon mellom middelalderske forfattere over hvorvidt de drøfter troverdigheten til ryktene de omtaler, eller ikke.³³⁸ I både Adam og Helmolds tekster finner en eksempler på begge deler. I eksempelet til Adam over, lander han faktisk på en beretning han bedømmer som en mer pålitelig beskrivelse av Olav den helliges død. Adam mente det var mest sannsynlig at han ble drept til fordel for Knut den mektige, siden de utgjorde krigende parter.³³⁹ I tillegg er de interessante sett opp mot eksempler som ikke er formulert med et litterært lån. I et eksempel fra Helmold som jeg nevnte over, sammenlikner han som nevnt sin egen erfaring med rykter han hadde hørt. I samme eksempel påpeker Helmold også at det var et populært utsagn.³⁴⁰ Som Van Houts påpeker, kan det virke som kronikører anså slike uttalelser som mer troverdig jo flere personer som formidlet dem.³⁴¹ Det samme gjør Helmold også med utsagnet om holsteinerne under Niklots inntog i Wagrien i 1147, som han sier en kunne høre fra alle og en hver.³⁴² Både Adam og Helmold ser altså ut til å kunne bedømme visse rykter som troverdige og akseptable kilder i deres krøniker, men på lik linje med andre historieskrivere varierte det også mellom enkelttilfeller hvor mye de drøftet eller underbygget et gitt rykte.

Vandrehistorier eller linkene beretninger som kronikører ofte anser som mer suspekter blir derimot gjerne kalt for *fabula*. Faktisk bruker Isidor dette ordet som det motsatte av *historia*.³⁴³ En annen tysk forfatter, Frutolf av Michelsberg, som skrev mellom Adam og Helmold, blir ofte pekt på som et eksempel for hans kritikk av fabler og sanger som feilaktige omtaler Atilla, Theodorik og Ermanarik i samme tidsrom.³⁴⁴ Samtidig kan en se i en av fortsettelsene til Frutolfs krønike en referanse til sanger om stamtreet til greven Boto, uten noen tydelig

³³⁶ Helmold, *Chronica Slavorum*, 2.108. s. 212; Virgil, «Aeneid», 7.646. s. 46.

³³⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 2.108. s. 276.

³³⁸ Van Houts, *Memory and Gender*, 29–31.

³³⁹ Adam, *History*, 2.61. s. 97; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 128–29.

³⁴⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83. s. 218; Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.83. s. 158; Jezierski, «Convivium in terra horrois», 139–40.

³⁴¹ Van Houts, «Genre Aspects», 300.

³⁴² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63. s. 178.

³⁴³ Isidore, *Etymologies*, 1.40.1. s. 66, 1.44.5. s. 67.

³⁴⁴ Green, *Medieval Listening and Reading*, 243; Van Houts, «Genre Aspects», 306; Matthew Innes, «Teutons or Trojans? The Carolingians and the Germanic past», i *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*, red. Yitzhak Hen og Matthew Innes (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 245.

antydning til tvil om innholdet der.³⁴⁵ I Adams tekst finner en eksempler som muligens kan sies å reflektere begge disse holdningene.

På den ene siden ser en i kapittel 39 og 62 i tredje bok hvordan Adam bruker henholdsvis ordene *fabulis* og *fabulas* åpenbart i en negativ betydning, mens han forteller om hvordan Adalbert hadde for vane å bli underholdt av slike fabler i fritiden.³⁴⁶ I kapittel 62 alluderer Adam også til *Paulus andre brev til Timoteus*,³⁴⁷ med formuleringen «... he turned away from hearing the truth to fables. ...».³⁴⁸ Når det er sagt, er det viktig å påpeke at Adam ikke egentlig kommenterer innholdet i noen av disse fablene, siden han ikke bruker dem som kilder. Hans moraliserende bemerkninger er ment som kritikk av det han anså som Adalberts noe utsvevende levevis.

På den andre siden, virker det som Adam omtaler fabler på en annen måte i andre bok, kapittel 43. Etter å ha beskrevet det slaviske opprøret i 983, forteller Adam om en martyrbetretning vedrørende en rekke prester som ble torturert og drept under disse turbulente begivenhetene. For denne spesifikke hendelsen referer Adam til Svein Estridsson, men like etterpå skriver han: «Many deeds of this kind, which for lack of written records are now regarded as fables, are remembered as having been done at this time in the several provinces of the slavs».³⁴⁹ Adams formulering er interessant siden han her åpenbart knytter begrepet fabel til fortellingenes muntlige aspekt, samtidig som han selv utviser en tydelig interesse for disse martyrbetretningene. Rett etterpå sier Adam nemlig hvordan danskekongen angivelig avbrøt ham midt i utspørringen, med bemerkningen om at det var alt for mange slike martyrbetretninger å ta av.³⁵⁰

Når en tar disse eksemplene i betraktning, kan en muligens se hvordan nærhet mellom informant og hendelse, enten som øyevitner på stedet, eller som informasjon om hendelser nær forfatteren i tid, spilte en viss rolle for Adam og Helmold. Samtidig var det åpenbart ikke det eneste hensynet forfatterne tok i det de valgte kildene sine eller bedømmer deres troverdighet. Andre forhold som sosial status eller informantens tilhørighet spilte nok også en rolle.

³⁴⁵ T. J. H. McCarthy, overs., «The 1106 Continuation of Frutolf's Chronicle (1096-1106)», i *Chronicles of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and his continuators*, red. T. J. H. McCarthy (Manchester: Manchester University Press, 2014), år 1104 s. 175.

³⁴⁶ Adam, *Gesta*, 3.39. s. 182–83, 3.62. s. 207; Adam, *History*, 3.39. s. 146–47, 3.62. s. 169.

³⁴⁷ 2 Tim 4:4.

³⁴⁸ Adam, *History*, 3.62. s. 168–69.

³⁴⁹ Adam, *History*, 2.43. s. 84–85.

³⁵⁰ Adam, *History*, 2.43. s. 85.

3.2 Sosial status og tilhørighet

Så langt i dette kapittelet har jeg sett på hvordan Adam og Helmold behandlet muntlige informasjon ut i fra forholdet mellom informantene og hendelsene beskrevet. Dette er viktig siden det kan gi innblikk i hvilke hensyn forfatterne arbeidet ut i fra, uavhengig av hvilke ytterligere motiver eller agendaer de hadde for å skrive. Som nevnt i innledningskapittelet er det ikke mange av disse muntlige beretningene som kan kontrolleres, hvilket er hvorfor det er spesielt interessant å se på hva slags tilnærminger de hadde til bruken av slike muntlige kilder.³⁵¹ Øyevitneskildringer og nærhet i tid og sted var ikke det eneste historieskriverne tok med i betraktning når de vurderte sine muntlige kilder. Kronikører kunne for eksempel henviser til en eller flere informanter de anså som for eksempel troverdige (*fidelis*), uten å redegjøre ytterligere for hvordan vedkommende hadde kunnskapen i utgangspunktet.³⁵² Betegnelser som *fidissimus* og *veracissimus* var egenskaper Adam tilskrev sin kongelige informant Svein Estridsson.³⁵³ Her vil jeg derfor undersøke hvorvidt faktorer som sosial status og tilhørighet spilte en rolle for Adam og Helmold.

Med sosial status, mener jeg ulike posisjoner i samfunnet, som for eksempel kongelig, adelig, geistlig eller informanter av eventuelle næringsvirksomheter som handelsmenn. Av de to forfatterne er Adam naturligvis særegen med den kongelige informanten Svein.³⁵⁴ Helmold var som nevnt gjest hos den obodrittiske fyrsten Pribislav under sin reise med Gerold, og inkluderte blant annet en offentlig diskurs mellom de to i Lübeck i 1156.³⁵⁵ Foruten Pribislav, og kanskje den slaviske stormannen Thessemar, var Helmolds identifiserbare informanter for det meste geistlige.³⁵⁶ I tillegg til Sveins kongelige status er danskekongen også særegen i det store omfanget av informasjon han blir tilskrevet, og den tilbakevendende rollen han har i alle av Adams fire bøker. Karakteristisk for flere av disse referansene er som nevnt de rosende beskrivelsene av Sveins kunnskap.³⁵⁷ En liknende redegjørelse kan finnes for Adalbert i kapittel 2 i tredje bok.³⁵⁸ Adam og Helmold har ellers til felles at de begge viser til både geistlige informanter og rykter sirkulert i nærområdene deres.³⁵⁹ Hvis en altså ser på de muntlige kildene til Adam og Helmold, finner en altså et vidt spekter, fra spesifikke personer, geistlige og

³⁵¹ Morawiec, «Sven Estridsen», 61; Lund, «Adam af Bremen», 1.

³⁵² Van Houts, «Genre Aspects», 298–300.

³⁵³ Lund, «Adam af Bremen», 2.

³⁵⁴ Lund, «Adam af Bremen», 2; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 113.

³⁵⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83. s. 218, 1.84. s. 220; Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe», 537, 541.

³⁵⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84. s. 220; Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe», 529–30.

³⁵⁷ Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 113–14.

³⁵⁸ Adam, *History*, 3.2. s. 115–116.

³⁵⁹ Barnwell, «Fragmented identities», 217; Jezierski, «Convivium in terra horroris», 140.

sekulære i gjerne mektige eller betydningsfulle posisjoner, til anonyme informanter som gjerne er tilknyttet Adam og Helmolds geistlige institusjoner, og ytterligere til rykter av varierende eller ubestemmelig utbredelse og opphav.

Med tilhørighet, sikter jeg til institusjonene Adam og Helmold identifiserte seg med. Som en kan se med informanter som Adalbert, Vicelinus og Gerold, kan deres posisjoner som geistlige, gå hånd i hånd med deres tilhørighet til forfatternes institusjoner.³⁶⁰ Forfatternes institusjonelle identitet var åpenbart et sentralt hensyn i beretningene de ville fortelle, gitt deres motiv om å hedre institusjonene med tekstene de skrev.

3.2.1 Sosial status versus personlige egenskaper

Selv om Svein Estridsson som nevnt er noe særegen sammenliknet med de andre informantene som de to forfatterne navngir, har Daniel Föller påpekt at utdanning og personlige egenskaper som skrivekyndighet var av interesse for forfattere som Adam.³⁶¹ Med både Adalbert og Svein, understreket nemlig Adam deres kunnskap og belesthet for å underbygge deres autoritet og troverdighet.³⁶² Helmold kunne også påpeke slike egenskaper, slik han gjør med Vicelinus som han sier studerte teologi i Frankrike under Anselm av Laon.³⁶³ Den personlige beretningen Vicelinus fortalte Helmold under flere anledninger, handlet som nevnt om en episode under hans skolegang.³⁶⁴ Forskjellen mellom disse eksemplene derimot, er at mens Helmold først og fremst ser ut til å bringe opp denne beretningen for å fremheve sin biskop Vicelinus lærdhet, kunne Adam også påpeke at informasjonen han fikk fra Adalbert var informasjon erkebiskopen hadde tilgjengelig i skriftlige nedtegnelser. Föller har for eksempel påpekt at Adams bruk av ordet *recitare* i tilfelle med noen av Sveins beretninger, kanskje var ment å antyde at danskekongen gjenfortalte noe som sto skrevet.³⁶⁵ Dette kan i så fall sammenliknes med måten Adams sier at Adalbert fortalte ofte til de andre kannikene om det han hadde lest.³⁶⁶ I sistnevnte tilfelle, kan en muligens se hvordan henvisning til utdanning og skriftlærdhet var ment å underbygge Adalberts troverdighet som informant, siden Adam ser ut til å henvise til informasjon Adalbert hadde skriftlig tilgjengelig. Samtidig er det tydelig at Adam og Helmold gjør det også for å hedre Adalbert og Vicelinus ved å vise til deres egenskaper og kunnskap.

³⁶⁰ Van Houts, «Genre Aspects», 300.

³⁶¹ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 113–14.

³⁶² Adam, *History*, 3.2 s. 115-116, 3.54 s. 160.

³⁶³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.45 s. 145.

³⁶⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42 s. 140.

³⁶⁵ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 114; Adam, *History*, 4.16 s. 198; Adam, *Gesta*, 4.16 s. 244.

³⁶⁶ Adam, *History*, 3.2 s. 115-116.

I tillegg må en også ta med i betraktning de tilfellene der Adam og Helmold verken sier noe om informantenes status eller hva slags forhold de hadde til hendelsene fortalt om. I kapittel 66 i første bok, der Helmold forteller om mirakelet med kornlageret utført av prosten Thietmar, sier han: «We were told by most trustworthy persons. ...».³⁶⁷ Helmold legger ekstra trykk på informantenes troverdighet med superlativet *fidissimis*,³⁶⁸ slik Adam som nevnt gjør med Svein Estridsson; men siden han verken identifiserer vedkommende, eller forteller hvordan de kjente til informasjonen, er det ikke lett å peke på hva slags forutsetninger for troverdighet han baserer seg på i dette tilfellet. Den eneste redegjørelsen Helmold gir, var hans egen overbevisning om at fromme menn av hans egen samtid også ville være i stand til å utføre mirakler.³⁶⁹ Föller har argumentert for at Adam i enkelte tilfeller også forsøkte å underbygge troverdighet ved å vise til informanternes fromhet.³⁷⁰ Gitt deres geistlige målgrupper, kan det jo tenkes at både Adam og Helmold appellerte til lesernes religiøse overbevisning som en form for legitimering av slike mirakelberetninger.³⁷¹ I tilfeller som beretningen om Thietmar, må en samtidig ta i betraktning prostens assosiasjon med klosteret i Faldera, som lå under bispedømmet Starigard-Oldenburg i Vicelinus tid. Både Vicelinus og Thietmar ble hedret av Helmold for deres fromhet og mirakuløse gjerninger, hvilket ikke kan ses uavhengig av hans motiv om å gjøre stas på bispedømmet Lübeck, som nemlig var overført fra Oldenburg under Gerold.³⁷² Foruten hensyn som nærhet i tid og sted, sosial status og personlige egenskaper, var hensynet til narrative forfatterne ønsket å fortelle trolig vel så viktig for utvelgingen av beretningene de inkluderte.

3.2.2 Institusjonell identitet og sosiale minner

Dette fører meg til et ytterligere aspekt som sto sentralt i Adam og Helmolds hensyn, nemlig deres institusjonelle vinklinger. Hvis en vender tilbake til Helmolds tidligere redegjørelse i prologen, der han vedgår at han bevisst utelater visse hendelser, tilsynelatende av hensyn til det som enten ham selv eller hans informanter kunne underbygge,³⁷³ kan det tenkes at det institusjonelle perspektivet var viktig i hans prioriteringer. Som det er blitt vist med en rekke forskjellige forfattere som Gregor av Tours, Notker av st. Gallen og Adam selv, var forfatters forutsetninger for å inkludere visse elementer, og ekskludere andre, som regel avhengig av

³⁶⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.66. s. 182.

³⁶⁸ Helmold, *Chronica Slavorum*, 1.66. s. 124.

³⁶⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.66. s. 182.

³⁷⁰ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 116–17.

³⁷¹ Rosik, *The Slavic Religion*, 200, 260.

³⁷² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.66 s. 182, 1.79 s. 206-208.

³⁷³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44.

funksjonen de spilte for narrative de utgjorde en del av.³⁷⁴ For eksempel skriver Helmold «I have meditated long over what work I might undertake with which to render my mother, the holy church at Lübeck, some honor for my curacy».³⁷⁵ Dette samsvarer også en god del med Adams formulering i sin egen prolog: «... I pondered long by what muniment of my endeavor I might help a mother spent of strength».³⁷⁶ Gitt deres motiver for å skrive et historieverk som hedret institusjonene deres og misjonen som ble ført opp i gjennom deres historie, er jo Adam og Helmolds kolleger, samt deres egne erfaringer, naturligvis vesentlige kilder for det narrative Helmold ville komponere.³⁷⁷ Både Adam og Helmolds tiltenkte lesere tilhørte også de geistlige institusjonene de skrev om, hvorav Adam dedikerte verket sitt til erkebiskop Liemar av Bremen, og Helmold til kannikene ved bispedømmet Lübeck.³⁷⁸ Når en også tar dette med i betraktning, kan det også tenkes at forfatterne regnet med at muntlige tradisjoner blant deres geistlige kolleger ville veie spesielt tungt for leserne deres.³⁷⁹ Dette kaster i så fall et annet lys på spørsmålet om hvorvidt middelalderske kronikører brukte muntlige kilder i henhold til visse sjangermessige hensyn, eller som talerør.³⁸⁰ Muligens er ikke disse to mulighetene gjensidig utelukkende. Å føre ned de ulike muntlige tradisjonene som utgjorde aspekter ved bispedømmenes historiske minner i et skriftlig historieverk, var for både Adam og Helmold en måte å danne et minnesmerke til heder for sine egne institusjoner.³⁸¹ Som kilder til historieskrivning, måtte disse tradisjonene kanskje likevel underbygges med autoritet, lik andre kilder.³⁸² Spørsmålet er i så fall hvilke faktorer som er mer fremtredende, den institusjonelle identiteten, eller andre hensyn?

Selv om geistlige informanter som Adalbert, Adalward den yngre, Vicelinus og Gerold kunne ha autoritet i egenskap av deres samfunnsmessige posisjoner, var de også tilknyttet forfatternes institusjoner og flere av dem attpåtil bekjente av forfatterne. I en rekke tilfeller fra bok 3 av *Gesta Hammaburgensis*, bruker Adam blant annet «vi» (*nobis*) som pronomen om hans

³⁷⁴ Walter Pohl, «Phantoms of Identity in Early Medieval Historiography», i *Creative Selection between Emending and Forming Medieval Memory*, red. Sebastian Scholz og Gerald Schwedler (Berlin: De Gruyter, 2022), 32–34; Fentress og Wickham, *Social Memory*, 145–49; Innes, «Memory, Orality and Literacy», 19–20; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 122–23.

³⁷⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

³⁷⁶ Adam, *History*, Prolog s. 3.

³⁷⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44, 1.83. s. 218; Rosik, *The Slavic Religion*, 257, 260.

³⁷⁸ Adam, *History*, Prolog s. 3; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

³⁷⁹ Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 111–12.

³⁸⁰ Menache, «Orality in Chronicles», 186–87.

³⁸¹ Goetz, «Constructing the Past», 158; Rosik, *The Slavic Religion*, 259–60.

³⁸² Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 130–31; Van Houts, «Genre Aspects», 305–8.

erfaringer sammen med sine geistlige kolleger,³⁸³ hvilket Helmold også gjør blant annet i eksempelet med beretningen om Thietmar nevnt over. Her kan en muligens se hvordan det kollektive aspektet uttrykt av forfatterne i flere av disse eksemplene vitner om betydningen av sosiale minner i flere av Adam og Helmolds muntlige tradisjoner. Föller har for eksempel allerede poengtert hvordan Adam uttrykker en viss varsomhet for hvordan de andre kannikene ville motta hans kritikk mot forsømmelsen av kirkens veldedighetsarbeid under Adalberts tid.³⁸⁴ Helmold ser også ut til å utøve en liknende form for diskresjon med noen av hans informanter. For eksempel når Helmold forteller om en visjon som en av hans geistlige kolleger hevdet å ha av Vicelinus etter sistnevntes død, holder han tilbake navnet til vedkommende med følgende forklaring: «What shall I say about one well known to us whose name I suppress? For I am of the opinion that since he still lives and dwells at Faldera he desires not to be known».³⁸⁵ Selv om Helmold her identifiserer beretningen med et enkeltindivids personlige erfaring, er det ikke åpenbart for meg at hensyn til øyevitneskildringer er den avgjørende faktoren for Helmolds inkludering av denne beretningen.³⁸⁶ Mer sannsynlig virker det at den inkluderes for dets spesifikke relevans for den institusjonen Helmold skrev for og ønsket å hedre, lik beretningen om Thietmar nevnt over. Helmolds formulering kan muligens forstås som at han ønsker å understreke informantens autoritet ved å nevne at både ham og leserne kjenner vedkommende, samtidig som han vil anonymisere denne informanten. Som jeg derimot påpekte i kapittel 2 over, gir ikke Helmold en eksplisitt redegjørelse for hvordan han spesifikt kjente til informasjonen, utenom bemerkningen at han kjente personen det angikk. Det er likevel interessant å ta med i betraktning når en sammenlikner det med mer eksplisitte eksempler fra Adam.

Helmolds beretninger om Starigard-Oldenburgs geistlige, kan nemlig sammenliknes med Adams beretninger om erkebiskopene Hoger, Reginward og Unni som han sier det var lite å finne skriftlige kilder om, men som Adam sier han stadig lente seg på diverse geistlige tradisjoner for informasjon om.³⁸⁷ Adam går riktig ikke her i noen flere detaljer om opphavet til disse beretningene, men han sier tydelig at han ikke fant stort skrevet ned i tekstene hans hadde kjente. For eksempel skriver han følgende med referanse til en tradisjon om Unni:

³⁸³ Adam, *Gesta*, 3.2. s. 145; Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 111.

³⁸⁴ Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 123; Adam, *History*, 3.57. s. 165.

³⁸⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.79. s. 206.

³⁸⁶ Fentress og Wickham, *Social Memory*, 145–46.

³⁸⁷ Adam, *History*, 1.51 s. 46, 1.53–54 s. 48–49.

«Memoriae traditum est a fratribus. ...».³⁸⁸ Til forskjell fra de overnevnte beretningene om Vicelinus og Thietmar, som Helmold tilskriver sin egen samtid, forteller Adam om hendelser vedrørende Hoger og Reginward lenge før hans egen samtid. Alle disse beretningene hadde nok derimot relevans for Adam og Helmold i egenskap av å være sosiale minner i hver av forfatternes geistlige miljøer.

For å illustrere dette poenger ytterligere kan en vende tilbake til Helmolds formulering i slutten av kapittel 41,³⁸⁹ der han sier: «Many, indeed, are still alive who know who this man was. ...That this knowledge may not be hidden from posterity I think an account of him should be introduced into this narrative ...».³⁹⁰ Merk hvordan denne formuleringen skiller seg vesentlig fra redegjørelsen Helmold gir tidligere i kapittel 40, der han omsider omtaler konflikten mellom Henrik V og paven som en digresjon fra det overordnede narrative i *Slaverkrøniken*. Deretter overlater han til leseren selv å oppsøke Ekkehard av Auras *Verdenskrøniken*, dersom de ville lære mer om dette temaet.³⁹¹ For det første er det tydelig at Helmolds bemerkning om Vicelinus oppvekst i kapittel 42, som han sier Vicelinus selv fortalte ham flere ganger, gir uttrykk for en mer personlig beretning som står i stil til den mer biografiske fremstillingen som preger de neste par kapitlene.³⁹² For det andre, er det åpenbart at redegjørelsen for investiturstriden og hans beretning om Vicelinus hadde helt forskjellige formål i *Slaverkrønikens* narrativ.

De mange redegjørelsene for konger, keisere og paver som regjerte til en hver tid, som både Adam og Helmold inkluderte i sine krøniker, var nok i stor grad ment for å kontekstualisere de ulike biskopenes perioder ved bispesetet, med referanser til det som ble ansett som vesentlig begivenheter og milepæler under deres samtid.³⁹³ Helmolds behandling av disse hendelsene ser sånn sett ut til å stå i overenstemmelse med sin redegjørelse i forordet til bok 1, der han forteller at han ville hoppe over visse begivenheter, men at han ville gi spesiell oppmerksomhet til eldre menns beretninger og sitt eget vitnesbyrd.³⁹⁴ Det var med andre ord mer presserende for Helmold å føre ned kunnskapen om Vicelinus, siden hans minne var spesielt tilknyttet Helmolds egen institusjonelle identitet og miljøet han skrev for, og fordi en sentral del av målet med *Slaverkrøniken* var å hedre denne geistlige institusjonen.³⁹⁵

³⁸⁸ Adam, *Gesta*, 1.54 s. 55.

³⁸⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41–42. s. 139–40.

³⁹⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41. s. 139.

³⁹¹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.40. s. 137–38.

³⁹² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42. s. 140, 1.43. s. 142, 1.43. s. 143.

³⁹³ Adam, *History*, 1.50. s. 45; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.41. s. 138–39; Mortensen, «The Glorious Past», 67–69.

³⁹⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44.

³⁹⁵ Rosik, *The Slavic Religion*, 303–4; Jeziarski, «Risk Societies», 167.

I tillegg er misjonen til slaverne som nevnt det sentrale motivet i Helmolds narrativ, hvilket er grunnen til at han ikke ville unnlate å nevne Otto av Bambergs misjon til pommeranerne, som han også leste om i *Verdenskrøniken*.³⁹⁶ Mens Adam henviser leserne sine til Ansgars tekst om Willehad for å ikke forlenge teksten sin unødige,³⁹⁷ følte Helmold et behov for å rettferdiggjøre å nevne beretningen om misjonæren Otto på grunn av dets relevans for sitt narrativ, selv om han vedgår at en kunne lese om det annetsteds.³⁹⁸ Beretningen om Vicelinus derimot, var for Helmold enda mer behørig å skrive ned, både fordi det sto ham og hans geistlige kolleger nært i egenskap av å utgjøre en del av deres sosiale minner. Som jeg viste over, gir Helmold andre steder uttrykk for at en slags minnekultur om Vicelinus var spesielt tilknyttet klostrene i Faldera og Cuzelina slik han for eksempel gjør i kapittel 78, der han forteller at klosterbrødrene der dyrket Vicelius minne etter sin død i 1154.³⁹⁹

Som eksemplene fra Adam og Helmold over viser, brukte forfatterne naturligvis sine ulike kilder for ulike formål; men vel så viktig som forskjellen på skriftlige og muntlige kilder, om ikke mer, var hva den ulike informasjonen tilførte deres narrativer. Både Adam og Helmold kunne finne skriftlig informasjon om enkelte misjonærer som Ansgar og Otto av Bamberg,⁴⁰⁰ men som de begge også uttrykker på ulike vis i sine tekster, anså de ikke historien om misjoneringen til henholdsvis skandinavene og slaverne som utføring behandlet før dem heller.⁴⁰¹ Som for eksempel Adams bruk av Sveins tronrekke viser, ble muntlige kilder blant annet brukt for å bygge videre på de beretningene som ikke var tilstrekkelig dekket i skriftlige kilder for det formålet Adam brukte dem til.⁴⁰² Samtidig ser en med Helmold at de muntlige beretningene og hans personlige vitnesbyrde om Vicelinus og Gerold sto helt sentralt i narrative han ville komponere, og hvordan kultivering av minnene deres utgjorde en viktig del av motivet for å skrive *Slaverkrøniken* i utgangspunktet.⁴⁰³

³⁹⁶ T. J. H. McCarthy, overs., «The 1125 Continuation of Frutolf's Chronicle (1117-25)», i *Chronicles of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and his continuators*, red. T. J. H. McCarthy (Manchester: Manchester University Press, 2014), 1125 s. 282–83.

³⁹⁷ Adam, *History*, 1.13. s. 18.

³⁹⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.40. s. 138.

³⁹⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.78-79. s. 205-206.

⁴⁰⁰ Adam, *History*, 1.15. s. 20; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.40. s. 138.

⁴⁰¹ Adam, *History*, Prolog s. 3; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44, 1.41. s. 139.

⁴⁰² Adam, *History*, 1.47–48. s. 43–44.

⁴⁰³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 260–61.

3.3 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg altså sammenliknet hvordan Adam og Helmold underbygger autoriteten til sine muntlige kilder, og undersøkt hvorvidt deres behandling av disse muntlige tradisjonene reflekterer konsekvente tilnærminger til muntlig informasjon. Både Adam og Helmold erkjenner historieskrivningens funksjon som en måte å hedre institusjonene de arbeidet for, ved å understreke skriftens betydning som et middel for å videreformidle minner til ettertiden.⁴⁰⁴ Derfor har jeg først sett på hvorvidt faktorer utenom eventuelle informanternes tilhørighet til forfatterens institusjoner, som for eksempel nærhet i tid og sted spilte en rolle i deres prioriteringer og tilnærminger til muntlige kilder.

Både Adam og Helmold ser ut til å ha vært bevisst på autoriteten som øyevitner gjerne tilskrives, og adresserer denne forutsetningen på ulike måter i sine tekster. Adam uttrykker for eksempel innledningsvis en viss usikkerhet for den manglende skriftlige nedtegnelsen før hans egen tid, og understreker av og til underveis at enten ham selv eller at informanter var vitner til spesifikke forhold.⁴⁰⁵ Helmold henviste til sitt eget vitnesbyrd både innledningsvis og i hovedteksten, samtidig som han brukte eget vitnesbyrd for å bekrefte muntlige kilder fra andre informanter.⁴⁰⁶ Følgelig kan en se hvordan øyevitners autoritative status på ulike måter informerer Adam og Helmolds syn på historieskrivning og deres tilnærming til kildebruk.

I tillegg til øyevitneskildringer, er det andre forutsetninger for autoritet som de også ser ut til å ta hensyn til i hovedtekstene. Samfunnsmessig status og autoritet kan for eksempel sies å være vesentlige forutsetninger for troverdighet.⁴⁰⁷ I Adams tilfelle, er den kongelige informanten Svein Estridsson for eksempel et nok så særegent tilfelle;⁴⁰⁸ men begge hadde geistlige informanter å vise til,⁴⁰⁹ som også hadde mye autoritet. En ytterligere tilnærming Adam og Helmold bruker, er å påpeke at de hadde informasjon fra flere kilder om samme saksforhold. For eksempel kunne de påpeke at flere personer sa det samme, eller sammenlikne slike muntlige utsagn med skriftlige kilder eller personlige erfaringer.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ Adam, *History*, Prolog s. 3–4; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

⁴⁰⁵ Adam, *History*, Prolog s. 3–4, 3.2. s. 116, 3.77. s. 183, 4.25. s. 207; Föllner, «Autorität ohne Autoritäten», 109–10.

⁴⁰⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 44, 1.83–84. s. 218–20.

⁴⁰⁷ Van Houts, *Memory and Gender*, 38.

⁴⁰⁸ Adam, *History*, 3.54. s. 160; Lund, «Adam af Bremen», 2.

⁴⁰⁹ Adam, *History*, 3.2. s. 115–17; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42. s. 140.

⁴¹⁰ Adam, *History*, 1.61. s. 52, 4.16. s. 197–98; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63. s. 178, 1.66. s. 182, 1.83. s. 218; Jezierski, «Convivium in terra horrois», 139–40; Van Houts, «Genre Aspects», 300.

Følgelig kan en peke på visse utrykk for potensielle forutsetninger for troverdighet. Når det er sagt, kan ikke disse eksemplene i seg selv bevise at hensyn til øyevitneskildringer, nærhet i tid og sted, eller sosial status var mer avgjørende for deres kildebruk, enn hvilken funksjon kildene spilte for narrative forfatterne komponerte. For det første, må en ta med i betraktning at Adam og Helmold delte et kollegialt fellesskap og en institusjonell identitet med mange av disse informantene, for eksempel Adalbert og Vicelinus.⁴¹¹ For det andre, virker det ikke som at nærhet i tid og sted var det mest avgjørende når Adam og Helmold henviser til beretninger om mirakler i hver av deres geistlige institusjoner. Mens Helmolds beretninger om Vicelinus og Thietmar tilhørte hans egen samtid, fortalte Adam om hendelser under Hoger, Reginward og Unni, godt over hundre år før han skrev, uten å legge til noen tydelige forbehold ved deres troverdighet.⁴¹² Følgelig kan en også se hvordan sosiale minner spilte en vesentlig rolle i beretningenes autoritet for Adam og Helmold.⁴¹³ Som kirkehistorikere for hver av deres bispedømmer, sto disse sosiale minnene sentralt i narrative de ville formidle. Dette motivet blir som nevnt uttrykt innledningsvis av Adam og Helmold med begrunnelse de gir for å skrive, samt henvendelse de gjør til sine tiltenkte lesere, henholdsvis Liemar av Bremen og kannikene ved Lübeck.⁴¹⁴ For Adam og Helmold, dikterte dette hensynet i stor grad relevansen til mange av beretningene de fortalte, og behovet de så for å inkludere dem. Når en tar dette med i betraktning, kan en derfor muligens se hvordan bruken av muntlige kilder av hensyn til visse sjangerbestemte krav, eller som litterære midler for å støtte opp om agendaene deres, ikke nødvendigvis er gjensidig utelukkende. Dette er en mulighet jeg vil ta med videre inn i neste kapittel, der jeg vil drøfte hvorvidt både Adam og Helmold brukte muntlige kilder som talerør for deres agendaer.

⁴¹¹ Goetz, «Constructing the Past», 31; Rosik, *The Slavic Religion*, 259–62.

⁴¹² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.66 s. 182, 1.79 s. 206; Adam, *History*, 1.51 s. 46, 1.53–54 s. 48–49.

⁴¹³ Goetz, «Constructing the Past», 29–30; Rosik, *The Slavic Religion*, 262.

⁴¹⁴ Adam, *History*, Prolog s. 3; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, Forord s. 43.

4 Muntlige kilder som talerør

I dette kapittelet vil jeg undersøke den andre muligheten ved spørsmålet om hva Adam og Helmold bruker muntlige kilder for; nemlig som et litterært middel for å underbygge hver deres agendaer. Som jeg har vist i kapittel 3 over, kan en finne noen uttrykk for at de tok hensyn til visse forutsetninger for troverdighet når de henviste til sine kilder. Samtidig er det viktig å ta med i betraktning at middelaldersk historieskrivning rommet flere aspekter enn slike sjangermessige hensyn til autoritet og troverdighet. Et annet hensyn for historieskrivere var å underholde leserne med et engasjerende narrativ.⁴¹⁵ Som begrepet *gesta* antyder, ønsket forfatterne å både rose og bebreide de forskjellige karakterene de forteller om, ved å vise til deres «gjerninger».⁴¹⁶ Med det institusjonelle perspektivet Adam og Helmold skrev fra, ønsket de i tillegg å gjøre stas på de kirkelige institusjonene de selv tilhørte og anså som sine målgrupper.⁴¹⁷ Som jeg viste i forrige kapittel, var denne institusjonelle vinklingen trolig vel så viktig for kronikørenes utvelging av de muntlige tradisjonene de forteller om, som eventuelle forutsetninger for troverdighet.

Som jeg redegjorde for i innledningskapittelet, kan ideen om et kontinuum forklare hvordan det muntlige og skriftlige kunne ha en gjensidig innvirkning på hverandre under middelalderen. Muntlig kommunikasjon var ellers den vanligste på tvers av alle samfunnslag, hvilket er hvorfor muntlig tradisjoner ikke nødvendigvis ble marginalisert; men på en annen side kunne angivelig muntlige tradisjoner også bli farget av topos og andre konsepter fra litterære tradisjoner. Når en også tar sosiale minner med i betraktning, kan forfatternes institusjonelle identiteter belyse deres motiver for å inkludere visse tradisjoner og ignorere andre, uavhengig av hvorvidt de hadde et skriftlig eller muntlig opphav.⁴¹⁸

I dette kapittelet kommer jeg derfor til å undersøke nærmere hvorvidt innholdet i noen av de muntlige beretningene sammenfaller eller understøtter forfatternes agendaer eller mål på en tendensiøs eller partisk måte. Sophia Menache har som nevnt påpekt at muntlige settinger som taler og samtaler mellom personer ble inkludert av forfattere for flere grunner, som å vekke følelser, appellere til fordommer og for å utfylle narrative med et variert sett av stilistiske

⁴¹⁵ Mortensen, «The Glorious Past», 67–68.

⁴¹⁶ Alheydis Plassmann, «Corrupted by Power - Bishops in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*», i *Historical and Intellectual Culture in the Long Twelfth Century: The Scandinavian Connection*, red. Mia Münster-Swendsen, Thomas K. Heebøll-Holm, og Sigbjørn Olsen Sønnesyn, Durham medieval and Renaissance monographs and essays 5 (Durham: Institute of Medieval and Early Modern Studies, 2016), 54–55; Goetz, «Constructing the Past», 30–33.

⁴¹⁷ Goetz, «Constructing the Past», 29; Rosik, *The Slavic Religion*, 260.

⁴¹⁸ Innes, «Memory, Orality and Literacy», 13–18, 34–36.

grep.⁴¹⁹ Dette formålet endret seg ikke nødvendigvis av at forfatteren redegjorde for informasjonens opphav med en kildehenvisning. I slike tilfeller gjorde de det kanskje for å gi ekstra tyngde til de poengene de ville gjøre; men når en tar variasjonen mellom tilfeller med og uten referanser med i betraktning, er det vanskelig å si at kronikører arbeidet ut i fra en konsekvent tilnærming til muntlige kilders troverdighet.⁴²⁰ For å undersøke om dette var tilfelle med både Adam og Helmold, vil jeg først gå nærmere inn på de historiske kontekstene de arbeidet under, og hva slags agendaer de skrev med utgangspunkt i. Deretter vil jeg undersøke hvordan de formulerer og underbygger disse agendaene i tekstene, og hvorvidt de henviser til informanter for de samme poengene som de selv formulerer med egne ord andre steder i teksten.

4.1 Kontekst og motiver

For å forstå Adam og Helmolds agendaer, må en se nærmere på tidene og stedene de ble skrevet i, og hva som motiverte dem til å skrive historiene sine i utgangspunktet. Adam skrev som nevnt sitt verk på midten av 1070-tallet, mens Adalberts tid ved bispesetet fortsatt lå friskt i minne hos Adam og trolig flere av kannikene ved Bremerkirken. Til tross for Adams noe ambivalente og selvmotsigende fremstillinger av Adalbert, er det åpenbart at den forrige erkebiskopen ikke ble husket i særlig godt lys.⁴²¹ Bremerkirken befant seg trolig i en noe prekær situasjon mot slutten av Adalberts tid, som i stor grad hadde sammenheng med visse politiske forhold mellom erkebispedømmet og andre mektige institusjoner i Tyskland. Blant annet hadde Adalbert blitt forvist fra det kongelige hoffet i 1066, etter en tid med betydelig makt som regent for den da umyndige kongen og senere keiseren Henrik IV.⁴²²

Kirkene i Skandinavia og de slaviske landene øst for Elben hadde ligget under Bremerkirkens administrative ansvar, hvilket er hvorfor Adam viet mye oppmerksomhet til disse områdene som en misjonsmark for Bremerkirkens geistlige.⁴²³ Også denne stillingen ble truet under Adalberts tid. Svein Estridsson, som Adam hevdet som sin informant, uttrykte et tydelig ønske om å få stiftet et erkebispedømme i Danmark gjennom sin korrespondanse med pavedømmet. I 1066 oppsto også et opprør blant de vestslaviske folkene, hvilket medførte at den kristne obodrittiske fyrsten Gottschalk ble avsatt og drept.⁴²⁴

⁴¹⁹ Menache, «Orality in Chronicles», 187.

⁴²⁰ Menache, «Orality in Chronicles», 184–86.

⁴²¹ Plassmann, «Corrupted by Power», 66–70.

⁴²² Gelting, «Uløste opgaver», 129; Goetz, «Constructing the Past», 39–40.

⁴²³ Scior, *Das Eigene*, 57–59; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 14–16.

⁴²⁴ Gelting, «Uløste opgaver», 129–30.

Helmolds samtid var også preget av mange komplekse hendelser og omstendigheter som potensielt kunne farge hans motiver. Som nevnt tidligere, skrev Helmold ferdig første bok av *Slaverkrøniken* en gang mellom 1167 og 1168, og den andre boken en gang mot slutten av 1172. På lik linje med Adam, legger Helmold mye stolthet i misjoneringen ført under biskopene Vicelinus og Gerold av bispedømmet Starigard-Oldenburg, som under sistnevnte ble flyttet til Lübeck i 1160.⁴²⁵ Dette bispedømmet i regionen Wagrien var derimot lite i forhold til Bremerkirken som Starigard-Oldenburg nemlig var formelt underlagt. Da Vicelinus ble utnevnt av erkebiskop Hartwig av Bremen (1148-68) i 1149, hadde Starigard-Oldenburg stått forlatt siden opprøret i 1066. Under Gerold sto kirken i Oldenburg angivelig fortsatt underfinansiert, og bosetningen Bosau, der Helmold ble prest en gang under Gerold, var trolig den rikeste eiendommen i bispedømmet på det tidspunktet.⁴²⁶ På grunn av disse omstendighetene var biskopene ofte prisgitt støtten de fikk fra mektige fyrster og adelsmenn som hertug Henrik løve av Sachsen (r. 1142–80) og greven Adolf II av Holstein.⁴²⁷ Det var for eksempel Henrik løve som fikk flyttet bispedømmet fra Oldenburg til handelsbyen Lübeck.⁴²⁸

Samtidig levde Helmold gjennom en tid da misjonering på geistliges egne initiativer ble mindre vanligere, etterhvert som den voksende korsfarerbevegelsen medførte stadig mer bruk av militærmakt i sammenheng med kristning og misjonering. I Helmolds nærområde kom dette til uttrykk med blant annet det vendiske korstoget i 1149 som Henrik løve deltok i⁴²⁹. Et ytterligere aspekt var den økende innførselen av settlere fra blant annet Flandern, Holland og Westfalen som ble tildelt land i Wagrien og områder langs Elben av sekulære adelsmenn som Adolf av Holstein, hvilket medførte spenninger mellom bosetterne og de innfødte holsteinerne og slaverne.⁴³⁰

4.1.1 Agenda og narrativ

Adam og Helmold skrev altså ikke fra nøytrale ståsteder. Adam skrev sin tekst trolig som en reaksjon til en vanskelig tid i Bremerkirkens historie. Mange historikere har påpekt at et sentralt motiv for Adam var å forsvare det administrative ansvaret til Bremerkirken overfor kirkeorganisasjonene i Nord-Europa. Adam henvendte seg eksplisitt til Liemar, som etterfulgte

⁴²⁵ Scior, *Das Eigene*, 151, 154–58; Rosik, *The Slavic Religion*, 257.

⁴²⁶ Scior, *Das Eigene*, 139; Rosik, *The Slavic Religion*, 257.

⁴²⁷ Scior, *Das Eigene*, 189.

⁴²⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.90 s. 236.

⁴²⁹ Jezierski, «Risk Societies», 158; Jezierski, «Feelings during Sieges», 260.

⁴³⁰ Scior, *Das Eigene*, 188–89; Mihai Dragnea, «Crusade and Colonization in the Wendish Territories in the Early Twelfth Century: An Analysis of the So-called Magdeburg Letter of 1108», *Medievalia* 42 (2021): 53–54, <https://doi.org/10.1353/mdi.2021.0001>.

Adalbert på bispesetet, trolig for å fremheve for den nye erkebiskopen hva den nordiske og slaviske misjonen hadde betydd for Bremerkirkens status opp i gjennom tidene.⁴³¹ Av den grunn hadde Adam ofte et negativt utsyn på andre sekulære og geistlige institusjoner som stiftet kirkeorganisasjoner og iverksatte misjoner uten Bremerkirkens tillatelse, for eksempel en rekke skandinaviske konger og de engelske prestene de innførte for å drifte disse kirkeorganisasjonene.⁴³²

Utover dette har det riktig nok også eksistert ulike tolkninger om Adams agenda, og hvor hvilke av hans samtidige aktører utenom Bremerkirken han ga sin støtte til. Henrik Janson har argumentert for at *Gesta Hammaburgensis* var ment som en anti-gregorianske kampskrift. Janson peker blant annet på at pave Gregor VII åpnet opp for muligheten til at et svensk uavhengig bispedømmet kunne opprettes i Sverige, og at Liemar var en spesielt iherdig motstander av paven og støttespiller av keiser Henrik IV.⁴³³ Janson mener en muligens derfor kan peke på Adams beskrivelse av tempelet i Uppsala som en slags polemisk fremstilling av en gregoriansk kirke i Sverige.⁴³⁴ Garipzanov påpeker riktig nok at en muligens kan betvile hvor eksplisitt Adam var med å fordømme Gregor VII og hans støttespillere, men i likhet med Janson og flere andre forfattere anser han tempelet som en litterær konstruksjon.⁴³⁵ Uavhengig av hvilke holdninger Adam personlig hadde overfor den gregorianske reformen, virker det i hvert fall tydelig at den enkelte aktør og institusjons forhold til Bremerkirken, og hvorvidt de utfordret kirkens tradisjonelle ansvar overfor Norden, ofte er bestemmende for hvorvidt de blir positivt eller negativt behandlet av Adam. Som jeg nevnte i innledningen, kommer jeg til å behandle dette som Adams agenda i denne oppgaven.⁴³⁶ Denne agendaen er også reflektert i selve fortellingen Adam bygger opp, der de tre første bøkene fungerer som det historiske fundamentet Adam lener sin fremstilling av Bremerkirkens misjon på, mens den siste boken ble inkludert for å fremstille Norden som en potensiell misjonsmark for Liemar å følge opp om.⁴³⁷

⁴³¹ Scior, *Das Eigene*, 56–58, 70; Goetz, «Constructing the Past», 20, 31–33; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 14–16, 22; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 123; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 43–44.

⁴³² Scior, *Das Eigene*, 61–62; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 118, 123–24; Gelting, «Uløste oppgaver», 130.

⁴³³ Henrik Janson, *Templum nobilissimum: Adam av Bremen, Uppsalatempel og konfliktlinjene i Europa kring år 1075* (Göteborg: Göteborgs universitet, 1998), 247–56; Janson, «Imperial politics», 17–19.

⁴³⁴ Janson, *Templum nobilissimum*, 289–91.

⁴³⁵ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 25–28; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 148; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 36–40.

⁴³⁶ Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 123, 148.

⁴³⁷ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 16–25.

På lik linje med Adam, ville Helmold hedre og gjøre stas på institusjonen han identifiserte seg med. Misjonens betydning i dette henseende kommer spesielt til uttrykk gjennom hans beretninger om biskopene Vicelinus og Gerold, som Helmold kjente personlig, og som han fremstiller som betydelige pådrivere for å kristne de vestslaviske folkene i Elbenregionen.⁴³⁸ Helmold varierte gjerne mellom å støtte og kritisere andre fyrster og institusjoner, avhengig av omstendighetene. Med for eksempel Henrik løve, kunne Helmold på den ene siden kritisere hertugens korsfarervirksomhet som opportunistisk og motivert av makt;⁴³⁹ men på den andre siden ble han roset for sin rolle i overføringen av bispesetet fra Oldenburg til den mer økonomisk bærekraftige handelsbyen Lübeck, samt tilretteleggingen som både han og Adolf av Holstein gjorde for de tyske og nederlandske settlerne.⁴⁴⁰ En tolkning er at Helmold var delt mellom et mer tradisjonelt syn på misjonering som et hovedsakelig geistlig anliggende, og de nye strømningene fra korsfarerbevegelsen, som involverte sekulære fyrster og territoriell erobring i sammenheng med kristningen av hedenske folk i Europa.⁴⁴¹ Enkelte historikere har diskutert muligheten for at den førstnevnte holdningen kanskje reflekterer mer innflytelsen fra tidligere forfattere som Adam.⁴⁴² Til forskjell fra Adam, tenderte Helmold mer mot å fremheve samarbeidet mellom geistlige og verdslige fyrster, med eksempler som Vicelinus, Gerold, Henrik løve og Adolf av Holstein.⁴⁴³ For eksempel kommer dette kanskje til uttrykk i Helmolds fortellinger om hvordan Henrik løve beordret den holsteinske greven å avstå et landområde til bispedømmet,⁴⁴⁴ og i hans forsøk på å bistå Gerold i forhandlinger med holsteinerne om betaling av tiender.⁴⁴⁵

Som Volker Scior har foreslått, kan ett av Helmolds motiv for å skrive *Slaverkrøniken*, foruten å hedre bispedømmet Lübeck, ha vært å belære geistligheten i Lübeck om at de ikke måtte gå i mot Henrik løves beslutninger vedrørende bispedømmet.⁴⁴⁶ Dette motivet ser nemlig ut til å samsvare med hvordan Helmold strukturerer sin historiske fremstilling, der biskoper som Gerold blir hedret for sitt fruktbare samarbeid med hertugen, mens hans etterfølger og bror

⁴³⁸ Scior, *Das Eigene*, 151, 154–55; Rosik, *The Slavic Religion*, 260, 303–4, 326.

⁴³⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.68 s. 187–188; Mihai Dragnea, «Divine Vengeance and Human Justice in The Wendish Crusade of 1147», *Collegium Medievale* 29 (2016): 55–56, <http://ojs.novus.no/index.php/CM/article/view/1366>.

⁴⁴⁰ Scior, *Das Eigene*, 181–83; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 14–15, 139–40.

⁴⁴¹ Jezierski, «Risk Societies», 158; Jezierski, «Feelings during Sieges», 260.

⁴⁴² Scior, *Das Eigene*, 179; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 144–48; Jezierski, «Feelings during Sieges», 269–70.

⁴⁴³ Jezierski, «Convivium in terra horrois», 172–73; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 15.

⁴⁴⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 222–23.

⁴⁴⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.92 s. 239–42.

⁴⁴⁶ Scior, *Das Eigene*, 193.

Conrad blir bebreidet for hans støtte til erkebiskopen Hartwig av Bremen i opposisjon med hertugen.⁴⁴⁷

4.2 Muntlige kilder og forfatterens agendaer

Her vil jeg se nærmere på hvordan Adam og Helmold formidlet eller ga uttrykk for sine agendaer i tekstene sine, og hvorvidt de henviser til muntlige kilder for å underbygge disse motivene. I den sammenhengen vil jeg se disse eksemplene opp mot ulike tilfeller der forfatterne ikke gir noe spesifikt belegg for liknende påstander, verken muntlige eller skriftlige. Dersom Adam og Helmold vekslet mellom å henviser og unnlater å henviser til kilder, kan det muligens indikere en mindre konsekvent tilnærming til muntlige kilder.

4.2.1 Adam av Bremen og muntlige kilder som talerør

4.2.1.1 Adam og Svein Estridsson

Gitt Svein Estridssons betydelige rolle som informant i Adams tekst, har historikere også diskutert enkelte av påstandene tilskrevet den kongelige informanten. For eksempel har mange historikere påpekt hvordan Adam behandler Svein på en svært tvetydig måte, avhengig av hvorvidt han blir brukt som kilde, eller omtalt som en karakter i narrative. I førstnevnte tilfelle, blir han som nevnt beskrevet som en kunnskapsrik og sannferdig informant. I sistnevnte tilfelle derimot, kunne han ofte bli svært negativt karakterisert, som for eksempel tyrannisk og barbarisk.⁴⁴⁸ Nylig har Jakub Morawiec argumentert for at Adam brukte både Sveins beretninger om sine forgjengere, og Sveins eget liv som eksempler på hvorfor Adam mente danskekongene måtte respektere Bremerkirken.⁴⁴⁹ Felles for kongene Adam kritiserer er at de ville danne egne kirkeorganisasjoner utenom Bremerkirkens administrasjon. Et eksempel er Svein Tjugeskjegg (r. 986–1014), som i følge Adam styrket Harald Blåtann for å forhindre kristningen av Danmark. Svein Tjugeskjegg var derimot selv kristen, og opprøret var mest sannsynlig ikke motivert av religiøse motsetninger.⁴⁵⁰

Det er spesielt to ytterligere aspekter ved denne beretningen historikere peker på som suspekter. For det første, inneholder Adams fortelling visse momenter som ser ut til å være kronologisk feilplassert, dersom en sammenlikner dem med andre kilder. Den svenske kongen Erik

⁴⁴⁷ Scior, *Das Eigene*, 166–67.

⁴⁴⁸ Lund, «Adam af Bremen», 2; Föller, «Autorität ohne Autoritäten», 113–14; Morawiec, «Sven Estridsen», 62.

⁴⁴⁹ Morawiec, «Sven Estridsen», 74–75.

⁴⁵⁰ Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 118.

Seiersæl, som i følge Adam regjerte i Danmark mens Svein var i landflyktighet, skal ha blitt vitne til et mirakel utført av den tyske presten Poppo, som gikk jernbyrd for å bevise den kristne gudens makt overfor den hedenske kongen.⁴⁵¹ Dette mirakelet blir omtalt for første gang av historieskriveren Widukind av Corvey, men i hans beretning foregår hendelsen under Harald Blåtanns tid.⁴⁵² Isteden for Poppo, gir Adam nemlig Otto I æren for å omvende Harald Blåtann, hvilket kan være en av grunnene til at han forskyver mirakelberetningen til en senere tid.⁴⁵³ Thietmar av Merseburg gjengir Widukinds beretning, der han også sier at mirakelet ble utført foran Harald Blåtann.⁴⁵⁴ Til forskjell fra disse tidligere kronikørene, sier Adam at Poppo ble sendt på oppdrag fra keiseren, og at han var biskop i Schleswig underlagt Bremerkirken. Adam henviser riktig nok ikke til Svein Estridsson for selve mirakelberetningen, men han gjør det for informasjonen om Eriks invasjon av Danmark.⁴⁵⁵ Dette er derfor viktig å bemerke, siden det illustrerer Adams omplassering av begivenheter og personer for at de skulle passe hendelsesforløpet Adam ville fremstille.⁴⁵⁶ Det er trolig at Widukinds selv oppdiktet denne beretningen, siden jernbyrd var et kristent geistlig ritual. Gitt at Harald ikke var kristen på dette tidspunktet, ville det ikke gi mening for verken ham, eller Erik for den saks skyld, å foreslå jernbyrd som en måte å bevise gudommelig inngripen.⁴⁵⁷ Begge disse beretningene er sånn sett myter fortalt av forfattere som Widukind og Adam for å forfekte hver deres forestillinger om hvordan kristendommen ble innført i Skandinavia.⁴⁵⁸

For det andre, virker Sveins landflyktighet også mistenkelig fra et narrativt perspektiv. Det fortoner seg påfallende beleilig for Adam at Svein etter sitt eksil vender tilbake til Danmark, omsider angrer og så blir kristen igjen før hans konflikt med Olav Tryggvasson.⁴⁵⁹ Av samme grunn som sin innstilling til Svein, likte ikke Adam den norske kongen for hans forhold til den engelske geistligheten. Adam uttrykker derfor den samme fordømmende holdningen mot Olav når han beskriver hans nederlag ved slaget med Svein,⁴⁶⁰ hvilket er hvorfor Sveins retur fra et fjorten år langt eksil virker nesten for passende til et narrativ der Adam tydelig ville bebreide

⁴⁵¹ Adam, *History*, 2.35 s. 78-79.

⁴⁵² Widukind, *Deeds of the Saxons*, 3.65 s. 139-140.

⁴⁵³ Adam, *History*, 2.3 s. 55-56; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 113-15; Gelting, «Uløste opgaver», 128; Michael Gelting, «Poppo's Ordeal: Courtier Bishops and the Success of Christianization at the Turn of the First Millennium», *Viking and Medieval Scandinavia* 6 (2010): 119-21, <https://doi.org/10.1484/J.VMS.1.102138>.

⁴⁵⁴ Thietmar, *Ottonian Germany*, 2.14 s. 101-102.

⁴⁵⁵ Adam, *History*, 2.30 s. 75, 2.35 s. 78.

⁴⁵⁶ Niels Lund, «Sven Estridsen's Incest and Divorce», *Viking and Medieval Scandinavia* 13 (2017): 135, <https://doi.org/10.1484/J.VMS.5.114353>.

⁴⁵⁷ Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 113.

⁴⁵⁸ Thomas Foerster, «Poppo's ordeal and the conversion of the Danes», *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 39, nr. 4 (2009): 31-34, <https://doi.org/10.1007/BF03380022>.

⁴⁵⁹ Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 30; Adam, *History*, 2.39-40 s. 81-82.

⁴⁶⁰ Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 123; Adam, *History*, 2.40 s. 82.

begge to. Det er også blitt argumentert for av Alban Gautier at Svein Estridssons beretning om Erik Seiersæl kan reflektere det danske hoffets holdninger med hvordan den svenske kongen blir karakterisert som en hedensk erobrer.⁴⁶¹ Selv om dette kan være tilfelle, bør en ta i betraktning et poeng Morawiec gjør med Adams fremstilling av sin egen informant. Svein Estridsson som selv forsøkte å etablere et eget dansk erkebispedømme, skal i følge Adam ha blitt arrestert av erkebiskop Alebrand mens han plyndret langs kysten ved Hadeln, men senere løslatt til Sveins positive overraskelse. Morawiec argumenterer for at Adams todelte beskrivelser av Svein nevnt over, må ses i sammenheng med hans fleksible og pragmatiske tilnærming til narrative han komponerte for å understøtte Bremerkirkens agenda. Først når danskekongen inngår en avtale med Adalbert i Schleswig og innleder en periode med samarbeid med Bremerkirken, blir danskekongen fremstilt i et mer positivt lys.⁴⁶² Moralen i Adams beretninger om Svein Tjugeskjegg og Svein Estridsson er essensielt den samme: nemlig at det ikke var på sin plass for disse kongene å forvalte kirkene i Skandinavia uten Bremerkirkens oversyn.⁴⁶³

Det er naturligvis ikke mulig å definitivt konstatere hvorvidt Adam intervjuet Svein eller ikke. Jeg tror ikke en nødvendigvis trenger å betvile at Adam hadde kontakt med skandinaviske informanter i en eller annen kapasitet; ikke bare fordi han henviser til andre dansker utenom Svein, men også fordi det virker usannsynlig at han ikke hadde det, når en tar i betraktning hans kjennskap til Vinland.⁴⁶⁴ Når det er sagt, kan en se i eksempler som beretningen om Svein Tjugeskjegg at Adam mest sannsynlig bruker Svein Estridsson som et talerør for å underbygge sin agenda. Et ytterligere interessant aspekt å bemerke, er hvordan Adam ikke alltid henviser til Svein om hendelser i Sveins eget liv, til tross for Adams ellers samvittighetsfulle kildehenvisninger. Som jeg nevnte i kapittel 2 over, er dette tilfelle med beretningen om Sveins strid med Magnus den gode.⁴⁶⁵ Som jeg også nevnte der, er det nærmeste en kommer en slik henvisning muligens Sveins bemerkning om sin tid i Sverige med Anund Jakob, hvor han nemlig var i eksil mens Magnus regjerte i Danmark. Selv om Adam utviser en viss bevissthet rundt øyevitners autoritet, er det interessant at han ikke henviser til Svein for et såpass vesentlig moment i Sveins eget liv. En mulig forklaring er at Sveins betydning for Adam ikke bare var

⁴⁶¹ Alban Gautier, «Remembering and Forgetting Pagan Kings of the Danes in the Eleventh Century: Diverging Choices Within an Early Christian Dynasty», *Scandinavian Journal of History* 46, nr. 3 (2019): 295–97, <https://doi.org/10.1080/03468755.2019.1622280>.

⁴⁶² Morawiec, «Sven Estridsen», 62, 65–67; Adam, *History*, 2.75 s. 107, 3.18 s. 129–130.

⁴⁶³ Morawiec, «Sven Estridsen», 68–69, 74–75.

⁴⁶⁴ Sigurðsson, «Introduction», xxviii.

⁴⁶⁵ Morawiec, «Sven Estridsen», 63; Adam, *History*, 2.77–78 s. 108.

hans rolle som et øyevitne og informant, men også som et eksempel han gjorde et poeng ut av, ikke ulikt mange av de andre kongene i Adams narrativ.⁴⁶⁶ Som Menache har argumentert for, trenger ikke muntlig informasjon nødvendigvis bare kategoriseres ut i fra ulike grader av troverdighet, eller forholdet mellom informanten og hendelsen beskrevet. Muntlige kilders rolle i historieskrivning var trolig mer mangfoldig og fleksibelt.⁴⁶⁷ Som Lars Boje Mortensen foreslår, kan en se til tre ulike formål for middelalderske historieskrivere. Det ene var å underholde leseren; den andre var å fremstille eksempler til lærdom eller etterlikning; og et tredje hensyn var å skrive *historie* i forstanden av historisk forskning.⁴⁶⁸ At forutsetninger for autoritet og troverdighet var vesentlig i sistnevnte tilfelle er fullt mulig, men historieskrivere var også motivert av et hensyn for å formidle det de anså som en «moralsk sannhet», gjennom eksempler til etterlikning, eller det motsatte.⁴⁶⁹ Som Mortensen påpeker, kunne alle disse tre måtene å skrive historie være hensiktsmessig måter for forfattere å hedre fortiden, dets ulike personer og gjerningene de utrettet.⁴⁷⁰ Jeg vil argumentere for at historieskriveres mangfoldige formål kan hjelpe en å forstå hvorfor Adam både kunne vise til muntlige kilder for spesifikk informasjon, som for eksempel geografien i Nord-Atlanteren; men også som et talerør.

4.2.1.2 Adam og tempelet i Uppsala

Tempelet i Uppsala er kanskje ett av de mest omdiskuterte elementene i Adams tekst.⁴⁷¹ Tempelet skal i følge Adam ha vært den viktigste hedenske kultplassen i Sverige på den tiden. Beretningen er interessant for meg siden Adam ser ut til å henvise til en muntlig kilde i denne sammenhengen. Som nevnt sier Adam i kapittel 27 i fjerde bok at en kristen mann fortalte ham at det ble hengt både mennesker og dyr fra et tre i en lund utenfor tempelet.⁴⁷² Mange historikere har argumentert for at tempelet for det meste utgjorde Adams egen kreasjon, riktig nok ikke utelukkende fra hans egen fantasi, men skapt gjennom en amalgamering av en rekke litterære topoi og andre elementer fra Bibelen og klassiske litteratur.⁴⁷³ For eksempel er det blitt påpekt at Adams bemerkning om tempelets forgylte utsmykning kan reflektere beskrivelser av

⁴⁶⁶ Morawiec, «Sven Estridsen», 73–74.

⁴⁶⁷ Menache, «Orality in Chronicles», 186.

⁴⁶⁸ Mortensen, «The Glorious Past», 66–67.

⁴⁶⁹ Goetz, «Constructing the Past», 22–23; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 27–28.

⁴⁷⁰ Mortensen, «The Glorious Past», 69–71.

⁴⁷¹ Hultgård, «Från ögonvittnesskildring till retorik», 10–13; Janson, *Templum nobilissimum*, 17–30; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 25–28; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 148; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 36–40.

⁴⁷² Adam, *History*, 4.27 s. 208.

⁴⁷³ Hultgård, «Från ögonvittnesskildring till retorik», 24; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 25–28; Bolton, «A Textual Historical Response», 87.

Salomos tempel i Bibelen.⁴⁷⁴ Videre er det blitt argumentert for at beskrivelsene av menneskeofringer – for eksempel de hengte menneskene som den kristne mannen skal ha fortalt Adam om – muligens reflekterer impulser fra romersk litteratur. I denne sammenhengen har Timothy Bolton spesielt pekt på Orosius, hvis beskrivelser av kimbrenne kan han inspirert bemerkningen om de hengte menneskene.⁴⁷⁵ I følge Bolton kan også Tacitus ha vært en mulig inspirasjonskilde for Adams redegjørelse om de jevnligte forsamlingene ved Uppsala under anledninger av slike menneskeofringer.⁴⁷⁶ Hvorvidt sistnevnte stemmer, beror nødvendigvis på om han leste det eneste manuskriptet av Tacitus *Germania* som på den tiden kun fantes i klosteret i Hersfeld; eller om han bare kjente deler av den gjennom Rudolf av Fuldas *Translatio sancti Alexandrii*. Sistnevnte siterte nemlig bare kapitlene 4, 9 og 10 i *Germania*, men ikke kapittel 39 der Tacitus beskriver ofringer ved forsamlinger.⁴⁷⁷

Ildar Garipzanov har argumentert for at kristen symbolikk kan ha vært spesielt avgjørende i Adams fremstilling. For eksempel peker han på bemerkningen om at det hang spesifikt 72 lik i treet, hvilket trolig ikke var tilfeldig, gitt dette tallets stadige forekomst i Bibelen. Garipzanov mener dette bør ses i sammenheng med henvisningen Adam gjør til profetien om Gog og Magog tidligere i teksten, som Adam ville hevde at holdt til i Skandinavia.⁴⁷⁸ Historikere har påpekt hvordan disse fremstillingene trolig var ment å underbygge Bremerkirkens misjonerende mandat, og dermed kirkeadministrative ansvar i Nord-Europa.⁴⁷⁹ I dette narrative fungerer tempelet i Uppsala på et vis som hedendommens siste skanse i Skandinavia, hvilket var Liemars ansvar å rive ned for å fullføre kristningen av Norden. Det er også blitt påpekt av historikere at selve den geografiske beskrivelsen av Norden til tider er preget i dette motivet, hvor landskapet blir fremstilt som et annerledesland, hjemløst av alskens monstre og kuriositeter, jo lengre en beveger seg ut i periferien av Bremerkirkens misjonsmark.⁴⁸⁰ Dette er elementer fra litterær tradisjon som Adam har plukket fra en rekke antikke og senantikens forfattere, deriblant Martianus Capella for å nevne en. Amasonene i

⁴⁷⁴ Hultgård, «Från ögonvittnesskildring till retorik», 17; 1 Kong 7:48-51.

⁴⁷⁵ Bolton, «A Textual Historical Response», 69; Orosius, *History Against the Pagans*, 5.16 s. 202.

⁴⁷⁶ Bolton, «A Textual Historical Response», 66; Tacitus, «Germania», i *Agricola. Germania. Dialogue on Oratory.*, overs. M Hutton mfl., Loeb Classical Library 35 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914), kap. 39 s. 195.

⁴⁷⁷ Modzelewski, *Barbarian Europe*, 20.

⁴⁷⁸ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 27–28.

⁴⁷⁹ Scior, *Das Eigene*, 122; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 24–25, 28; Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 34–40.

⁴⁸⁰ Scior, *Das Eigene*, 110–19; Garipzanov, «Christianity and Paganism», 23–25.

Adalwards beretning som jeg diskuterte i kapittel 2 over, er et av flere eksempler på dette.⁴⁸¹ Adams bruk av slike topoi forklarer derfor i stor grad hans konstruksjon av tempelet i Uppsala, som i Adams fortelling er den hedenske motpolen til Bremerkirkens misjon. Denne tolkningen virker sannsynlig når en tar i betraktning Adams beretning om misjonæren Adalward, som nemlig skal ha forsøkt å dra til Uppsala med biskopen Eginio av Skåne for å konvertere hedningene, men at de ble hindret eller oppfordret i mot å gjøre det av kongen Stenkil. I følge Adam, var det Adalwards tolkning at resten av Sverige ville bli kristnet dersom tempelet i Uppsala falt.⁴⁸²

Gitt rollen tempelet trolig spiller i Adams narrativ, virker det mindre sannsynlig at det var hensyn til ulike grader av troverdighet til muntlige kilder som sto sentralt i hans henvisning i dette tilfellet. Den anonyme kristne mannen blir heller brukt for å bekrefte Adams bemerkning om det betydningsfulle antallet av 72 lik i treet, som er en detalj Adam selv mest sannsynlig legger til. For å illustrere dette ytterligere, kan en sammenlikne tempelet i Uppsala med tempelet i Rethra, som trolig spilte en tilsvarende rolle i Adams fremstilling av slavisk hedendom.⁴⁸³ Her bruker han blant annet et sitat fra Vergils *Æneiden* for å beskrive omgivelsene ved innsjøen og øya der tempelet angivelig sto: «Styx imprisons with its ninefold circles».⁴⁸⁴ Når det er sagt, betyr ikke dette nødvendigvis at muntlige kilder ikke spiller en rolle i Adams beretning, men trolig i en annen forstand. Gitt misjoneringen som ble ført av tyske geistlige fra Bremerkirken, er det ikke utenkelig at alle slags rykter om førkristne samfunn i Skandinavia ble diskutert blant Adams geistlige kolleger. Som jeg nevnte i kapittel 2 over, er Adalward som regel også identifisert som en av Adams informanter i ulike sammenhenger; enten som en andrehandsberetning via Adalbert, eller direkte til enten Adam eller andre av hans geistlige kolleger i enkelte av tilleggene.⁴⁸⁵ Siden Adam bruker det gammelnedertyske navet Wodan for Odin, virker ikke dette usannsynlig.⁴⁸⁶ Det er for eksempel blitt foreslått at Adam kan ha brukt slike rykter sammen med Rimberts *Vita Anskari* som inspirasjon, og deretter brukt litterære topoi som de nevnt over, for å danne en beskrivelse av et tempel. Adams motiv med denne beretningen er uansett overveiende tilknyttet en agenda som var spesifikk for den

⁴⁸¹ Adam, *History*, 4.19, schol. 123 (119) s. 200; Martianus Capella, *Martianus Capella and the seven liberal arts*, Vol. 2: *The Marriage of Philology and Mercury*, overs. William Harris Stahl og E. L. Burge (New York: Columbia University Press, 1971), 6.665 s. 248.

⁴⁸² Adam, *History*, 4.30 s. 209-210.

⁴⁸³ Grzybowski, *Christianization of Scandinavia*, 21, 41.

⁴⁸⁴ Adam, *History*, 2.21 s. 66; Virgil, «Aeneid», 6.439 s. 563.

⁴⁸⁵ Adam, *History*, 3.16 s. 127, 4.19 schol. 123 (119) s. 200, 4.30 schol. 142 (138) s. 210.

⁴⁸⁶ Hultgård, «Från ögonvitnesskildring till retorik», 20.

geistlige institusjonen han skrev for, og ikke inkludert ut i fra hensyn til hva slags troverdighet muntlige kilder hadde.⁴⁸⁷

4.2.2 Helmold av Bosau og muntlige kilder som talerør

4.2.2.1 Helmold og holsteinerne

Eksempler fra Helmolds *Slaverkrøniken* er også verdt å diskutere med henhold til forfatterens motiver. Jeg vil argumentere for at ryktet om holsteinerne er spesielt relevant i dette henseende. Som nevnt i kapittel 2 over, nevner Helmold dette ryktet i konteksten av opptrappingen til det vendiske korstoget i 1147, samtidig som spenninger oppsto mellom bosettere og de innfødte holsteinerne og slaverne.⁴⁸⁸ I følge Helmold, hadde greven Adolf II av Holstein og den obodrittiske hertugen Niklot opp til dette punktet bevart freden i Wagrien siden den svært destruktive krigen mellom Henrik X av Bayern og Albrekt bjørnen over det saksiske hertugdømmet.⁴⁸⁹ Idet Niklot fikk vite om den mønstrende korsfarerhæren, sendte han sin egen styrke inn i Wagrien for å komme i forskudd på korstoget. I følge Helmold, skal Niklots hær ha plyndret bosetningene til de westfalske og hollandske settlerne, mens de lot holsteinerne forbli uberørt. Følgelig skal det ha oppstått spekulasjoner om at holsteinerne var involvert i en eller annen forstand. Selv om Helmold i denne sammenhengen ikke påpeker hvorvidt han selv trodde på ryktet eller ikke,⁴⁹⁰ kan den heller ikke ses uavhengig av alle de andre negative bemerkningene han gjør om holsteinerne ellers i teksten.

Som Scior påpeker, gir Helmold en noe tosidig fremstilling av holsteinerne, hvor han på den ene siden roser dem for deres bistand under de ulike krigene med slaverne, men på den andre siden bebreider dem med en rekke stereotypiske karakteristikk.⁴⁹¹ Stereotypiske fordommer mot både slaverne og holsteinerne preger Helmolds fremstillinger av dem, når han for eksempel hevder at holsteinerne var tilbøyelig til tyveri og røveri på grunn av deres geografiske nærhet til de slaviske bosetningene.⁴⁹² Helmold repeterer her en stereotypi fremstilt av Adam før ham.⁴⁹³ Helmold bebreider dem også for å være uortodokse med bemerkningen om at de kun var kristne i navn.⁴⁹⁴ I tillegg kritiserer han holsteinerne for at de nektet å betale

⁴⁸⁷ Garipzanov, «Christianity and Paganism», 26.

⁴⁸⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

⁴⁸⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.56-57 s. 166–69.

⁴⁹⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 177–78.

⁴⁹¹ Scior, *Das Eigene*, 197.

⁴⁹² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.47 s. 148.

⁴⁹³ Scior, *Das Eigene*, 197; Robert Bartlett, *Gerald of Wales: A Voice of the Middle Ages* (Strout: Tempus, 2006), 136–37.

⁴⁹⁴ Scior, *Das Eigene*, 198–99.

tiender til bispedømmet. I kapittel 92 i første bok, påstår Helmold blant annet at holsteinerne vurderte å drepe Gerold eller flykte til Danmark dersom de ble forsøkt tvunget til å betale tiender. I følge Helmold var det først når Henrik løve involverte seg i saken at forhandlinger kom i gang mellom bispedømmet og holsteinerne, men at forhandlingene brøt sammen når de nektet å betale en gullmark til skriverne for å forsegle avtalen.⁴⁹⁵ Mange av Gerolds foretakelser, som flyttingen av bispedømmet fra Oldenburg til Lübeck, eller forhandlingene med holsteinerne, ser ut til å ha vært motivert av et ønske om et sterkere økonomiske grunnlag for bispedømmet. Samtidig har disse eksemplene til felles at de ble fattet i overenstemmelse med Henrik løve, hvilket reflekterer Helmolds tendens til å fremstille samarbeidet mellom bispedømmet og den saksiske hertugen som gunstig for bispedømmet.⁴⁹⁶ Fiendebildene Helmold danner av holsteinerne i det overnevnte ryktet ser altså ut til å reflektere holdninger han gir uttrykk for andre steder i teksten, der han gir uttrykk for en uavklart situasjon mellom bispedømmet Lübeck og holsteinerne, som ikke ville betale tiender, selv om de kom veldig nær en beslutning med Henrik løves bistand. Det er derfor spesielt interessant at Helmold i sin referanse til ryktet, setter holsteinerne opp mot de ulike settlerne, som det angivelige ryktet hevdet holsteinere ønsket å hevne seg på. Påstanden i ryktet om at de konspirerte mot settlerne,⁴⁹⁷ og Helmolds påstand om at de vurderte å drepe Gerold,⁴⁹⁸ ble begge trolig brukt av Helmold for å tegne dem som lovløse i tråd med de stereotypiske beskrivelsene han bruker om dem. Den førstnevnte påstanden tilskriver Helmold ryktet, men den sistnevnte gir han ikke noen tydelig referanse for. Derfor tror jeg det er mer sannsynlig at hans fordomsfulle bemerkninger om holsteinerne, inkludert ryktet, blir brukt av Helmold for å fremstille dem som lovløse, og dermed fremheve Henrik løves fyrstemakt som nødvendig for bispedømmet Lübecks interesser.⁴⁹⁹

Som Menache har vist, finnes det flere eksempler på middelalderske kronikører som viser til ulike muntlige settinger, der slike fordomsfulle stereotyper blir fremstilt. Siden det derimot varierer mellom forfattere hvorvidt de henviser til informasjonens opphav eller ikke, er det i følge Menache få av disse tilfellene som tyder på at forfatterne fulgte noen konsekvente forventninger til troverdighet.⁵⁰⁰ Det samme kan sies om Helmolds henvisning til ryktet om

⁴⁹⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.92 s. 242.

⁴⁹⁶ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.90 s. 236, 1.92 s. 242; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 15.

⁴⁹⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

⁴⁹⁸ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.92 s. 242.

⁴⁹⁹ Scior, *Das Eigene*, 197–98, 200.

⁵⁰⁰ Menache, «Orality in Chronicles», 169, 187.

holsteinerne, hvor han riktig nok er svært eksplisitt med beretningens muntlige opphav, men uten noen ytterligere redegjørelser for forholdet mellom informantene og hendelsene. Det er naturligvis vanskelig å fullstendig utelukke påstanden i ryktet, gitt at den ikke kan etterprøves på noen måte; men jeg anser det som langt mer sannsynlig at Helmold bruker ryktet som et slags talerør for en del av hans fordomsfulle bemerkninger. Som Menache også påpeker, kan slike eksempler fortsatt være interessante for studier av muntlighet, riktig nok ikke som et uttrykk for noen konsekvente tilnærminger til muntlige kilders troverdighet, men heller som potensielle ordspråk, fordommer, stereotypier eller liknende synspunkter sirkulert i offentligheten eller miljøer forfatteren omgikk.⁵⁰¹

I tilfelle med Helmolds behandling av holsteinerne, er de mange stereotypiene naturligvis preget av litterære topos som han lærte fra tidligere forfattere,⁵⁰² men momenter som det vendiske korstoget eller forholdet mellom Gerold og holsteinerne, var spesifikke for Helmolds egen samtid og nærområde. I den forstand er det ikke utenkelig at ryktet befinner seg på et spekter mellom det skriftlige og muntlige; både influert av litterære klisjeer og spenninger eller motsetninger i samfunnet i Helmolds egen samtid. Det samme kan kanskje sies om ryktene Helmold sier han tidligere hadde hørt om slavernes gjestfrihet,⁵⁰³ hvilket også par preg av et litterært topos, men som nevnt også kan ha vært et vesentlig samtaleemne blant misjonærer i miljøet Helmold omgikk. På samme måte som det heller ikke går an å etterprøve innholdet i disse beretningene, er det heller ikke mulig å si noe om utbredelsen av disse beretningene blant folk i Helmolds samtid.⁵⁰⁴ En slags gjensidig påvirkning mellom det muntlige og skriftlige kan derimot muligens forklare hvorfor forfattere som Helmold kunne tilskrive slike typologiske bemerkninger til et muntlige opphav, slik Adam også gjør med tempelet i Uppsala nevnt over, og som flere andre middelalderske forfattere ser ut til å ha gjort. Muntlig kommunikasjon var tross alt den vanligste kommunikasjonsformen på tvers av alle sosiale lag.⁵⁰⁵ Rykter og *fama* kunne ha vesentlig samfunnsmessig betydning for individer eller grupper.⁵⁰⁶ Helmold kan ha vært klar over denne betydningen, hvilket muligens reflekteres i henvisningene han gjør til slike muntlige kilder i dette tilfelle. Samtidig virker det som nevnt over at ryktet har en nok så spesifikk rolle i Helmolds narrativ. For å illustrere dette poenget ytterligere, kan det være

⁵⁰¹ Menache, «Orality in Chronicles», 169.

⁵⁰² Scior, *Das Eigene*, 197.

⁵⁰³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

⁵⁰⁴ Jeziarski, «Convivium in terra horroris», 140–41.

⁵⁰⁵ Menache, «Orality in Chronicles», 176.

⁵⁰⁶ Chris Wickham, «Fama and the Law in Twelfth-Century Tuscany», i *Fama: The Politics of Talk and Reputation in Medieval Europe*, red. Thelma Fenster og Daniel Lord Smail (Ithaca: Cornell University Press, 2003), 25–26; Leidulf Melve, «“Even the Very Laymen are Chatting About it”: The Politicization of Public Opinion, 800-1200», *Viator* 44, nr. 1 (2013): 32.

hensiktsmessig å se på Helmolds behandling av en annen form for muntlig setting, nemlig offentlige taler.

4.2.2.2 *Helmold og bruken av taler og samtaler*

I kapittel 2 over, diskuterte jeg muligheten for at Helmold var tilstede ved forsamlingen på markedet i Lübeck under Gerolds tale, og samtale med Pribislav i 1156. Som jeg nevnte der, hadde Helmold og Gerold nettopp reist gjennom Wagrien, og ikke lenge før overnattet hos den overnevnte Pribislav. Som jeg også nevnte, gir Helmold derimot ingen ytterligere uttrykk for hvordan han kjente innholdet i talen. Bare ett avsnitt tidligere skrev han fra et førstepersons perspektiv, som en tilstedeværende person i reiseberetningen med Gerold, før han umiddelbart dropper denne skrivemåten når han kommer til forsamlingen i Lübeck.⁵⁰⁷ På den ene siden beskriver Helmold en tydelig muntlig setting i mer enn en leksikalsk forstand, med tilstedeværelsen av muntlige talere foran lyttende mottakere i forsamlingen. På den andre siden, redegjør han ikke for sitt eget vitnesbyrd eller eventuelle informanter som var tilstede.

Gerold er naturligvis en høyst sannsynlig kandidat i dette henseende. I så fall er det fullt mulig at Helmolds lesere ville vært kjent med dette, og at han ikke følte noe behov for å påpeke det. Slike taler og samtaler er ikke uvanlige i middelalderske krøniker, men det varierer hvorvidt kronikører redegjør for deres kjennskap til talene og innholdet i dem. Som Menache påpeker, må en følgelig ta i betraktning at fremstillinger av folkemengder som gir sitt kollektive bifall til en sak etter en tale, kan like gjerne være et topos, spesielt i tilfeller der forfatteren ikke redegjør for hvordan vedkommende kjente til talen.⁵⁰⁸

Selv om det som nevnt foreligger en mulighet for at Helmold opplevde hendelsen eller hadde tett kjennskap til den fra informanter som Gerold, må den også ses opp mot liknende fremstillinger av taler og samtaler som Helmold mest sannsynlig ikke hadde presis informasjon om. For eksempel forteller han i kapittel 14 i første bok om en hendelse under biskop Wago av Oldenburg (974–83) da en obodrittisk høvding med navn Billug skal ha snakket til Wago under sistnevntes besøk i Mecklenburg.⁵⁰⁹ I denne talen skal Billug ha tilbudt å avstå landområder til bispedømmet, mot at han fikk allokere tiendene til støtte for sin datter Hodica, som for øvrig også var Wagos niese. Deretter forteller Helmold om hvordan Billug svindlet Wago, ved å så plyndre bispedømmets eiendommer mens Wago omsider var bortreist. Helmold etterfølger

⁵⁰⁷ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220.

⁵⁰⁸ Menache, «Orality in Chronicles», 186.

⁵⁰⁹ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.14 s. 75.

denne historien med stereotypiske og fordomsfulle bemerkninger om slaverne, som de nevnt over om holsteinerne.⁵¹⁰ Selv om denne hendelsen skal ha skjedd om lag tohundre år før Helmold skrev, fremstiller han det som om han siterer hva Billug sa ord for ord til Wago under talen. Det er naturligvis sannsynlig at Helmold hadde god informasjon om hva som ble sagt i hans egen samtid blant personer han selv kjente godt, men hva med tilfeller som beretningen om Wago og Billug?⁵¹¹ I disse tilfellene vil jeg argumentere for at funksjonen slike taler spiller i Helmolds narrativ er en mer forklarende faktor på hvorfor de inkluderes, enn spesifikke forventninger til troverdighet for muntlige kilder.

For å illustrere dette ytterligere, vil jeg peke på et annet eksempel. I kapittel 16 i første bok, bygger Helmold videre på Adams beretning om det slaviske opprøret i 983. Helmold forteller her om hvordan den slaviske høvdingen Mistivoj ble lovet ekteskap med niesen til den saksiske hertugen Bernhard Billung (r. 973–1011), men at han omsider ble nektet på grunn av en nedlatende innveining fra markgreven Dietrich, som i denne sammenhengen skal ha kalt Mistivoj for en «hund».⁵¹² Denne fortellingen forekommer også i *scholion 27 (30)* i Adams *Gesta Hammaburgensis*, hvor Helmold trolig har fortellingen fra.⁵¹³ Til forskjell fra versjonen i dette tillegget, utbroderer Helmold beretningen ytterligere med dialoger mellom Mistivoj og et sendebud fra Bernhard, samt mellom Mistivoj og en forsamling i den slaviske byen Rethra der han fortalte om hendelsen. I begge tekstene blir hendelsen påpekt som den utløsende årsaken til opprøret i 983, men til forskjell fra *Gesta Hammaburgensis*, der den forekommer som en sidefortelling i et tillegg, gjør Helmold den til en integrert del av narrative gjennom bruk dialog og tale som et litterært virkemiddel.⁵¹⁴ Billug og Mistivojs taler ser altså ut til å være tilfeller av konstruert muntlighet, som blir brukt for å gi variasjon og en underholdene effekt i historiefortellingen.

Hvis en vender tilbake til samtalen mellom Gerold og Pribislav, virker det ikke usannsynlig at liknende hensyn spilte en rolle i denne fremstillingen også. Som med Adams samtale med Svein Estridsson, eller rykte om holsteinerne nevnt over, er det ikke mulig å stadfeste hvorvidt talene på markedsplassen i Lübeck fant sted eller ikke. Når det er sagt, er det ikke vanskelig å forestille seg at den spiller en rolle i Helmolds narrativ, der den brukes for å støtte opp om en agenda. Som nevnt i kapittel 2 over, sier Helmold at Gerold overbeviste Pribislav til å konvertere med

⁵¹⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.14 s. 75-76.

⁵¹¹ Rossignol, «Bilingualism in Medieval Europe», 530–31.

⁵¹² Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.16 s. 83.

⁵¹³ Adam, *History*, 2.42, schol. 27 (30) s. 83.

⁵¹⁴ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.16 s. 83n5.

argumentet om at de kristne sakserne ikke led under saksisk styre, slik Pribislav nevnte hans folk gjorde. Når Helmold hevder at Pribislav deretter svarte med å godta skatt til hertugen og tiender til bispedømmet, virker det som Helmold vektlegger både Henrik løves politiske herredømme og bispedømmet Starigard-Oldenburgs administrative ansvar i Wagrien.⁵¹⁵ Rent tematisk samsvarer denne fremstillingen med den generelle tendensen i Helmolds narrativ som jeg redegjorde for over, preget av Helmolds vektlegging av samarbeidet mellom sekulære makter i Sachsen og geistligheten i Wagrien og Holstein.⁵¹⁶ Jezierski påpeker at denne tendensen kan ses i måten Helmold fremstiller misjonering, spesielt når den sammenliknes med Adam. Adams idealisering av misjonæren som gledelig satte sitt eget liv i fare og oppnådde martyrdøden i misjonsmarken, kontrasteres mot Helmolds egne beskrivelser av hvordan han selv og andre i Gerolds reisefølge fryktet å bli oppdaget mens de brant ned den hellige lunden på vei til Thessemar.⁵¹⁷ Jezierski påpeker at denne forskjellen muligens kan reflektere både Helmolds tette erfaring med misjonering, men også den historiske utviklingen på 1100-tallet, kjennetegnet av den voksende involveringen fra korsfarerbevegelsen som nevnt over.⁵¹⁸ I denne sammenhengen peker Jezierski blant annet på en tale Helmold forteller om i sin beskrivelse av en beleiring under det vendiske korstoget. Her skal en prest med navn Gerlach ha talt foran de beleirede friserne i et fort i Süssel, med en oppfordring om å ikke overgi seg til de slaviske styrkene som beleiret fortet.

Når en derfor ser på de mange tilfellene av taler fremstilt i *Slaverkrøniken*, fra Billug og Mistivojs taler som skal ha skjedd sent på 900-tallet, til Gerlachs tale i et fort under en beleiring i 1147, og Gerolds samtale med Pribislav i 1156, virker det som deres funksjon i Helmolds narrativ som litterære virkemidler, var en mer avgjørende faktor på deres tilstedeværelse i teksten, enn av konsekvente hensyn til ulike grader av troverdighet.

4.3 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg diskutert den andre muligheten til spørsmålet om hva Adam og Helmold bruke muntlige kilder til; nemlig som potensielle talerør for agendaene deres. Først har jeg redegjort ytterligere for den historiske konteksten bak deres forfatterskap, og diskutert hva slags betydning dette hadde for forfatternes motiver og formål med tekstene de skrev.

⁵¹⁵ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 220-221.

⁵¹⁶ Scior, *Das Eigene*, 181–83; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 139–40.

⁵¹⁷ Jezierski, «Convivium in terra horroris», 172–73; Jezierski, «Risk Societies», 170; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 219-220.

⁵¹⁸ Jezierski, «Feelings during Sieges», 269; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218-219.

Deretter har jeg diskutert visse eksempler fra både Adam og Helmold som jeg har argumentert for at ble brukt for å formidle visse motiver og agendaer, heller enn som informasjonskilder i seg selv. Adams motiv var som nevnt å forsvare Bremerkirken mot andre sekulære og geistlige institusjoner som eventuelt utfordret dets administrative ansvar og misjonerende mandat i Nord-Europa.⁵¹⁹ Helmold ville også hedre bispedømmet Lübeck og dets forgjenger i Starigard-Oldenburg med en historie om dets misjon blant vestslaverne i Elbenregionen. Samtidig ga han også æren til sekulære fyrster som Henrik løve som støttet bispedømmet økonomisk.⁵²⁰ Selv om en geistlig som Helmold ikke nødvendigvis ville gi støtte til tvangskristningen ført under korstogene, tenderte Helmold mot å støtte opp om samarbeidet mellom den saksiske fyrsten, den holsteinske greven og bispedømmet i Oldenburg, og settlerpolitikken som ble ført av disse fyrstene i Wagrien og Elbenregionen.⁵²¹

Som jeg har påpekt i dette kapittelet var forfatterne identiteter, og forholdet mellom institusjonene deres og andre aktører og institusjoner, avgjørende for hvordan de strukturerte narrativene sine og karakteriserte de ulike personene de skriver om. Videre har jeg argumentert for at en rekke muntlige kilder eller tradisjoner gjerne ble inkorporert inn i tekstene deres av hensyn til hva de tilførte disse narrativene, og hvilken rolle de spiller i dem. I Adams tilfelle, har jeg spesifikt pekt på hans behandling av Svein Estridsson og fremstillingen av tempelet i Uppsala. For å understreke bispedømmets rett til drifte kirkene i Danmark og Sverige, bruker han Svein for å støtte ideen om at de danske kongene ikke måtte handle utover Bremekirkens ansvarsområde, og beskrivelsen av tempelet i Uppsala som et litterært middel for å fremheve betydningen av Bremerkirkens misjon overfor den tenkte leseren Liemar.⁵²² I Helmolds tilfelle, har jeg spesielt pekt på ryktet om holsteinerne og hans bruk av offentlige taler som den tilskrevet Gerold og Pribislav på markedsplassen i Lübeck.⁵²³ Han bruker disse delene av narrative både for å berette om biskopen Gerolds konflikter med holsteinerne og de slaviske folkene, og hvordan han samarbeidet med fyrster som Henrik løve for støtte i denne sammenhengen.

Grunnen til at Adam og Helmold tilskriver disse beretningene et muntlig opphav, kan muligens være den vedvarende betydningen av muntlig kommunikasjon i det middelalderske samfunnet, også innenfor de geistlige miljøene til Adam og Helmold, i form av muntlige tradisjoner og rykter sirkulert blant deres samtidige. I et kontinuum mellom det skriftlige og muntlige, kunne

⁵¹⁹ Goetz, «Constructing the Past», 32–37; Winroth, *Conversion of Scandinavia*, 123.

⁵²⁰ Scior, *Das Eigene*, 193; Kaljundi, «Waiting for the Barbarians», 15.

⁵²¹ Jezierski, «Feelings during Sieges», 267–70; Jezierski, «Convivium in terra horrois», 172–73.

⁵²² Adam, *History*, 3.54 s. 160-161, 4.27 s. 208.

⁵²³ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178, 1.84 s. 220-221.

slik fragmentert informasjon kombineres med litterære modeller, klisjeer og topoi idet de ble inkorporert i det skriftlige narrative forfatterne komponerte.⁵²⁴ Kronikører som Adam og Helmold kunne altså bruke slike stereotyper, fordommer og andre konsepter fra litteraturen i sammenhenger som var mer spesifikke for deres egne samtider eller narrativer, ved å tilskrive dem et muntlig opphav i deres eget nærmiljø og samtid. En kan muligens se det i Adam, med hvordan han oppgir en muntlig informant for den høyst typologiske beskrivelsen av tempelet i Uppsala; og i Helmold, der han beskriver holsteinerne med litterære klisjeer, samtidig som han bruker et rykte om hendelser av spesifikk relevans for hans egen samtid for å karakterisere dem på en fordomsfull og stereotypisk måte. Som jeg har argumentert for i dette kapitlet, var det ikke nødvendigvis konsekvente hensyn til troverdighet – tilknyttet informasjonens eventuelle opphav i en øyevitneskildring eller skriftlige kilder – som bestemte forfatterne bruk av dem i disse tilfellene. Mer avgjørende var nok hva slags funksjon de utfylte i deres fortellinger.

⁵²⁴ Innes, «Memory, Orality and Literacy», 13–18, 34–36.

5 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt bruken av muntlige kilder i *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* av Adam av Bremen og *Chronica Slavorum* av Helmold av Bosau. Som jeg forklarte i innledningskapittelet, har jeg utforsket dette temaet gjennom en todelt problemstilling. I første omgang har jeg undersøkt hva slags muntlige kilder de henviste til, og hva disse kildene kunne fortelle. I andre omgang har jeg drøftet hvorfor forfatterne brukte muntlige kilder slik de gjorde. For det sistnevnte spørsmålet, har jeg diskutert ytterligere to muligheter: Den ene er om forfatterne utelukkende inkluderte og bedømte muntlige kilder ut i fra en konsekvent tilnærming til spesifikke forutsetninger for troverdighet og autoritet. Den andre er om forfatterne eventuelt brukte muntlige kilder som talerør eller litterære virkemidler for å underbygge agendaene deres.

I kapittel 2, som tilhører del 1 i denne oppgaven, har jeg vist at både Adam og Helmold refererte til en rekke muntlige kilder for informasjon av varierende art. Som nevnt i innledningskapittelet, kan en peke på en rekke ulike leksikalske uttrykk for bruken av muntlige kilder; men siden slike uttrykksformer ikke i seg selv trenger å være bokstavelig ment, har jeg forsøkt å kontekstualisere dem på to forskjellige måter. Den ene metoden har vært å skille slike *leksikalske* fra såkalte *ikke-leksikalske* bevis, hvilket som nevnt er uttrykk jeg har lånt fra Dennis Howard Green.⁵²⁵ Med sistnevnte mener jeg enten beskrivelser av muntlige settinger som samtaler eller taler, og andre uttrykk for muntlige utførelser. Den andre metoden har vært å sammenlikne beretningene forfatterne gir med andre skriftlige kilder som omtaler samme hendelser, for å identifisere eventuell informasjon de ikke fant i sine tekstlige kilder. På denne måten har jeg forsøkt å rangere de ulike eksemplene ut i fra hvor sannsynlig de er som tilfeller av muntlige kilder.

Som jeg har nevnt flere ganger i løpet av denne oppgaven, var Svein Estridssons særegen, både innad i Adams tekst som den mest hyppigst refererte informanten,⁵²⁶ men også sammenliknet med Helmolds informanter, som ikke blir jevnlig henvist til på samme måte i *Slaverkrøniken*. Begge viser derimot til geistlige informanter som Adalbert, Vicelinus og Gerold,⁵²⁷ samt eget vitnesbyrd for informasjon om hver av de to geistlige institusjonene de skrev om og for.⁵²⁸ Det samme gjorde de også med henvisning til mer ubestemmelige kilder,

⁵²⁵ Green, *Medieval Listening and Reading*, 79.

⁵²⁶ Adam, *History*, 3.54 s. 160.

⁵²⁷ Adam, *History*, 3.2 s. 117; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.42 s. 140, 1.95 s. 248.

⁵²⁸ Adam, *History*, 3.2 s. 116; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.84 s. 218–20.

som anonyme informanter eller rykter. Blant disse eksemplene, er informanter som Svein, Adalbert, Vicelinus og Gerold de mest tydeligste i forstanden av forfatternes eksplisitte henvisninger til dem. Utover disse, kunne Adam og Helmold være nok så eksplisitte med de muntlige referansene til ellers anonyme og ubestemmelige informanter. I Adams tilfelle er dette spesielt tydelig der referanser til tradisjoner forekommer sammen med bemerkninger om at det ikke fantes skriftlig belegg for informasjonen han ettersøkte.⁵²⁹ I Helmolds tilfelle, virker det som han er spesielt eksplisitt om det muntlige opphavet til ryktet om holsteinerne.⁵³⁰ Til sammen, viser min gjennomgang i kapittel 2 at Adam og Helmold kunne være eksplisitte med det muntlige opphavet til flere ulike former for informasjonskilder: fra spesifikke og navngitte informanter i betydelige samfunnsmessige stillinger, til ubestemmelige og anonyme kilder.

I del 2 i denne oppgaven, drøftet jeg hvorvidt kronikørene enten brukte kilder ut i fra en konsekvent sjangerbestemt tilnærming til autoritet og troverdighet, eller om de brukte dem mer som litterære virkemidler for å underbygge dere motiver og agendaer. I kapittel 3 diskuterte jeg førstnevnte spørsmål. I den sammenhengen har jeg først drøftet hvorvidt de vurderte deres muntlige kilder ut i fra nærhet i tid og sted mellom den muntlige informanten de henviser til og hendelsene de beskriver; deretter hvorvidt de henviser med hensyn til informantens sosiale status og tilhørighet. Som jeg har påpekt i gjennomgangen min i kapittel 3, kan muligens hensynet til øyevitneskildringer skimtes i tilfeller der Adam og Helmold henviser til egne erfaringer og opplevelser eller til informanter som selv hevdet å være øyevitner. Dette hensynet til øyevitneskildringer, som ble idealisert av forfattere som Isidor av Sevilla, kan muligens ha informert Adam og Helmolds redegjørelser i prologene sine, og tilfeller i hovedtekstene deres der de viser til slikt vitnesbyrd. Et annet tegn på hensyn til nærhet i tid, kan muligens ses i Adams når han sammenlikner Sveins tradisjoner om eldre danske konger med det skriftlige vitnesbyrdet til Rimbart. I tilfelle med Helmold, har jeg blant annet nevnt at de fleste av ryktene han viser til, som regel omhandlet hans egen samtid.⁵³¹

I kapittel 3 har jeg som nevnt også sett på hvordan sosial status kan ha spilt en rolle i forfatternes kildebruk. Blant informantene Adam og Helmold navngir, er som nevnt personer i svært betydningsfulle samfunnsmessige posisjoner, som danskekongen Svein, erkebiskopen Adalbert, og biskopene Vicelinus og Gerold. I tilfeller av mer ubestemmelige informanter, som for eksempel ryktene nevnt over, kunne Helmold til gjengjeld påpeke at flere personer hadde

⁵²⁹ Adam, *History*, 1.51 s. 46, 1.53–54 s. 48–49.

⁵³⁰ Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.63 s. 178.

⁵³¹ Adam, *History*, 1.61 s. 52; Helmold, *Chronicle of the Slavs*, 1.83 s. 218.

formidlet samme informasjon. Følgelig kan en som nevnt peke på visse tilfeller der forfatterne trolig forsøkte å underbygge autoriteten til noen av informantene de henviser til gjennom strategier som de nevnt over.

Som jeg derimot har argumentert for i kapittel 3 er også tilhørighet til institusjonene Adam og Helmold skrev for, vel så viktige for deres utvelgning av beretningene de inkluderer, som eventuelle hensyn til øyevitneskildringer, nærhet i tid og skriftlige kilder. I tilfeller med de geistlige informantene nevnt over, overlapper dette aspektet med sosial status, siden vedkommende også var medlemmer Adam og Helmolds institusjoner. Gitt at de skriver historier fra et slikt institusjonelt perspektiv, er det ikke overaskende at slike tradisjoner spiller en sentral rolle i narrative deres. Sånn sett antyder ikke dette i seg selv at Adam og Helmold ikke fulgte visse forutsetninger for troverdighet, men som jeg påpekte innledningsvis og argumenterte videre for i kapittel 4, kan ikke forfatterens agendaer ses fullstendig uavhengig av deres institusjonelle identiteter. Adam som trolig skrev for å ta sin kirke i forsvar etter den utfordrende tiden under Adalbert, og for å underbygge dets kirkeadministrative ansvar i Norden overfor andre aktører og institusjoner, lar denne agendaen ofte farge hans beskrivelser av hvordan skandinaviske og slaviske folk ble kristnet. Helmold som både ville hedre sin kirke på liknende måte som Adam, ga riktig nok også oppmerksomhet til sekulære aktører som Henrik løve og Adolf II av Holstein, men hans institusjonelle perspektiv kommer tydelig frem i hans beskrivelser av biskoper som Vicelinus og Gerold, og hans henvendelse til leserne i Lübeck som han mente burde følge de to sistnevntes eksempler, ved å samarbeide med slike sekulære velgjørere.

Til spørsmålet om hvorvidt Adam og Helmold brukte muntlige kilder av hensyn til visse konsekvente forutsetninger for troverdighet, er svaret at de ikke utelukkende brukte muntlige kilder på denne måten, selv om de gir uttrykk for å adressere slike hensyn i visse eksempler, og i prologene sine. Muntlige kilder og muntlighet hadde trolig flere funksjoner i narrative deres. Som jeg har påpekt i både innledningskapittelet og kapittel 4, har historikere pekt på flere formål med middelaldersk historieskrivning utover ren historisk forskning; hvorav Lars Boje Mortensen spesifikt har pekt på to andre hensyn, som underholdning, og belæring gjennom bruk av eksempler fra fortiden.⁵³² Når en ser på hvordan Adam behandler Svein Estridsson, kan en for eksempel peke på måten både han selv, og kongene han forteller om, blir brukt av Adam

⁵³² Mortensen, «The Glorious Past», 66–69.

som eksempler i en moraliserende fortelling om danskekongene og deres forhold til Bremerkirken.⁵³³ Hvis en ser på måten Helmold bruker offentlige taler og samtaler i *Slaverkrøniken*, uavhengig av hvor fjernt eller nært de forekom i forhold til hans samtid, virker det ikke usannsynlig at de utgjorde litterære virkemidler brukt for å engasjere og skape variasjon i narrativet, slik Sophia Menache har påpekt med andre forfattere.⁵³⁴ Svein Estridsson og beretningene om tempelet i Uppsala blir brukt av Adam på ulike måter for å underbygge Bremerkirken og dets kirkeadministrative og misjonerende mandat i Norden.⁵³⁵ Helmold bruker ryktet om holsteinerne og blant annet Gerolds samtale med Pribislav både for å bebreide de holsteinske og slaviske folkene som ikke betalte tiender og understøttet bispedømmets geistlige ansvar i Wagrien, og muligens også for å støtte opp om den territorielle makten til sekulære aktører som Adolf av Holstein og Henrik løve, som på ulike måter blir fremstilt som støttespillere i bispedømmets konflikt med disse folkene. Til spørsmålet om hvorvidt Adam og Helmold brukte muntlige kilder som litterære virkemidler, eller talerør for sine agendaer, er svaret derfor at det mest sannsynlig finnes tilfeller på dette hos begge forfattere.

Dette betyr derimot ikke at Adam og Helmolds bruk av muntlige kilder er uinteressante, tvert i mot. Som Mortensen påpeker, trenger en ikke å betvile at middelalderske historieskrivere hadde en genuin interesse og nysgjerrighet for det de skrev om, hvilket fordret dem til å oppsøke, og av og til redegjøre for materialet de anvendte underveis.⁵³⁶ At Adam for eksempel hadde kjennskap til Vinland,⁵³⁷ kan jo indikere dette i tilfelle med enkelte av hans muntlige kilder. Som nevnt innledningsvis, er likevel de fleste muntlige kilder som regel langt vanskeligere å kontrollere. Følgelig må en se hvert tilfelle av potensielle muntlige kilder i konteksten av narrative forfatteren skriver, og i sammenheng med vedkomnes formål med dette narrative.

Kanskje det mest interessante aspektet ved Adam og Helmolds bruk av muntlige kilder, og trolig det som begge kan sies å ha vesentlig mer til felles over, er hvordan impulser fra både litterære konsepter og muntlige tradisjoner spiller en gjensidig rolle i forfatterens fremstilling av hendelser, personer og folk i deres egen samtid. Som jeg nemlig også har diskutert i kapittel 4, bruker Adam for eksempel en rekke bibelske og klassiske topoi i sin fremstilling av det myteomspunne tempelet i Uppsala, mens Helmold karakteriserer både slaverne og holsteinerne med en rekke stereotypiske fordommer fra tidligere misjonshistorisk litteratur, men med

⁵³³ Morawiec, «Sven Estridsen», 74.

⁵³⁴ Menache, «Orality in Chronicles», 186–87.

⁵³⁵ Adam, *History*, 4.30 s. 210.

⁵³⁶ Mortensen, «The Glorious Past», 67.

⁵³⁷ Adam, *History*, 4.39 s. 219.

henvisning til rykter som kilder for denne informasjonen. Samtidig bruker han en hendelse av spesifikk betydning for hans egen samtid, nemlig det vendiske korstoget, og angivelige rykter om holsteinerne under denne tiden for å underbygge hans fordomsfulle fremstilling av dem i *Slaverkrøniken*. Som jeg har argumenter for i kapittel 4, bruker Adam og Helmold disse beretningene og fremstillingene trolig mer av hensyn til deres agendaer. Samtidig kan det argumenteres for at denne kompliserte kombinasjonen av litterære virkemidler, mens de tilskriver muntlige kilder til dem, reflekterer det komplekse samspillet mellom det muntlige og skriftlige under middelalderen.

6 Bibliografi

6.1 Forkortelser

MGH	Monumenta Germaniae Historica
SS	Scriptores in Folio
SS rer. Ger.	Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi

6.2 Primærkilder

Adam of Bremen. *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*. Redigert av Timothy Reuter. Oversatt av Francis Joseph Tschan. New York: Columbia University Press, 2002.

Adam von Bremen. *Hamburgische Kirchengeschichte: = Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Redigert av Bernhard Schmeidler. 3. utg. MGH SS rer. Ger. 2. Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1917. <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb00000756>.

Allen, Bethany Hope. «The Annals of Hildesheim». Masteroppgave, University of New Hampshire, 2007. <https://scholars.unh.edu/thesis/37>.

Capella, Martianus. *Martianus Capella and the seven liberal arts, Vol. 2: The Marriage of Philology and Mercury*. Oversatt av William Harris Stahl og E. L. Burge. New York: Columbia University Press, 1971.

Einhard. *The Life of Charlemagne*. Oversatt av Samuel Epes Turner. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960.

Godden, Malcolm R., overs. *The Old English History of the World: an Anglo-Saxon rewriting of Orosius*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.

Haralds saga Sigurðarsonar. I *Heimskringla III. Magnús Ólafsson to Magnús Erlingsson*, oversatt av Alison Finlay og Anthony Faulkes, 41–122. London: Viking Society for Northern Research, 2015.

Helmold of Bosau. *The Chronicle of the Slavs*. Oversatt av Francis Joseph Tschan. New York: Columbia University Press, 1935. <https://hdl.handle.net/2027/heb05999.0001.001>.

Helmold von Bosau. *Helmolds Slavenchronik: = Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*. Redigert av Bernhard Schmeidler. 3. utg. MGH SS rer. Ger. 32. Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1937. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb00000735-3>.

- Isidore of Seville. *The Etymologies of Isidore of Seville*. Oversatt av Stephen A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach, og Oliver Berghof. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482113>.
- McCarthy, T. J. H., overs. «The 1106 Continuation of Frutolf's Chronicle (1096-1106)». I *Chronicles of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and his continuators*, redigert av T. J. H. McCarthy, 138–86. Manchester: Manchester University Press, 2014.
- McCarthy, T. J. H., overs. «The 1125 Continuation of Frutolf's Chronicle (1117-25)». I *Chronicles of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and his continuators*, redigert av T. J. H. McCarthy, 261–85. Manchester: Manchester University Press, 2014.
- Orosius, Paulus. *The Seven Books of History Against the Pagans*. Oversatt av Roy J. Deferrari. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 1964. <https://doi.org/10.2307/j.ctt32b2w9>.
- Pertz, Georg H., red. *Annales Corbeiensis*. MGH SS 3. Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1839. https://www.dmgh.de/mgh_ss_3.
- Pinder, M., og G. Parthey, red. «Ravennatis Anonymi cosmographia». I *Ravennatis Anonymi cosmographia et Gvidonis geographica*, 1–445. Berlin: Nicolai, 1860. <https://archive.org/details/ravennatisanony02ravegoog>.
- Procopius. *History of the Wars, Volume III: Books 5-6.15. (Gothic War)*. Oversatt av H. B. Dewing. Loeb Classical Library 107. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916. <https://www.loebclassics.com/view/LCL107/1916/volume.xml>.
- Rimbert. *Anskar, the apostle of the North. 801-865: translated from the Vita Anskarii by Bishop Rimbert, his fellow missionary and successor*. Oversatt av Charles H. Robinson. London: SPCK, 1921.
- Sigurðsson, Gísli, red. *Eirik the Red's Saga*. I *The Vinland Sagas*, oversatt av Keneva Kunz, 23–50. London: Penguin Books, 2008.
- Sigurðsson, Gísli, red. *The Saga of the Greenlanders*. I *The Vinland Sagas*, oversatt av Keneva Kunz, 1–21. London: Penguin Books, 2008.
- Tacitus. «Germania». I *Agricola. Germania. Dialogue on Oratory.*, oversatt av M Hutton, W Peterson, R. M. Ogilvie, E. H. Warmington, og Michael Winterbottom, 117–216. Loeb Classical Library 35. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.
- Thietmar of Merseburg. *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*. Oversatt av David A. Warner. Manchester: Manchester University Press, 2001.
- Virgil. «Aeneid». I *Aeneid: Books 7-12. Appendix Vergiliana*, oversatt av H. Rushton Fairclough. Loeb Classical Library 64. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.

Widukind of Corvey. *Deeds of the Saxons*. Oversatt av Bernard S. Bachrach og David S. Bachrach. Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2014.

6.3 Sekundærkilder

Bagge, Sverre. *Europa tar form: År 300 til 1350*. 2. utg. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2004.

Bagge, Sverre. «'När sägen och dikt sopats bort ...' Den weibullske kildekritikk etter 100 år». *Historisk tidsskrift* 93, nr. 4 (2014): 565–94. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2014-04-04>.

Barnwell, Timothy. «Fragmented identities: otherness and authority in Adam of Bremen's History of the Archbishops of Hamburg-Bremen». I *The Resources of the Past in Early Medieval Europe*, redigert av Clemens Gantner, Rosamond McKitterick, og Sven Meeder, 206–22. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316134269>.

Barnwell, Timothy Mark. «Missionaries and Changing Views of the Other from the Ninth to the Eleventh Centuries». Ph.d.-avhandling, University of Leeds, 2014.

Bartlett, Robert. *Gerald of Wales: A Voice of the Middle Ages*. Strout: Tempus, 2006.

Bartusik, Grzegorz, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec. «Introduction». I *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, redigert av Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec, 1–12. London: Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.

Bately, Janet. «Ohthere and Wulfstan in the Old English Orosius». I *Ohthere's Voyages: A late 9th-century account of voyages along the coasts of Norway and Denmark and its cultural context*, redigert av Janet Bately og Anton Englert, 18–39. Roskilde: Viking Ship Museum, 2007.

Bolton, Timothy. «A Textual Historical Response to Adam of Bremen's Witness to the Activities of the Uppsala-Cult». I *Transformasjoner i vikingtid og norrøn middelalder*, redigert av Gro Steinsland, 61–91. Oslo: Unipub, 2006.

Clanchy, M. T. *From Memory to Written Record: England 1066-1307*. 3. utg. Chichester: Wiley-Blackwell, 2013.

Curtius, Ernst Robert. *European Literature and the Latin Middle Ages*. Oversatt av Willard R. Trask. Princeton: Princeton University Press, 1990.

- Damm, Carina. «Ad insulas Baltici. Role and reception of scholia in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*». I *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, redigert av Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec, 96–107. London: Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.
- Dragnea, Mihai. «Crusade and Colonization in the Wendish Territories in the Early Twelfth Century: An Analysis of the So-called Magdeburg Letter of 1108». *Mediaevalia* 42 (2021): 41–61. <https://doi.org/10.1353/mdi.2021.0001>.
- Dragnea, Mihai. «Divine Vengeance and Human Justice in The Wendish Crusade of 1147». *Collegium Medievale* 29 (2016): 49–82. <http://ojs.novus.no/index.php/CM/article/view/1366>.
- Dragnea, Mihai. «Verbal and Non-Verbal Communication Between Germans and Wends in the Second Half of the Tenth Century». *Journal of the Institute of Latvian History* 2, nr. 110 (2019): 5–33.
- Fentress, James, og Chris Wickham. *Social Memory*. Oxford: Blackwell, 1992. <https://hdl.handle.net/2027/heb03955.0001.001>.
- Finnegan, Ruth. *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication*. Oxford: Basil Blackwell, 1988.
- Foerster, Thomas. «Imagining the Baltic: Mental Mapping in the Works of Adam of Bremen and Saxo Grammaticus, Eleventh - Thirteenth Centuries». I *Imagined Communities on the Baltic Rim, from the Eleventh to Fifteenth Centuries*, redigert av Wojtek Jezierski og Lars Hermanson, 37–58. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016. <https://doi.org/10.1017/9789048528998>.
- Foerster, Thomas. «Poppo's ordeal and the conversion of the Danes». *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 39, nr. 4 (2009): 28–45. <https://doi.org/10.1007/BF03380022>.
- Fraesdorff, David. «The Power of Imagination: The Christianitas and the Pagan North during Conversion to Christianity (800-1200)». *The Medieval History Journal* 5, nr. 2 (2002): 309–32. <https://doi.org/10.1177/097194580200500207>.
- Föllner, Daniel. «Autorität ohne Autoritäten. Mündlichkeit in der Geschichtsschreibung der Salierzeit». I *Erinnerungswege. Kolloquium zu Ehren von Johannes Fried*, redigert av Janus Gudian, Johannes Heil, Michael Rothmann, og Felicitas Schmieder, 105–34. *Frankfurter historische Abhandlungen* 49. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2018.

- Garipzanov, Ildar H. «Christianity and Paganism in Adam of Bremen's Narrative». I *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c.1070–1200)*, redigert av Ildar H. Garipzanov, 13–29. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe 26. Turnhout: Brepols Publishers, 2011. <https://doi.org/10.1484/M.TCNE-EB.3.5015>.
- Gautier, Alban. «Remembering and Forgetting Pagan Kings of the Danes in the Eleventh Century: Diverging Choices Within an Early Christian Dynasty». *Scandinavian Journal of History* 46, nr. 3 (2019): 285–303. <https://doi.org/10.1080/03468755.2019.1622280>.
- Geary, Patrick J. «Oblivion Between Orality and Textuality in the Tenth Century». I *Medieval Concepts of the Past: Ritual, Memory, Historiography*, redigert av Gerd Althoff, Johannes Fried, og Patrick J. Geary, 111–22. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Geary, Patrick J. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millennium*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Gelting, Michael. «Poppo's Ordeal: Courtier Bishops and the Success of Christianization at the Turn of the First Millennium». *Viking and Medieval Scandinavia* 6 (2010): 101–33. <https://doi.org/10.1484/J.VMS.1.102138>.
- Gelting, Michael. «Uløste opgaver. Adam af Bremen, Saxo Grammaticus og Knytlinga saga». *Scandia, Tidsskrift för historisk forskning* 77, nr. 2 (2011): 126–43.
- Goetz, Hans-Werner. «Constructing the Past. Religious Dimensions and Historical Consciousness in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*». I *The Making of Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom (c. 1000-1300)*, redigert av Lars Boje Mortensen, 17–51. København: Museum Tusulanum Press, 2006.
- Goody, Jack, og Ian Watt. «The Consequences of Literacy». *Comparative Studies in Society and History* 5, nr. 3 (1963): 304–45. <https://www.jstor.org/stable/177651>.
- Green, Dennis Howard. *Medieval Listening and Reading: The Primary Reception of German Literature 800–1300*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511518720>.
- Grzybowski, Lukas G. *The Christianization of Scandinavia in the Viking Era: Religious Change in Adam of Bremen's Historical Work*. Beyond Medieval Europe. Leeds: ARC, Humanities Press, 2021.
- Hemmingsen, Lars. «Middelaldergeografien og Historia Norwegie». I *Olavslegenden og den latinske historieskrivning i 1100-tallets Norge*, redigert av Inger Ekrem, Lars Boje

- Mortensen, og Karen Skovgaard-Petersen, 26–53. København: Museum Tusulanums Forlag, 2000.
- Hultgård, Anders. «Från ögonvittnesskildring till retorik. Adam av Bremens notiser om Uppsalakulten i religionshistorisk belysning». I *Uppsalakulten och Adam av Bremen*, redigerat av Anders Hultgård, 9–50. Nora: Nya Doxa, 1997.
- Innes, Matthew. «Memory, Orality and Literacy in an Early Medieval Society». *Past & Present* 158, nr. 1 (1998): 3–36. <https://doi.org/10.1093/past/158.1.3>.
- Innes, Matthew. «Teutons or Trojans? The Carolingians and the Germanic past». I *The Uses of the Past in the Early Middle Ages*, redigerat av Yitzhak Hen og Matthew Innes, 227–49. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Janson, Henrik. «Imperial politics and visions of the North». I *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, redigerat av Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec, 13–49. London: Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.
- Janson, Henrik. *Templum nobilissimum: Adam av Bremen, Uppsalatempel och konfliktlinjerna i Europa kring år 1075*. Göteborg: Göteborgs universitet, 1998.
- Jezierski, Wojtek. «Convivium in terra horroris: Helmold of Bosau's Rituals of Hospitality». I *Rituals, Performatives, and Political Order in Northern Europe, c. 650-1350*, redigerat av Wojtek Jezierski, Lars Hermanson, Hans Jacob Orning, og Thomas Småberg, 139–73. Turnhout: Brepols Publishers, 2015.
- Jezierski, Wojtek. «Feelings during Sieges: Fear, Trust, and Emotional Bonding on the Missionary and Crusader Baltic Rim, 12th – 13th Centuries». *Frühmittelalterliche Studien* 52, nr. 1 (2018): 253–81. <https://doi.org/10.1515/fmst-2018-011>.
- Jezierski, Wojtek. «Risk Societies on the Frontier: Missionary Emotional Communities in the Southern Baltic, Eleventh – Thirteenth Centuries». I *Imagined Communities on the Baltic Rim, from the Eleventh to Fifteenth Centuries*, redigerat av Wojtek Jezierski og Lars Hermanson, 155–90. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016. <https://doi.org/10.1017/9789048528998>.
- John, Simon. «Historical Truth and the Miraculous Past: The Use of Oral Evidence in Twelfth-Century Latin Historical Writing on the First Crusade». *English Historical Review* 130, nr. 543 (2015): 263–301. <https://doi.org/10.1093/ehr/cev054>.
- Kaljundi, Linda. «Waiting for the Barbarians: the imagery, dynamics and functions of the Other in Northern German missionary chronicles, 11th-early 13th centuries: the Gesta hammaburgensis ecclesiae pontificum of Adam of Bremen, Chronica Slavorum of

- Helmold of Bosau, *Chronica Slavorum* of Arnold of Lübeck, and *Chronicon Livoniae* of Henry of Livonia». Masteroppgave, University of Tartu, 2005.
<http://hdl.handle.net/10062/576>.
- Kleinschmidt, Harald. «Widukind of Corvey's Account of the Saxon Invasion, the Law of Hospitality and the Oral Transmission of Knowledge of the Past». *Frühmittelalterliche Studien* 54, nr. 1 (2020): 173–232. <https://doi.org/10.1515/fmst-2020-007>.
- Lund, Niels. «Adam af Bremen og de mundtlige kilder». *Historisk Tidsskrift* 118, nr. 1 (2018): 1–20. <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/106528>.
- Lund, Niels. «Sven Estridsen's Incest and Divorce». *Viking and Medieval Scandinavia* 13 (2017): 115–43. <https://doi.org/10.1484/J.VMS.5.114353>.
- McKitterick, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Melve, Leidulf. «“Even the Very Laymen are Chatting About it”: The Politicization of Public Opinion, 800-1200». *Viator* 44, nr. 1 (2013): 25–48.
- Melve, Leidulf. «Literacy Studies: Past, Present, and Future». I *Moving Words in the Nordic Middle Ages: Tracing Literacies, Texts, and Verbal Communities*, redigert av Amy C. Mulligan og Else Mundal, 15–36. Turnhout: Brepols Publishers, 2019.
<https://doi.org/10.1484/M.AS-EB.5.116618>.
- Menache, Sophia. «Orality in Chronicles: Texts and Historical Contexts». I *Homo Legens: Styles et pratiques de lecture: Analyses comparées des traditions orales et écrites au Moyen Âge / Styles and Practices of Reading: Comparative Analyses of Oral and Written Traditions in the Middle Ages*, redigert av Svetlana Loutchitsky og M.C. Varol Bornes, 163–95. *Utrecht Studies in Medieval Literacy* 26. Turnhout: Brepols Publishers, 2010.
- Modzelewski, Karol. *Barbarian Europe*. Oversatt av Ewa Macura. Bern: Peter Lang, 2015.
- Morawiec, Jakub. «Sven Estridsen as Adam's informant». I *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum: Origins, Reception and Significance*, redigert av Grzegorz Bartusik, Radosław Biskup, og Jakub Morawiec, 61–80. London: Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003223030>.
- Mortensen, Lars Boje. «The Glorious Past: Entertainment, Example or History». *Culture and History* 13 (1994): 57–71. <https://hdl.handle.net/1956/817>.
- Murray, Alan V. «Voices of Flanders: Orality and Constructed Orality in the Chronicle of Galhert of Bruges.» *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 48, nr. 1 (1994): 103–19. <https://doi.org/10.21825/hmgog.v48i1.313>.

- Ong, Walter J. *Orality and Literacy: The Technologizing of the World*. London: Methuen & Co Ltd, 1982.
- Plassmann, Alheydis. «Corrupted by Power - Bishops in Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum». I *Historical and Intellectual Culture in the Long Twelfth Century: The Scandinavian Connection*, redigert av Mia Münster-Swendsen, Thomas K. Heebøll-Holm, og Sigbjørn Olsen Sønnesyn, 51–70. Durham medieval and Renaissance monographs and essays 5. Durham: Institute of Medieval and Early Modern Studies, 2016.
- Pohl, Walter. «Phantoms of Identity in Early Medieval Historiography». I *Creative Selection between Emending and Forming Medieval Memory*, redigert av Sebastian Scholz og Gerald Schwedler, 27–40. Berlin: De Gruyter, 2022.
- Rosik, Stanisław. *The Slavic Religion in the Light of 11th- and 12th Century German Chronicles (Thietmar of Merseburg, Adam of Bremen, Helmold of Bosau)*. Oversatt av Anna Tyszkiewicz. Leiden: Brill, 2020.
- Rossignol, Sébastien. «Bilingualism in Medieval Europe: Germans and Slavs in Helmold of Bosau's Chronicle». *Central European History* 47, nr. 3 (2014): 523–43.
<https://doi.org/10.1017/S0008938914001630>.
- Rozier, Charles. «Repairing the loss of the past: the use of written, oral and physical evidence in the Ecclesiastical History of Orderic Vitalis (c. 1113-42)». *Historical Research* 92, nr. 257 (2019): 461–78. <https://doi.org/10.1111/1468-2281.12277>.
- Schmeidler, Bernhard. «Einleitung». I *Hamburgische Kirchengeschichte: = Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, redigert av Bernhard Schmeidler, 3. utg., vii–lxvii. MGH SS rer. Ger. 2. Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1917. <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb00000756>.
- Schmeidler, Bernhard. «Einleitung». I *Helmolds Slavenchronik: = Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum*, redigert av Bernhard Schmeidler, 3. utg., v–xxviii. MGH SS rer. Ger. 32. Hannover: Hahnsche buchhandlung, 1937. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb00000735-3>.
- Scior, Volker. *Das Eigene und das Fremde: Identität und Fremdheit in den Chroniken Adams von Bremen, Helmolds von Bosau und Arnolds von Lübeck*. Orbis mediaevalis: Vorstellungswelten des Mittelalters 4. Berlin: Akademie Verlag, 2002.
- Sigurðsson, Gísli. «Introduction». I *The Vinland Sagas*, redigert av Gísli Sigurðsson, ix–xxxviii. London: Penguin Books, 2008.

- Somerville, Angus A., og R. Andrew McDonald. *The Vikings and their Age*. Toronto: University of Toronto Press, 2013.
- Sot, Michel. «Local and Institutional History (300-1000)». I *Historiography in the Middle Ages*, redigert av Deborah Mauskopf Deliyannis, 89–114. Leiden: Brill, 2003.
- Tschan, Francis Joseph. «Introduction». I *The Chronicle of the Slavs*, oversatt av Francis Joseph Tschan, 1–40. New York: Columbia University Press, 1935.
<https://hdl.handle.net/2027/heb05999.0001.001>.
- Tschan, Francis Joseph. «Introduction». I *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, redigert av Timothy Reuter, oversatt av Francis Joseph Tschan, xxv–xlvi. New York: Columbia University Press, 2002.
- Van Houts, Elisabeth. «Genre aspects of the use of oral information in medieval historiography». I *Gattungen mittelalterlicher Schriftlichkeit*, redigert av Barbara Frank, Thomas Haye, og Doris Tophinke, 297–311. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997.
- Van Houts, Elisabeth. *Memory and Gender in Medieval Europe, 900-1200*. Basingstoke: Macmillan, 1999.
- Weibull, Lauritz. *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*. Lund: C. W. K. Gleerup, 1911.
- Wickham, Chris. «Fama and the Law in Twelfth-Century Tuscany». I *Fama: The Politics of Talk and Reputation in Medieval Europe*, redigert av Thelma Fenster og Daniel Lord Smail, 15–26. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Winroth, Anders. *The Age of the Vikings*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Winroth, Anders. *The Conversion of Scandinavia: Vikings, Merchants, and Missionaries in the Remaking of Northern Europe*. New Haven: Yale University Press, 2012.